

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології Університету Рутгерс (Нью-Джерсі,
США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОДАЛЯК Н.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 06 від 30.06.2010 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Володимир Семенов, Леся Савчин,
Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2010, № 3–4. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал
Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua

www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП "Політика і час"

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР

від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ "Вістка".

Тираж 1000 примірників.

Відпускна ціна редакції – 10 гривень.

Передплатний індекс: 74402.

"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:

1 стор. – малюнок Олексія Талімонова (Alexey Talimanov),
Англія

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

За вікнами – осінь. Хтось по осені під сумний дощовий
краплепад рахує курчат, хтось – чужі помилки, хтось – влас-
ні хиби. І наростає гуркіт взаємних звинувачень. І з бульба-
шок брудної приканавної калюжі починають народжуватися
зимові прогнози – один гірший за іншого.

І тільки журналу „Зовнішні справи” та його читачам не
страшні люті морози. У нас – на порозі весна. У нас – попе-
реду щедре літо. Наш погляд – сповнений оптимізму, оскіль-
ки не затмарений ранніми осінніми сутінками. Волею долі
ми відпустили час на півроку вперед. Облаштувавшись на зе-
леніючому пагорбі, всупереч поживклому листю і таким са-
мим думкам, ми вдихаємо тонкі пахоці яскравих сонячних
днин. І ми не поодинокі – за спиною київські каштани, які за-
палили білі свічки на знак солідарності з оптимістичним на-
строєм і світосприйняттям. Наскільки приємніше в кожному
русі України бачити виразний крок уперед – на Схід і Захід,
на Північ і Південь, ніж переконувати себе та інших у влас-
ному зворотньому русі. Адже світ такий, яким ми його бачи-
мо та відчуваємо! Зрештою, наше оточення віддзеркалює нас
самих.

Є давня притча про старе посохле дерево, яке стояло оба-
біч дороги далеко за селом. Одного разу вночі повз нього
йшов злодій, який надзвичайно злякався зустрічі з темною
примарою – він думав, це стражник, що причаївся, чекаючи
на нього, аби кинути до в'язниці. Згодом цим самим шляхом
вирушив закоханий молодик на побачення зі своєю дівчи-
ною. Він побачив дерево й серце радісно затремтіло – у тем-
них обрисах юнак упізнав постать коханої. А дитина, яка заб-
лукала в полях і врешті-решт вийшла на знайому стежину,
налякана страшними казками, вирішила, що зустріла при-
вид.

Однак дерево залишалося просто деревом, незалежно від
того, як сприймали його перехожі.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через
термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті
www.epodpiska.com;
- АТЗТ „Саміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
ТОВ „Саміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
філія ТОВ „Саміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40;
ДП „Саміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
АТЗТ „Саміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
ДП „Саміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
філія ДП „Саміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати в роздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

10

16

21

32

41

46

55

50

58

ПОЛІТИКА

5 Для нас важливе відчуття партнерства

6 Складові китайського прориву

10 Відносини між Україною та ФРН зміцнюються

СУСПІЛЬСТВО

12 Місцеве самоврядування: історія та сучасність

ГЕОПОЛІТИКА

16 Зовнішня політика Малайзії: від колоніальної залежності до регіонального лідерства

21 Польща до і після Смоленська: Quo vadis?

ДИПЛОМАТІЯ

26 Україна і Республіка Польща: від історичних стереотипів до стратегічного партнерства

32 Кіпр – острів мрій, романтики чи розбрату; розділений навпіл рай на Землі чи промінь надії на єднання

ЕКОНОМІКА

36 Українська діаспора у світлі економічної глобалізації

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

41 Великий Чорноморський регіон – геополітична перспектива України

ДОСЛІДЖЕННЯ

46 Зовнішньополітичні амбіції Москви в умовах «перезавантаження» відносин з Вашингтоном

БЕЗПЕКА

50 Європейська безпека в умовах багатополярного світу

5 o'clock

55 Транзит казахстанської нафти повертається в Україну

56 «Амала» у перекладі з циганської – дружба

КУЛЬТУРА

58 Подих Китаю

61 Дипломатія мистецтва

Для нас важливе відчуття партнерства

13 вересня Президент України Віктор Янукович з робочим візитом відвідав Брюссель, де мав розмову з Президентом Європейської Ради Германом Ван Ромпем. Сторони обговорили ключові питання відносин України та Євросоюзу, проведення реформ у нашій державі, підготовку до місцевих виборів, які відбудуться в Україні 31 жовтня. «Для проведення реформ в Україні потрібні стійка політична воля та політична стабільність. Ми це маємо», – наголосив Віктор Янукович у ході бесіди. Сторони обговорили співпрацю в енергетичній сфері та порушили питання проведення у 2011 році міжнародної конференції до 25-ліття Чорнобильської трагедії. Кажучи про відносини України та ЄС, Президент України зазначив: «У мене немає підстав бути незадоволеним, але для нас важливе відчуття партнерства».

Зі свого боку, Президент Європейської Ради підкреслив, що вітає утвердження політичної стабільності в Україні, оскільки вона допомагає посилити європейські настрої серед українських громадян. «Нова українська влада йде шляхом стабільності та реформ. І сьогодні настав час для реального прогресу не тільки у тому,

що ви робите в Україні, а й у відносинах України з Європейським Союзом», – зазначив Г. Ван Ромпем. Він підкреслив: «Україна – європейська держава, і ми маємо спільні базові цінності». Серед головних цінностей було названо демократію, верховенство права та повагу до прав людини.

Герман ван Ромпем назвав дату та місце саміту Україна–Європейський Союз – 22 листопада в Брюсселі. На ньому будуть продовжені переговори щодо Угоди про асоціацію, яка передбачає положення про створення зони вільної торгівлі.

Того самого дня Президент України зустрівся з Президентом Європейської комісії Жозе Мануелом Баррозу, після чого відбулася спільна прес-конференція. «Сьогодні Україна зобов'язана, або ж приречена виконувати свої зобов'язання перед ЄС та Росією як країна-транзитер щодо стійкості та надійності роботи газотранспортної системи. Це зобов'язання ми будемо виконувати завжди», – підкреслив Віктор Янукович на спільній прес-конференції після закінчення зустрічі.

Президент України зазначив, що згідно з досягнутою з Баррозу домовленістю розпочинається спільна робота над реконструкцією ГТС України. «Ми маємо намір запросити партнерів і з інших країн, окрім Росії, і забезпечити прозорість роботи української газотранспортної системи за рахунок долучення цих країн-інвесторів до управління

нею», – сказав Віктор Янукович. Глава держави особливо наголосив на прагненні виконувати всі взяті на себе міжнародні зобов'язання.

«Президенти наголосили на своїй чіткій підтримці подальшого зміцнення відносин між Україною та ЄС та підтвердили готовність тісно співпрацювати для сприяння впровадженню порядку денного реформ в Україні з метою наближення України до Європейського Союзу», – йдеться у спільній заяві, розповсюдженій після зустрічі в Брюсселі.

Також у документі зазначається, що керівники України та Єврокомісії обмінялися думками щодо переговорів про угоду про асоціацію і, зокрема, про створення зони вільної торгівлі. Сторони привітали досягнутий прогрес та висловили сподівання щодо прискорення та якнайшвидшого завершення переговорів.

Був також обговорений майбутній План дій щодо запровадження безвізового режиму та підкреслено важливість домовленості України з МВФ, яка дає можливість Євросоюзу надати Україні макрофінансову допо-

могу на суму 610 млн. євро.

У заяві зазначається, що президент Єврокомісії привітав схвалення Україною закону про функціонування ринку газу, а також кроки для завершення процесу вступу до Енергетичного співтовариства.

Крім того, у заяві зазначається, що відносини між ЄС та Україною базуються на спільній історії та спільних цінностях, таких як демократія, ринкова економіка, повага до прав людини та верховенство права. У цьому контексті підкреслюється життєво важлива роль вільних ЗМІ та незалежного судочинства для продовження зміцнення демократичного розвитку України. Також зроблено наголос на важливості майбутніх місцевих виборів в Україні, проведених у відповідності до міжнародних стандартів», – йдеться в документі.

Ж.Баррозу та В.Янукович привітали спільну ініціативу ЄС щодо розвитку Криму, в рамках якої виділено 12 млн. євро у 2010 році для розвитку регіону; обговорили відносини з Російською Федерацією, ситуацію в Молдові та процес врегулювання придністровського конфлікту.

Складові китайського прориву

(до підсумків офіційного візиту Президента України до КНР)

Візит президента України Віктора Януковича до Китайської Народної Республіки став помітною подією в політичному житті обох держав. Підсумовуючи його результати, передовсім зазначалося, що для керівництва України дуже важливим завданням є розширення умов для залучення іноземних інвестицій, щоб привернути увагу до вітчизняного потенціалу та можливостей з боку провідних світових економік, і насамперед – китайської. Водночас і сама Україна готова плідно працювати на території КНР. Перші особи нашої держави неодноразово заявляли, що Китай є дуже привабливим для України. Слід зазначити, що в попередні роки співробітництво між нашими країнами в цілому розвивалося. Щоправда, як зауважують спостерігачі, – «цей процес не був відзначений хоч скільки-небудь значними проривами у двосторонніх відносинах у політичній та економічній сферах». Нарешті вересневий візит на найвищому рівні ознаменувався очікуваним підписанням 13 двосторонніх документів, які для початку принесуть Україні інвестиції у розмірі чотирьох мільярдів доларів. Серед підписаних документів – Основні напрями ук-

раїнсько-китайських відносин (Дорожня карта) на 2010–2012 роки; Угода між Кабінетом Міністрів України та урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі захисту та карантину рослин; Програма українсько-китайського співробітництва в галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях на 2011–2015 роки; Протокол між Державною митною службою України та Державною митною адміністрацією Китайської Народної Республіки про взаємну допомогу в перевірці достовірності задекларованої вартості товарів; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом КНР про надання Уряду України безоплатної допомоги; Угода про створення Спільної ділової ради між Торговельно-промисловою палатою України та китайським Комітетом сприяння міжнародній торгівлі та інші документи.

Великий політичний успіх візиту, здійсненого до КНР президентом України Віктором Януковичем,

відзначили практично всі міжнародні оглядачі. Досить сказати, що за 19 років Незалежності в національну економіку проінвестовано 40,4 млрд. доларів, а сума угод з Пекіном за один візит вже сягнула чотирьох мільярдів. Як справедливо зазначається, ці 10% від загальної цифри – переконливий економічний крок. При тому, що загальний обсяг інвестицій Китаю в українську економіку за ті самі 19 попередніх років становили лише 11,5 мільйона доларів. Тому й приділяється така велика увага підвищенню інвестиційної складової у відносинах між нашими країнами.

Ще напередодні візиту авторитетні експерти зазначали, що для модернізації України дуже необхідні потужності провідних центрів світу. Китай називався серед них завжди, але, на жаль, коефіцієнт корисної дії від цих намірів останнім часом не виправдовувався. Однак сьогодні з ним пов'язують відновлення потенціалу України на ринку технологій, що поверне їй конкурентоспроможність і статус висо-

котехнологічної країни.

Запорукою цього стало те, що на даному етапі Китай та Україна мають схожі принципи зовнішньої політики, вирішують схожі завдання та проблеми у цьому плані. Це додає перспективності для співробітництва в оборонно-промисловому комплексі. Зокрема, було озвучено інформацію про серйозні перемовини між представниками корпорації «Антонов» і відповідними ки-

тайськими структурами щодо можливого експорту транспортних літаків; великий контракт про продаж до Китаю чотирьох десантних кораблів, які будуються в Криму. На часі – розвивати ці поодинокі приклади, для чого є всі умови.

Із цим авторитетно погодився у ході телемосту в пекінському представництві РІА «Новости» доктор наук, професор Дипломатичної академії КНР, у минулому

перший секретар посольства Китаю в Україні Ян Чуан. Він зазначив, що за умов, коли у Китаю дуже великий кордон, а об'єднання країни – у незавершеній стадії, існує нагальна потреба в тому, щоб підвищувати та зміцнювати можливості власних Збройних сил. Дипломат підкреслив, що модернізація здійснюється виключно в оборонних інтересах.

Слід зазначити також як напередодні візиту в комен-

тарях неодноразово підкреслювалося, що Китай володіє «певною суттю, важливішою за гроші». Це – китайський досвід. Далі наводилися класичні аргументи: будь-яка здорова економіка, яка починає зростати, вирішує дві проблеми. По-перше, залучаються кошти, створюється відповідний інвестиційний клімат; і, по-друге, гроші, які надходять до країни, гарантовано зберігаються, не допускається їхнє розкрадання. А це і є боротьбою з корупцією.

Враховуючи ці складові, у Пекіні Президент України Віктор Янукович та Голова КНР Ху Цзіньтао наочно продемонстрували всьому світові спільність поглядів на найважливіші суспільно-політичні та економічні питання, основні виклики, які турбують людство. Лідери підписали спільну заяву між нашими країнами стосовно всебічного підвищення рівня китайсько-українських відносин дружби та співробітництва. Зокрема, у ній йдеться про намір докласти обопільних зусиль до наповнення двосторонніх відносин стратегічним змістом, а також започаткувати і розвивати відносини стратегічного партнерства, зміцнюючи політичну основу розвитку відносин між двома країнами.

Українська сторона підтвердила, що підтримує політику «одного Китаю», вважаючи тайванське питання виключно внутрішньою справою КНР. Зі свого боку, Китай високо оцінив рішення України позбутися в односторонньому порядку ядерної зброї та вступити у статусі без'ядерної держави до «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», висловивши готовність до проведення консультацій щодо подальшого посилення гарантій без'ядерної безпеки.

З метою підвищення ефективності існуючих механізмів двосторонньої спів-

праці, ухвалено рішення про створення Комісії зі співробітництва, де співголовами стануть особи рівня віце-прем'єр-міністрів. У рамках цієї Комісії працюватимуть підкомісії з питань співробітництва у сфері економіки та торгівлі, науки і техніки, сільського господарства, космосу, культури, освіти. Відзначено широкі перспективи розширення співробітництва в торговельно-економічній, інфраструктурній, інвестиційній, транспортній та інших сферах. Використовуватимуться можливості безпосереднього співробітництва, а також Світової організації торгівлі та інших багатосторонніх інститутів для безперервного підвищення рівня взаємодії. Відзначено необхідність скористатися нинішнім сприятливим моментом для регулювання структури двосторонньої торгівлі та зміни моделі її зростання, докласти зусиль для збільшення обсягів торгівлі машино-технічною та високотехнологічною продукцією, упорядкувати торгівлю, побудувати сучасні логістичні та торговельні майданчики, активізувати обмін та співпрацю у сфері захисту прав інтелектуальної власності, прискорити реалізацію масштабних двосторонніх проектів з метою створення умов для здорового, стабільного та сталого розвитку китайсько-українського торговельно-економічного співробітництва.

З обох сторін виявлено готовність сприяти розвитку інвестиційних контактів. Поглиблюватиметься співпраця між Китайським комітетом сприяння міжнародній торгівлі та Торговельно-промисловою палатою України, Українським союзом промисловців і підприємців, проводитимуться спільні інвестиційні форуми, виставки та ярмарки. Планується розглянути можливість започаткування

постійно діючого механізму Українсько-китайського бізнес-форуму.

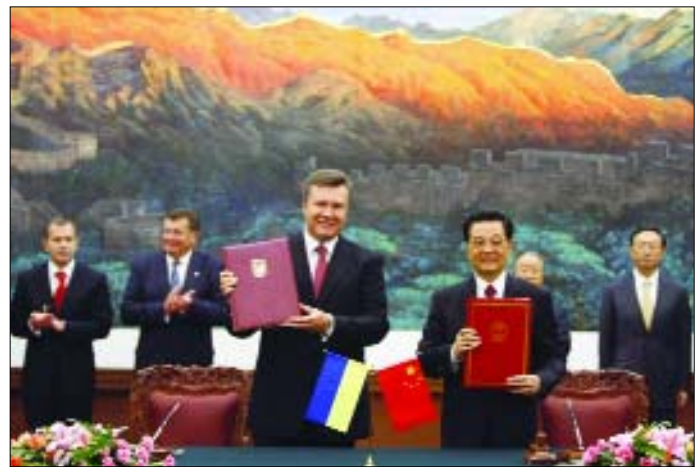
І надалі розвиватиметься співпраця в нафтогазовій сфері, ядерній енергетиці; зацікавлені організації та підприємства двох країн залучатимуть до участі в будівництві енергетичних об'єктів. Велике значення надається співпраці в науково-технічній та інноваційній сферах, ретельно плануватимуться ключові пріоритетні напрями співробітництва, активізуються спільні дослідження в базових та високотехнологічних галузях, активно стимулюватиметься промислове освоєння результатів наукових досліджень.

Співробітництво в гуманітарній сфері розглядається як таке, що сприяє довірі та дружбі народів двох наших країн, зміцнює соціальну основу двосторонніх відносин. Підтримуватиметься та поглиблюватиметься співпраця в галузі освіти, культури, спорту, туризму та молоді. Зокрема, у формі проведення Днів культури тощо. У цьому плані підкреслюється важливість співпраці між побратимськими містами двох держав.

Окремо надається велике значення розвитку співробітництва в консульській сфері та сприянні міжлюдським контактам. Надалі здійснюватимуться заходи з метою попередження та протидії нелегальній міграції.

Обидві країни готові разом із міжнародним співтовариством докласти активних зусиль для спільного реагування на глобальні виклики, дотримання та захисту норм міжнародного права, формування багатопольярного світу та демократизації міжнародних відносин. Підкреслюється необхідність збереження спадковості та стабільності макроекономічної політики, посилення координації макроекономічної та фінансової політики, подальшого просування реформи міжнародної фінансової системи, удосконалення механізмів управління глобальною економікою, протидії та недопущення протекціонізму в усіх формах, а також активного сприяння динамічному, сталому та збалансованому зростанню світової економіки.

У документі зазначається, що в наших країн є спільні погляди на міжнародну безпекову ситуацію, яка в цілому стає менш напруженою. Хоча все ще збільшуються фактори нестабільності та невизначеності. Ми відстоюємо необхідність вирішення міжнародних суперечок та регіональних конфліктів у мирний спосіб, а не військовими методами. Україна та Китай посилять координацію на двосторонньому та багатосторонньому рівнях із метою попередження розповсюдження зброї масового знищення, спільно

боротимуться з міжнародним тероризмом, транскордонною організованою злочинною діяльністю, а також з іншими нетрадиційними загрозами безпеці, спільно захищатимуть мир і стабільність у світі.

У спільній заяві, про яку йдеться, значна увага приділяється проблемі кліматичних змін. Ми визнаємо ключову роль «Рамкової конвенції ООН з питань змін клімату» та її «Киотського протоколу», підтримуємо принцип «спільної, але диференційованої відповідальності», висловлюємо готовність разом із усіма сторонами докласти зусиль для просування переговорного процесу щодо «Балійської дорожньої карти» з метою активізації міжнародного співробітництва в цій сфері, а також зробити активний внесок у спільні зусилля з реагування на виклики, пов'язані з кліматичними змінами.

У світі перелічених вище параграфів двосторонньої угоди та спираючись на особисте спілкування в Україні з оптимізмом ставляться до подальшого співробітництва з КНР. Утім, досягнуті домовленості треба буде підтверджувати конкретними справами. І це розуміють

усі. Зокрема, багато що залежатиме від того, як просуватиметься здійснення реформ у нашій країні. Тоді можна буде з більшою впевненістю сприймати прогнози з приводу того, що з кожним наступним роком інвестиції в Україну збільшуватимуться і можуть сягнути 10 мільярдів на рік. Експерти не виключають збільшення грошових вливань зі Сходу в національну економіку за рахунок інвестицій. Адже Китай володіє двома з половиною трильйонами резервних коштів, і щороку вкладає в інвестиції світу близько 50 мільярдів доларів. Тож справа за державними гарантіями та забезпеченням проектів.

Ймовірно, кошти вкладаються у машинобудування, сільське господарство та видобуток українських природних ресурсів, інфраструктурне будівництво; торгівлю, інвестиції, авіацію, залізничний транспорт, енергетику, туризм, культурний обмін, освіту. Планується спорудження парогазової електростанції у Криму. На часі облаштування платформи для видобутку нафти й газу на шельфі Чорного моря. Вже заявлено про надання Китаєм одного мільярду кредиту для

будівництва сучасної швидкісної залізниці від Києва до аеропорту «Бориспіль» у рамках підготовки до Євро-2012. Про невідповідність саме цього проекту свідчить той факт, що Китай сьогодні називають світовим лідером за довжиною швидкісних залізниць. До 2012 року країна планує збільшити їхню сумарну відстань до 13 тисяч, а до 2020 року – до 16 тисяч кілометрів. На сьогодні у материковій частині країни вже введені в експлуатацію швидкісні залізничні магістралі завдовжки 6 тисяч 920 кілометрів. І це вже є світовим лідерством. А в процесі будівництва – це 10 тисяч кілометрів таких доріг. Найвища швидкість, яку сьогодні розвивають тут поїзди, – 350 кілометрів на годину та вище.

Що ж до наших двосторонніх перспектив, хочеться сподіватися, що справа не застигне на проголошених заявах. Про подальший розвиток і наповненість досягнутих угод засвідчить листопадовий візит до Китаю Прем'єр-міністра України Миколи Азарова. Тоді можна буде детальніше аналізувати досягнуті домовленості. Україні є що обговорити з Китаєм предметно. В одній лише авіакосмічній галузі перераховується можливість співпраці у літако-, ракетобудуванні та створенні авіадвигунів. Серед інтересів України в Китаї фахівці реально бачать спільний запуск супутників. З розряду перспективних – розробки в атомній та альтернативній енергетиці, суднобудуванні тощо.

Думка оглядачів зводиться до того, що просуватися варто по всіх фронтах. І робити акцент сьогодні в співпраці з Китаєм необхідно не стільки на отримання кре-

дитів, скільки безпосередньо на інвестиціях. Слід також врахувати, що домовленості, досягнуті на вищому рівні між керівництвом України і Китаєм, дадуть додатковий імпульс для співпраці представникам як державних структур, так і приватного бізнесу, де «Україна може стати не частиною якоїсь великої гри, а й самостійним гравцем», здатним лобювати свої інтереси.

Валерій Коновалюк, народний депутат України, голова правління ділової ради «Україна–Китай»:

– У даній ситуації, коли ми здійснили справжній прорив двосторонніх відносин, Україні на цьому дуже важливому етапі розвитку необхідні не лише інвестиції. Ми маємо залучати до себе й запроваджувати нові технології, використовувати колосальний досвід із реформування економіки, пройдений Китаєм за останні 20 років. Ми усвідомили, що здатні реалізувати весь свій потенціал, природні можливості, ресурсні, наукові, технологічні та об'єднати дві провідні економіки світу – Євросоюз та Китай, ставши справді транзитною державою. Як відомо, підписані у Пекіні документи вже сьогодні дають нам близько 4 мільярдів доларів. Сподіваюся, що це тільки початок. І переконаний, що чимало користі в цьому напрямі принесе українсько-китайський інвестиційний форум, який має відбутися в Києві наприкінці листопада. Його проведення ініціює Ділова рада «Україна–Китай».

Уже сам факт проведення форуму, свідчить про сталу системність наших відносин. Так, ще напередодні візиту Президента України до Піднебесної відбувся міжрегіональний бізнес-форум, у роботі якого взяли участь Надзвичайний і Повноважний Посол КНР в Україні Чжан Сіюнь та

голова Фондової біржі Гонконгу Вінсент Лі, який згодом зустрівся з Віктором Януковичем під час його візиту. Там, у Гонконгу, дуже конструктивно прозвучала думка Вінсента Лі про можливості входження на міжнародний майданчик Гонконгівської фондової біржі наших підприємств та компаній. Під час зустрічі у Гонконгу Президента України з діловими колами був створений інвестиційний фонд більш як у 3 мільярди гонконгівських доларів (це \$600 млн.) для реалізації найбільш пріоритетних проектів з нафто-, газовидобування, природних ресурсів, будівельних проектів тощо. Я впевнений, що це той інвестиційний центр, який зможе концентрувати величезний капітал для того, щоб українська економіка отримала сьогодні необхідний імпульс для розвитку. І ми справді змогли б відбутися як досить сильна, провідна європейська країна.

До речі, хотілося б окремо сказати про те, що під час візиту Президента України до Китайської Народної Республіки та САР Сянган всі члени української делегації відчували високий рівень підготовки з боку МЗС офіційних документів, підписаних під час візиту, та професійно підготовлену і продуману програму перебування делегації. Я хотів би окремо відзначити внесок Аташе з питань оборони при Посольстві України в КНР А.М.Біленького під час підготовки та проведення бізнес-ланчу Президента України з представниками ділових кіл САР Сянган, який був важливою складовою візиту та організовувався співголовою Ділової ради «Україна–Китай» Вінсентом Лі. Присутні на цьому заході наочно пересвідчилися, що йдеться про цілком реальну можливість побудувати наші міждержавні двосторонні від-

носини на стратегічній основі.

Уже відбуваються подальші кроки у розвитку наших відносин. Чимало конструктивних та обнадійливих думок було висловлено під час нещодавнього приїзду в Україну Члена Політбюро ЦК КПК, секретаря комітету КПК провінції Гуандун Ван Яна. Як член міждержавної українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва я брав участь у робочій зустрічі в Кабінеті Міністрів, де високий гість висловив переконання, що Україна, переживши свого роду політичні потрясіння і вплив світової фінансової кризи, спільними зусиллями створює нову Україну. Зважте, це каже людина, яка представляє провінцію, товарообіг якої з Україною у 2008 році становив 1 млрд. 570 млн. доларів, а у 2009 році – 890 млн. доларів. «Товарообіг минулого року хоча й скоротився, але це через зменшення експорту провінції в Україну на 48,8%, а наш імпорту з України навпаки збільшився на 42,2%», – зауважив Ван Ян. На переконання високого гостя, наразі необхідно докласти максимум зусиль для того, щоб вивести товарообіг між державами до 2012 року на 10 млрд. доларів, як це було заявлено під час офіційного державного візиту до КНР Президента Віктора Януковича.

Обмін думками з Ван Яном продовжився під час зустрічі з вітчизняними політиками, вченими, бізнесменами у Торговельно-промисловій палаті України. Високий гість поділився враженнями від розмови з головою уряду та відві-

дання ряду київських підприємств. Повірте, це не проста цікавість. Гуандун у Китаї – це справжній локомотив не лише вітчизняної, а й світової економіки, приклад того, як з відста-лого реально можна перетворитися на один з найбільш розвинених адміністративно-промислових регіонів. Сьогодні Гуандун є світовим фінансовим інвестиційним та промисловим лідером, і ми вправді сподіватися на перспективне співробітництво.

Також нещодавно мені довелося брати участь у зустрічі з Надзвичайним і Повноважним Послом КНР в Україні паном Чжаном Сіюнем та делегацією китайських парламентаріїв і урядовців, де обговорювалися актуальні питання українсько-китайського двостороннього співробітництва в аграрній галузі. Наші китайські партнери відзначили великий потенціал рослинництва для залучення інвестицій та нарощування потужностей, хороші перспективи для співпраці в молочному скотарстві, харчовій промисловості, виробництві сільськогосподарської техніки. Присутній на зустрічі представник Державного банку розвитку Китаю поінформував про готов-

ність цієї банківської установи співпрацювати в частині інвестування аграрного сектора України. Також гості відзначили активізацію українсько-китайських ділових відносин і висловили переконання в подальшому поглибленні співпраці та зростанні товарообігу між нашими державами.

...Як вважає завкафедрою глобальних та регіональних систем Дипломатичної академії України при МЗС, доктор політичних наук, професор Сергій Шергін, у геополітичному контексті, безумовно, віддаленість, неспівставні за масштабами економічні параметри та різні соціокультурні характеристики двох країн так чи інакше впливатимуть на розвиток українсько-китайських міждержавних відносин. Але показово, що свої відносини з КНР Україна будує самостійно, не озираючись на своїх стратегічних партнерів, чи то є США, Росія, чи ЄС. І немає сумніву, що саме миролюбна українська зовнішня політика та її послідовна орієнтація на врахування національних інтересів, у тому числі й щодо співробітництва з Китаєм, принесе свої плоди.

*Огляд підготував
Володимир СЕМЕНОВ*

Відносини між Україною та ФРН зміцнюються

(до підсумків офіційного візиту Президента України до ФРН)

Реалізація курсу на європейську інтеграцію як зовнішньополітичного пріоритету держави значною мірою залежить від стану розвитку двосторонніх відносин України з країнами-членами ЄС. У зв'язку з цим особливого значення набуває співпраця з ФРН, вага голосу якої в ЄС нерідко схиляє шальки терезів у прийнятті рішень у той чи інший бік. З іншого боку, ФРН є найбільш потужною в економічному плані європейською державою, одним із головних політичних і економічних партнерів України. Це неодноразово підкреслював Президент В.Янукович, наголошуючи, що наша країна розглядає Німеччину як стратегічного партнера з огляду на її ключову роль у політичному та економічному розвитку ЄС, включно в політиці безпеки. У цьому сенсі символізм візиту Президента України полягав у тому, що свій перший двосторонній візит до країни-члена ЄС він здійснив саме до Німеччини й саме на запрошення Канцлера ФРН.

Однією з головних цілей візиту була активізація політичного діалогу на найвищому рівні. Переговори між В.Януковичем та А.Меркель у рамках візиту не були їх першим спілкуванням. На прес-конференції за підсумками переговорів Канцлер ФРН нагадала, що обидва лідери мали детальну бесіду ще в 2007 р., коли В.Янукович відвідав Берлін як Прем'єр-міністр України, а в квітні ц.р. вони зустрічалися на Вашингтонському саміті з питань ядерної безпеки.

Водночас нинішній візит став зручною нагодою для особистого знайомства Президента України з новообраним Федеральним президентом К.Вульфом. У ході переговорів німецький глава держави з вдячністю прийняв запрошення В.Януковича відвідати Україну наступного року. Відрадно, що переговори Президента України з лідерами ФРН пройшли у теплій та відвертій атмосфері, що є позитивним сигналом з точки зору перспектив розвитку політичного діалогу та українсько-німецьких взаємин загалом. А те, що українсько-німецькі відносини мають хорошу перспективу чітко підтвердила Канцлер А.Меркель, зазначивши, що «відносини між обома країнами базуються на хорошому, солідному та дружньому фундаменті».

Саме скрізь призму перспектив нарощення українсько-німецького діалогу та становлення реального партнерства слід розглядати результати візиту глави Української держави до Берліна. За одностайним визнанням, візит відкрив нову сторінку у відносинах між обома країнами. Крім домовленостей про візити керівництва ФРН до України, лідерам обох держав вдалося створити атмосферу дружніх відносин і взаєморозуміння. Такий політичний діалог,

безумовно, сприятиме вирішенню важливих практичних питань у двосторонніх відносинах, у т.ч. в контексті підтримки Німеччиною європейської інтеграції нашої держави. У зв'язку з цим для німецької сторони було важливо почути з вуст глави держави запевнення в пріоритетності європейського курсу розвитку, а також твердої налаштованості реалізовувати системні реформи, зокрема, з метою наближення до ЄС. Саме цей сигнал Президентом України був доведений до німецького керівництва, а також політичного істеблінгменту, ділових кіл, ЗМІ та німецької громадськості під час публічного виступу в престижному готелі «Адлон».

З іншого боку, лідери ФРН висловили готовність й далі надавати конкретну допомогу як у проведенні реформ, так і вирішенні окремих практичних питань на шляху до Європи, зокрема, в контексті лібералізації

безвізового режиму. У зв'язку з цим особливо важливого значення набуває підписана в рамках візиту міністрами внутрішніх справ України та ФРН міжурядова Угода про співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими тяжкими злочинами, а також проведені між ними переговори. Згадана угода відкриває можливості для реальної активізації взаємодії та широкого обміну досвідом між правоохоронцями двох країн, зокрема в контексті забезпечення безпеки під час проведення матчів Євро-2012.

Принагідно слід відзначити й інший міжурядовий документ, підписаний в ході візиту – Спільну заяву про продовження співпраці щодо перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва України, яка передбачає виділення німецькою стороною одного млн. євро на реалізацію важливої для розширення зв'язків між підприємцями двох

країн програми, якою вже скористалося понад 450 українських менеджерів компаній малого та середнього бізнесу, які не лише пройшли стажування у ФРН, а й започаткували взаємовигідні проекти у співпраці з німецькими партнерами. До речі, вже 10 вересня ц.р. цю угоду було доповнено ще одним міжурядовим протоколом, який визначає обсяги та напрями технічного та фінансового співробітництва між Україною та ФРН на 2010–2011 рр. і передбачає виділення щорічно 21 млн.євро з федерального бюджету на різного роду програми, зокрема, з підтримки малого і середнього бізнесу, підвищення енергоефективності української економіки та екологічні проекти.

Наріжним каменем двостороннього співробітництва є економічна співпраця. У Німеччині справедливо стверджують, що «політика – це є лише простір, який їй надає економіка». ФРН є найбільшим економічним партнером нашої держави в Європі та другим у світі найбільшим інвестором в українську економіку. Зі свого боку, ФРН розглядає Україну як важливого та перспективного економічного партнера в Східній Європі, що обумовлюється значним інтересом до українського ринку з боку німецьких компаній. Так, зовнішньоторговельний оборот між Україною та Німеччиною зріс з 2003 р. у 2,5 рази, а в рекордному 2008 р. перевищив 10 млрд.дол.США. Відрадно, що після фінансової кризи, яка завдала відчутного удару по обсягам товарообігу, динаміка економічної співпраці демонструє позитивну тенденцію. Так, за перші п'ять місяців товарообіг між Україною та ФРН збільшився порівняно з відповідним періодом 2009

р. на 16% і становив 2,1 млрд.дол. Позитивним моментом є зростання за цей період експорту українських товарів на 38% (575 млн.дол.).

Природно, що питання поглиблення торговельно-економічних відносин і нарощення обсягів німецьких інвестицій були в центрі уваги переговорів Президента України з лідерами ФРН, а також темою його зустрічі з представниками бізнесу, в якій взяли участь понад 50 керівників провідних німецьких компаній, що вже сумарно вклали в нашу економіку понад 1,2 млрд.дол. Німецька сторона позитивно сприйняла інформацію Президента про системні реформи в Україні, спрямовані на покращення ділового та інвестиційного клімату. Водночас німецькі бізнесмени виклали своє бачення шляхів посилення привабливості українського ринку.

За підсумками переговорів з економічної тематики обидві сторони мають спільне розуміння, що економічні відносини наших країн вже давно «переросли» торговельно-обмінну стадію розвитку. Існують значні можливості для поглиблення співпраці у сфері високих технологій, машинобудуванні, транспорті, реалізації масштабних економічних проектів як на

двосторонньому рівні, так і з залученням інших зацікавлених країн. Президент України чітко підкреслив роль німецьких компаній у реалізації інфраструктурних проектів в Україні з підготовки Євро-2012, реформуванні житлово-комунального господарства, посиленні стабільності фінансово-банківської системи, розвитку агропромислового комплексу.

Значний потенціал містить у собі й співпраця в енергетичній сфері. Йдеться як про розширення взаємодії у реалізації перспективних проектів зі збільшення обсягів постачання енергоносіїв в Європу, у т.ч. модернізації української ГТС, так і розвиток і впровадження енергозберігаючих технологій та відновлювальних джерел енергії, де Німеччина посідає лідируючі позиції у світі. У зв'язку з цим важливе значення має досягнута у ході візиту домовленість про проведення у вересні–листопаді 2010 р. в Україні низки двосторонніх і багатосторонніх енергетичних форумів за участю німецьких компаній та офіційної делегації ФРН.

У рамках візиту не залишилися поза увагою й питання культурно-гуманітарного напрямку, значення якого полягає у зближенні та покращенні взаєморозуміння між нашими народа-

ми. Варто нагадати про підписану в рамках візиту Угоди про співпрацю між Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка і провідним німецьким вищим навчальним закладом – Вільним університетом Берліна. Загалом, співпраця між ВНЗ двох країн є дуже різноманітною та насиченою, а кількість партнерських угод вже давно перевищила півтори сотні.

Символічне значення мали й відкриття у центрі німецької столиці пам'ятної дошки Лесі Українці на будинку, де жила поетеса, яка, до речі, не лише вільно володіла німецькою мовою, а й однією з перших переклала поезію Генріха Гейне українською, а також офіційна церемонія повернення Україні вилученої у злочинців внаслідок спільної операції правоохоронців двох країн у червні ц.р. картини художника Мікеланджело Мерізі да Караваджо «Поцілунок Іуди», викраденої у 2008 р. з Одеського музею західного та східного мистецтва. Картина була того самого дня доставлена літаком до України.

Плідні результати візиту Президента України В.Ф.Януковича до ФРН вивели українсько-німецькі відносини на якісно новий рівень прагматичного партнерства в різних галузях, заклали засади для формування між двома країнами нової атмосфери, яка ґрунтується на довірі, взаємоповазі та спільних інтересах, що дозволяє оптимістично дивитися у майбутнє українсько-німецьких відносин в інтересах наших країн і народів та усієї Європи.

Наталія ЗАРУДНА,
Надзвичайний
і Повноважний посол
України
в Німеччині

Місцеве самоврядування: історія та сучасність

Олег ХУСНУТДІНОВ,
начальник Управління
зовнішньоекономічної
діяльності та міжнародних
зв'язків Міністерства ЖКГ
України, кандидат наук
з державного управління

Світовий досвід і досвід майже двадцяти років незалежного розвитку України переконують: найпродуктивнішим механізмом згуртування суспільства навколо незаперечних, фундаментальних цінностей є розвиток місцевого самоврядування. Саме за його допомогою можна сподіватися на найбільше використання потенціалу самоорганізації суспільства, ініціативи громадян. Зрештою, йдеться про створення умов розвитку громадянського суспільства. Практика демократичних країн засвідчує, що там, де розвинене місцеве самоврядування, панує і демократичне врядування, там держава і влада підконтрольні громадянам, а не навпаки.

Україна має велику історію самоврядування і досить глибокі традиції. Вони започатковані ще Київською Руссю, коли на державному рівні існувало Київське мале віче, а на місце-

вому – “вервь”. Відтак Запорозька Січ мала Козацьку Раду. Пізніше ці традиції трансформувалися у сусідську та сільську самоврядні громади. Нарешті, у суто європейському варіанті місцевого самоврядування в Україні затверджувалося через Магдебурзьке право, яке вже у середні віки надавалося багатьом українським містам: Арнік (1339 р.), Львів (1356), Кам'янець-Подільський (1374), Берест (1390) та іншим. Найбільші привілеї Магдебурзького права вдалося вибороти Києву (1498), який втілював функції і торговельного, і культурного, і релігійного центру, а також військової фортеці. Київ по суті був самоврядним міським організаціям у його класичному розумінні. Що більше повноважень територіальні громади одержували, то сильнішими вони ставали, і тим відчутнішою була протидія центральної влади цій тенденції, яка суперечила їх власним інтересам.

У період Української Народної Республіки також формувалися органи місцевого самоврядування. Спочатку було утворено Раду об'єднаних громадських організацій, до якої увійшли представники від губернської, міської та повітових управ, Земського союзу, Союзу міст, Військово-промислового комітету, Біржового комітету, кооперативів тощо. Виконавчий комітет цієї Ради впродовж перших пореволюційних місяців вважався найвищим органом місцевого самоврядування. Громадські Ради та комітети виникли в усіх українських губерніях. Вони розглядалися як представ-

ницькі органи місцевого самоврядування.

Історичний огляд дає своєрідний процес формування самоврядування. Органи самоврядування в Україні з давніх-давен виконували різноманітні функції: судові, самоврядувальні, контролюючі та інші.

Цікавим є світовий досвід розвитку місцевого самоврядування та участі у цьому процесі громад. Зокрема, досвід Америки та Польщі.

В Америці самоврядування і демократію утверджували політичні та релігійні іммігранти-дисиденти, які мали великий досвід організації власного життя, самодисципліни та самообмеження. На час прийняття Декларації незалежності Сполучені Штати фактично являли собою сукупність економічно-, політично- і конфесійносамоврядних територій – міст і штатів. Саме вони й поступилися частиною своїх повноважень і переваг на користь держави, передавши нащадкам майже бездоганий зразок такого

суспільного ладу, який ініціативно відтворює стимули самовдосконалення. Тут самоврядування первинне, а державність – вторинна, похідна. Таким чином, шлях до самоврядування був водночас шляхом до демократії та свободи. Адже люди вільні саме настільки, наскільки самоорганізують своє життя, а не підкоряються зовнішній волі. Хоч би що було її джерелом – окрема людина, партія, держава чи міжнародні організації. Іншими словами, самоврядування є фундаментальною засадою цивілізованого, демократичного облаштування спільного життя, засадою не тільки декларованої та формально визнаної іншими незалежності, а незалежності практичної, підкріпленої ефективним розв'язанням соціальних та економічних завдань. Самоврядуватися – отже, відчувати повноту власних сил і спроможність упоратися з будь-якими внутрішніми проблемами, тобто бути самодостатнім [8].

Діорама „Військова рада на Січі“. Музей історії запорізького козацтва Національного заповідника „Хортиця“

Пам'ятник Магдебурзькому праву в Києві

Жителі гміни (самоврядна громада певної територіальної одиниці) у Польщі беруть участь безпосередньо у формуванні політики радою гміни. Обираючи до нормотворчого органу гміни своїх представників на основі загальних та відкритих виборів та взявши участь у роботі комісії гміни (вони наділені цим правом згідно з положеннями Закону “Про гмінне самоврядування”), здійснюють громадський контроль за її діяльністю. Також відповідно до Закону “Про доступ до публічної інформації” (2001), жителі гміни отримали право доступу до:

- публічної інформації, яка є важливою з точки зору громадян;
- урядових документів;
- протоколів засідань колегіальних органів влади, які було обрано на основі загальних виборів.

Виключний перелік питань та документів, доступ до яких є відкритим і безкоштовним, наведено у ст.6 згаданого вище закону [9, с. 42]

Отже, органи місцевого самоврядування – основні осередки розвитку суспільного життя, громадянського суспільства. Зміцнюючи

громадянські цінності та ініціативу, забезпечуючи реальну участь людей у розв'язанні життєво важливих проблем, зв'язки між громадянами та об'єднаннями громадян, вони тим самим створюють умови для безконфліктної реалізації суспільних і приватних інтересів, включають їх в загальний контекст державного будівництва.

Враховуючи відсутність демократичних традицій розвитку місцевого самоврядування, централізацію державної влади в Україні, становлення демократичної системи місцевого самоврядування є надзвичайно складним та комплексним завданням, до вирішення якого має бути активно залучені й молодий депутатський корпус, що представляє інтереси територіальної громади, й громадські організації, й громадяни України.

Особливий характер місцевого самоврядування не означає його повної автономності в державі по відношенню до державної влади. Їх взаємозв'язок досить тісний і проявляється в тому, що мають спільне джерело – народ, а по-друге, органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів державної влади. З одного боку, територіальна громада надає свої представницькі функції депутатському корпусу, фактично формує органи місцевого самоврядування, з іншого боку, члени територіальної громади для реалізації та захисту спільних інтересів об'єднуються у громадські формування. Так на сьогодні в Україні діють близько 40 громадських організацій та асоціацій, які займаються пи-

таннями місцевого самоврядування. Громадські організації, згідно з законодавством України, слід розуміти і розглядати не як окремий ізольований елемент демократії, а як форму, спосіб безпосередньої участі громадян в управлінні, як органічний, невід'ємний елемент системи місцевого самоврядування.

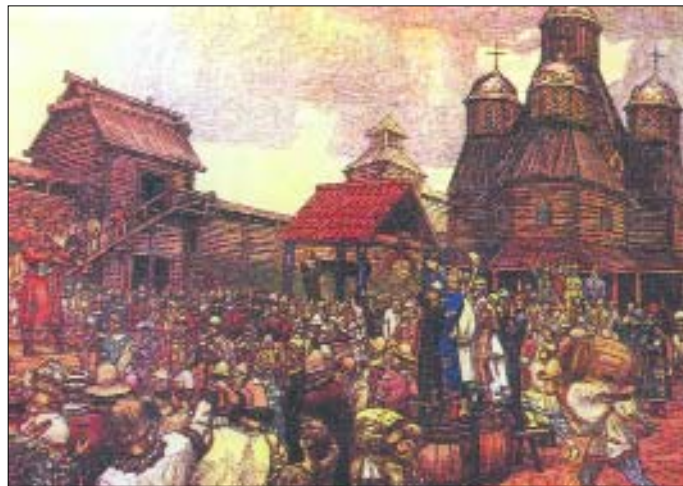
Але серед основних причин, що стримують розвиток демократичних процесів в Україні, є низька правова освіта депутатського корпусу на всіх рівнях, лідерів місцевого самоврядування, лідерів громадських організацій, відсутність досвіду, слабке розуміння механізму взаємодії органів місцевого самоврядування з органами виконавчої влади, з третім сектором у суспільстві тощо.

Виправлення ситуації вимагає проведення цілеспрямованої роботи щодо становлення молодого депутатського корпусу в Україні, особливо на рівні: сільських, селищних, районних та міських Рад. Це потребує всебічної підготовки депутатського корпусу, обґрунтування концептуально-правових засад щодо місцевого і регіонального розвитку із врахуванням як специфіки українського суспільства, так і досвіду країн, особливо Польщі, які досить швидко прийшли до пози-

тивних результатів трансформації.

Зрозуміло, що саме із розв'язання проблем організації місцевого самоврядування повинен розпочинатися процес демократизації в державі. Згідно зі статтею 2 ч.1 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” [5], “місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільно об'єднаних у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України”.

Отже проблема самоврядування може вже сьогодні розв'язуватися у межах Конституції України [1] (ч.1 ст. 140) та відповідних положень Європейської Хартії, якщо реалізуватиметься право територіальної громади на фінанси та державну підтримку (ст. 143), на організацію управління, формування виборного органу місцевого самоврядування (ст. 140), на ведення місцевих справ, широку компетенцію щодо вирішення питань місцевого значення, на захист прав місцевого самоврядування у судовому порядку (ст. 143), на майно та управ-

Віктор Васнецов „Віче у Пскові“

Підписання Декларації незалежності Штатів 4 липня 1776 р.,
худ. Дж. Трамбл

ління ним (ст. 142). Для цього потрібно привести у дію весь цей складний правовий механізм, подолавши суперечності між його окремими частинами. Щоправда, потрібна ще одна, але чи не найважливіша умова: політична воля та політичне розуміння важливості самоврядування в Україні як інституту справжньої демократії.

Та згаданий закон централізацію фактично зберігає. Таке протиприродне поєднання стає джерелом конфліктів та непорозуміннь щодо розподілу повноважень і відповідальності на кшталт конфлікту між головами міських Рад та місцевих адміністрацій. Очевидна й слабкість зв'язків між державою і громадянами. Усвідомлення місцевими органами своєї підконтрольності громадянам, громадським об'єднанням, погляд на них як на рівноправного партнера, спроможного вирішувати деякі суспільно важливі питання ефективніше, з меншими витратами, теж не відбулося. За цих умов влада замикається сама в собі, вона стає непрозорою, а здатність органів місцевого самоврядування задовольнити потреби та запити громадян помітно обмежується. У результаті в людей посилюється недовіра до влади, у тому числі місцевої, відчуження від неї.

Саме тому для докорінного поліпшення якості державних послуг, що надаються населенню на місцях, підвищення рівня доброчинності у цьому процесі, зміцнення матеріальної бази об'єднань громадян Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про місцеві державні адміністрації” [3], яким визначається організація, повноваження та порядок діяльності місцевих структур виконавчої влади, їхні відносини з органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян. Вперше було узаконене невтручання державних органів у діяльність місцевого самоврядування. Цей закон став новим потужним імпульсом для того, щоб, поперше, досягти компромісу між різними гілками влади на місцях і тим самим зняти протистояння різних політичних сил, і по-друге, змінити ставлення місцевих органів влади до громадських структур, яких раніше мали як “прохачів” або як зайвий клопіт.

Одним із перших кроків зміцнення місцевої демократії можна вважати створення Асоціації міст України та прийняття Загальними зборами Асоціації 26 червня 1997 року у м. Києві “Хартії українських міст”. Основною метою Хартії є об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування,

їх асоціацій, громадських та інших організацій для утвердження і розвитку місцевого самоврядування та забезпечення органам місцевої влади умов для управління містом. Поштовхом до її створення стала потреба привернути увагу всіх органів державної влади та громадськості до проблем, що існують в містах, і зосередити зусилля усіх зацікавлених сторін на основних напрямках, які визначатимуть майбутнє українських міст і стосуються питань:

- підтримання життєздатності міст і створення в них можливостей для соціального й культурного розвитку;
- відновлення наявного житлового фонду;
- поліпшення навколишнього середовища в містах;
- розвитку міст і залучення до нього громадськості.

Зміцнюється муніципальний рух в Україні. Це: Асоціація міст України, Спілка лідерів місцевих та регіональних влад, Український Конгрес місцевих і регіональних влад, Асоціація сільських, селищних і міських рад України тощо. Вже постійним стало проведення Всеукраїнських муніципальних слухань, Всеукраїнських семінарів з питань ресурсного забезпечення місцевого та регіонального розвитку. На розгляд всеукраїнських муніципальних слухань виносяться концептуально-правові документи стосовно місцевого і регіонального розвитку України, зокрема, проекти Законів України “Про територіальну громаду”, “Про делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування”, “Про міліцію, яка утримується за рахунок коштів місцевого бюджету (місцеву міліцію), та міліцію місцевого самоврядування” і “Порядок здійснення запозичень до місцевих бюджетів та надання місцевих гарантій”.

До кола учасників про-

цесу місцевого та регіонального розвитку мають входити фахівці органів муніципального управління різного рівня, жителі, суб'єкти ділової, господарської і громадської діяльності, які діють на відповідній території. Усе це – реальний людський потенціал, на який можуть спиратися органи місцевого управління.

Проте, на жаль, за роки, які минули від моменту ухвалення Законів України “Про місцеве самоврядування” (далі – ЗМС) та “Про інформацію”, більшість органів місцевого самоврядування та територіальних громад не засвоїли нові можливості, що ними надані. Мається на увазі, зокрема, щодо застосування інструментарію створення прозорої влади на місцях і участі громадян у місцевих справах. Серед них: місцеві ініціативи (ст. 9 ЗМС), громадські слухання (ст.13 ЗМС), місцеві референдуми (ст.7 ЗМС) тощо. Конкретні процедури реалізації вищезгаданих інструментів місцевої демократії, які враховували б особливості їх здійснення за умов кожного даного поселення (села, селища, міста), мають бути закріплені в окремих місцевих нормативних актах чи у статутах територіальних громад (ст.19 ЗМС). Базою для ефективного застосування названих вище інструментів відкритої влади є доступ громадян до інформації щодо діяльності органів влади на місцях. Звичайно, це стосується і виборних органів і осіб громади: депутатів, міського голови, ради. Предметності, ефективності роботи ради і депутатів сприяє їх всебічна обізнаність зі станом справ у громаді.

Для успішного соціально-економічного розвитку у кожній конкретній громаді вкрай потрібні спільне визначення цілей, які мають спільно досягати місцева влада, підприємці, місцева громадськість і члени гро-

мади. В тому вже є й український досвід. Так у Бердянську, Нікополі, Івано-Франківську активно застосовуються такі інструменти місцевої демократії, як громадські слухання, місцеві ініціативи, проводиться регулярний соціальний моніторинг. У цих містах уже ухвалені чи закінчується підготовка статутів територіальних громад.

Розбудова місцевої демократії та ефективність місцевого управління є завданням як органів місцевого самоврядування так і місцевої спільноти – територіальної громади. Співпраці можна досягати за обоюсторонньою згодою обох сторін як рівноправних партнерів. Але ініціатива, роль організатора належить органам місцевого самоврядування. Важливим інструментом підтримки цих партнерських відносин є запровадження процедур і стандартів публічної політики, притаманних демократичним суспільствам. Внаслідок їх відсутності система управління гальмує демократичні перетворення, економічне зростання та людський розвиток.

Однак треба зосередити увагу й на участі громадян у громадському русі, активному розвитку громадських організацій. Саме через розвиток громадських організацій відбувається розвиток територіальної громади.

У майбутньому третій сектор в Україні може дістати потужний імпульс позитивного розвитку. Для цього вже в основному склалися внутрішні та зовнішні передумови. Що стосується внутрішніх передумов, то тут, насамперед, слід відзначити значне зростання професійного рівня і кваліфікації персоналу більшості українських громадських організацій у наданні громадянам різноманітних актуальних соціальних послуг. Досить успішно триває процес консолідації дій громадських організацій в регіо-

нах, який сприяв створенню діючої системи третього сектора.

Підготовлена нова законодавча база, яка регулюватиме процеси у третьому секторі, та на порядку денному вже її затвердження Верховною Радою. Дуже важливе й те, що у суспільстві визрівають конкретні потреби, які можуть бути реалізовані, насамперед, громадськими організаціями. Громадські організації спроможні брати на себе основну ініціативу в організації плідної співпраці з державними органами та бізнесовими структурами у формуванні ринку соціальних послуг. Для цього українські державні організації мають потужний потенціал, творчі та професійні можливості активістів третього сектора і вносять вагомий внесок у вирішення складних проблем сучасного періоду розвитку України.

Таким чином, зауважимо, що робота, яка проводиться громадськими організаціями України в соціальній сфері суспільства, показує великий потенціал третього сектора і перспективи його позитивної взаємодії з структурами державного управління.

В аспекті партнерства між владою та третім сектором треба налагодити більш тісну взаємодію у наступних напрямках:

- влада і громадські організації мають досягати взаєморозуміння в оцінці соціально-економічної ситуації на місцях (у місті, регіоні тощо);

- розвитку громадських структур, які повинні вирішувати питання щодо обміну інформацією, експертизи законопроектів, обговорення адміністративних рішень і громадських ініціатив (з цією метою треба створювати Ради громадсько-політичних організацій спільно з органами виконавчої влади; при місцевих адміністраціях – гро-

мадські ради, які виконують функції експертів законопроектів ініціатив);

- прийняття владою курсу на конструктивне співробітництво з усіма об'єднаннями та організаціями незалежно від їх політичних орієнтацій;

- підготовки та укладання угод про взаємодію за всіма напрямками політичної, соціальної та економічної практики, створення атмосфери соціального партнерства;

- створення нормативно-правової бази розвитку третього сектора на всіх рівнях.

Перспектива розвитку третього сектора пов'язана з активізацією та поліпшенням:

- відносин між громадськими організаціями, комерційними структурами та засобами масової інформації;

- підвищення ролі громадських організацій у формуванні сталої моделі місцевої громади на основі соціальної злагоди.

Сьогодні в українському суспільстві відсутні механізми підвищення правової освіти та захисту громадян, інститути лобізму та омбудсменства; немає чітко сформованого третього сектора, який був би консолідований і взяв на себе функції замовника та виконавця у реалізації соціальних програм у державі. Громадські організації, рухи, партії, благодійні організації та фонди виконують певні соціальні функції, але, головне, вони виконують замовлення членів власних організацій.

Відсутність механізму взаємодії та визначеного соціального партнерства між державною владою та організаціями третього сектора

За сприяння Фонду Колегії Східної Європи ім. Яна Новака, оператора проекту „Study Tours to Poland“, представники органів місцевого самоуправління Сходу України ознайомлюються з досвідом реалізації принципу „прозорості“ та результатами впровадження систем якості в муніципальному самоуправлінні польських міст Сілезького воєводства (2009 р.)

приводить до стримання демократичних процесів у суспільстві, не сприяє соціально-економічному розвитку, розв'язанню певних соціальних питань.

Але сьогодні вже діють різні форми співпраці громадських організацій та органів місцевого самоврядування. Зокрема, з органами місцевого самоврядування активно співпрацюють жіночі, молодіжні, ветеранські та інші громадські організації. Організації третього сектора відіграють стабілізуючу роль у демократизації суспільства, беруть участь у вирішенні складних соціальних проблем, сприяють реалізації прав громадян у всіх сферах суспільного життя, тим самим цементуючи взаєморозуміння між державою та громадянами. Тому одним із головних завдань створення демократичного суспільства є розвиток демократичної інституції – третього сектора в державі.

*(Закінчення
у наступному номері)*

Зовнішня політика Малайзії: від колоніальної залежності до регіонального лідерства

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
кандидат фізико-математичних наук

Частина 3

Принципова модель і головні пріоритети сучасної зовнішньої політики Малайзії

Чітко сформульовані головні цілі малайзійської зовнішньої політики щодо оборони і безпеки, міжнародного розвитку й торгівлі, міжнародної співпраці та дипломатії визначають принципову модель відносин, яку Малайзія сформувала та реалізує у відносинах із своїми сусідами, а також з іншими державами в рамках численних міжнародних організацій, учасником яких вона є. Серед таких міжнародних структур – ООН, ASEAN, АПЕС, Форум «Азія–Європа» (ASEM), Регіональний Форум ASEAN з питань миру та безпеки (ARF), Організація співпраці «Південь–Південь», Організація Ісламської Конференції (ОІС), Організація Британської Співдружності, Рух Неприєднання (NAM), а також деякі інші регіо-

нальні міжнародні організації та структури.

Як невеликий гравець на світовій політичній арені, Малайзія намагається чітко дотримуватися принципів Статуту ООН. Визначені у цьому документі фундаментальні принципи міжнародних відносин є керівними у відносинах Малайзії з іншими державами. Такими основоположними принципами є суверенна рівність і взаємна повага територіальної цілісності, відмова від агресії, невтручання у внутрішні справи один одного, мирне вирішення суперечок, а також взаємовигідність у відносинах й мирне співіснування з іншими країнами. Зазначені основоположні принципи міжнародних відносин пройшли випробування часом, а суворе їх дотримання та проведення послідовної зовнішньої політики створює для країни надійний позитивний імідж в очах міжнародної спільноти.

Під час свого першого ві-

зиту до США в ролі Прем'єр-міністра Н.Разак мав зустріч із Генеральним секретарем ООН Бан Кі Мунном, у ході якої обговорювалися питання реформування Організації та участі Малайзії у миротворчій діяльності ООН. Зокрема, в листопаді 2009 року до міжнародного миротворчого контингенту ООН у Західній Сахарі було направлено 20 співробітників Медичного підрозділу Малайзії, який свого часу брав участь у миротворчих місіях ООН у Афганістані, Пакистані та Ачеху (Індонезія). У квітні 2010 року відбулася ротація малайзійських миротворців у Лівані, де другий миротворчий батальйон збройних сил Малайзії замінив перший батальйон, який виконував миротворчу місію понад 9 місяців (контингент налічує 300 військовослужбовців, серед яких 8 офіцерів).

Малайзія послідовно наголошує на особливій важливості дотримання принципу невтручання у внутрішні справи країн, насамперед у контексті регіональних відносин. Офіційна позиція країни полягає в тому, що політика так званого «конструктивного втручання», яка пропонується окремими державами, включаючи відверту критику, конфронтаційне протистояння та вороже ставлення може завдати більше шкоди ніж конструктиву для розвитку добросусідських відносин.

Проте у ставленні Малайзії до принципу невтручання у певних «екстремальних» випадках спостерігаються і винятки. Так, у 1999

році Малайзія надала політичну підтримку військовій операції НАТО в Сербії у відповідь на «криваву жорстокість та геноцид, завданий народу Косова». Зовнішньополітичним відомством країни зазначається, що особливі ситуації, подібні до косовської, вимагають прагматизму в інтересах гуманності та захисту загальнолюдських цінностей при одночасному визнанні ключової ролі ООН при вирішенні наявних проблем.

Іншим прикладом подібного прагматизму зовнішньої політики Малайзії є визнання політики «Єдиного Китаю», попри тісні економічні зв'язки країни з Тайванем.

За аналогічним принципом розвиваються відносини Малайзії і з країнами Заходу. Досить значні обсяги зовнішньої торгівлі з цими країнами та масштабні інвестиції з боку останніх в економіку Малайзії не вважаються достатньою підставою для відмови офіційного Куала-Лумпур від відвертої критики Заходу стосовно окремих гострих питань міжнародних відносин.

Головним пріоритетом зовнішньої політики Малайзії є розвиток тісних відносин з сусідніми країнами. Країна дотримується конструктивного підходу для розв'язання наявних принципівих зовнішньополітичних проблем, включаючи проблеми територіальних претензій та міжнародно-правового закріплення суходольних і морських кордонів. Для цього Малайзією докладалися і докладається нині максимум дипломатич-

них та переговорних зусиль з метою забезпечення безконфліктності двосторонніх відносин із усіма сусідами. Свідченням рішучої налаштованості Малайзії до мирного взаємоприйнятного розв'язання існуючих двосторонніх проблем стала домовленість про звернення до Міжнародного суду в Гаазі для вирішення територіальних суперечок з Індонезією і Сінгапуром. На двосторонньому рівні були створені окремі спільні комісії між Малайзією та Брунеєм, Дарусаламом, В'єтнамом, Індонезією, Лаосом, Філіппінами і Таїландом, що стало корисним механізмом для розвитку широкої двосторонньої співпраці в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес.

Особливого значення в країні надається малайзійсько-сінгапурським відносинам. Потенціал і перспективи взаємовигідної співпраці між цими країнами є досить великим. Водночас, емоційна складова, пов'язана з окремими сторінками спільної історії цих сусідів, вносить певні складнощі у взаємини. Очевидною є необхідність стриманості та виваженості у підходах обох сторін. Двосторонні відно-

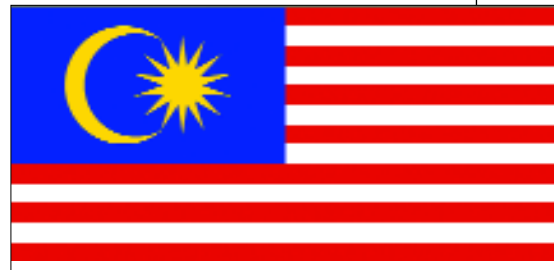
сини за визнанням офіційних чинників обох країн мають базуватися на принципах «обопільного виграшу» (формула «win-win») та відмови від старої стратегії «гри з нульовою сумою».

Сьогодні існує консенсус стосовно того, що малайзійсько-сінгапурські відносини мають розвиватися і ставати дедалі тіснішими, взаємозалежними і по справжньому взаємовигідними. Такий підхід є абсолютно нагальним, оскільки напруженість у відносинах між цими країнами неминуче створюватиме проблеми для формування регіональної спільноти ASEAN та виснажуватиме ресурси, які за сприятливих обставин могли б бути ефективно використані обома країнами. Такий сучасний підхід безумовно підтримують сьогодні й народи двох країн. За аналогічним принципом будуються сьогодні й відносини з іншими сусідніми країнами.

Останньою важливою подією у малайзійсько-сінгапурських відносинах став офіційний візит до острівної держави-міста Прем'єр-міністра Малайзії Наджиба Разака у кінці травня 2010 року, в ході якого було проведено переговори із

Прем'єр-міністром Сінгапуру Лі Хсен Лунгом щодо широкого кола питань двостороннього співробітництва. Основним досягненням візиту (з огляду на те, що це питання було каменем спотикання двосторонніх відносин понад 20 років) стало рішення про перенесення залізничної станції Малайзійської залізниці з південної частини острова Сінгапур на північну (до кордону з Малайзією), при цьому звільнені 271 гектарів земель у центрі острова будуть забудовані спільним малайзійсько-сінгапурським підприємством.

Іншим проблемним питанням, яке обговорювалось, але не знайшло остаточного вирішення в ході візиту, стала поставка до Сінгапуру прісної води із південного малайзійського штату Джохор (з 1961 року Малайзія постачає Сінгапуру прісну воду за ціною 3 центи за 1000 галонів, але вимагає її збільшення. Сінгапур же наповняє на пролонгації попередніх домовленостей на наступні 50 років, в іншому разі країна загрожує відмовитися від ім-

порту води та побудувати другий завод з опріснення морської води).

У серпні – вересні 2009 року мало місце чергове загострення малайзійсько-індонезійських відносин, яке відбулось через те, що всесвітній науково-пізнавальний телевізійний канал «Discovery Channel» розповсюдив неоднозначний рекламний ролик про Малайзію. Така, на перший погляд, незначна подія стала вельми чутливою для окремих верств індонезійського суспільства і спричинила масові маніфестації протесту. Напружену ситуацію сторони долали на найвищому рівні. Зокрема, відбувся обмін візитами міністрів закордонних справ, а також візити Президента Індонезії С.Б.Юдхойоно до Малайзії (листопад 2009 і травень 2010 рр.) та робочий візит Н.Разака до Індонезії (жовтень 2009 р.).

Під час двосторонніх переговорів сторони традиційно вирішують проблеми торгово-економічної, інвестиційної співпраці, трудової міграції, демаркації морських кордонів, питання поживлення міжлюдських стосунків, захисту прав індонезійських працівників в Малайзії (в країні офіційно працевлаштовано 400 тис. іноземних домашніх робітників з них 300 тис. – індонезійці, решта – з Філіппін, Камбоджі та В'єтнаму). Питання делімітація територіальних вод, континентального шельфу та виключних економічних зон між Малайзією та Індонезією у морі Сулавесі, Південно-Китайському морі та у Малакській протоці обгово-

рювалося, серед іншого, під час останнього візиту Президента Індонезії до Куала-Лумпур (відбулося вже 15 раундів консультацій відповідної двосторонньої робочої групи).

У грудні 2009 року відбувся візит Прем'єра Малайзії Н.Разака до Таїланду, що знаменував першу офіційну двосторонню зустріч керівників сусідніх держав від часу призначення на посади. В ході консультацій обговорювалася проблематика подальшого розвитку співпраці, зокрема, в політичній, безпековій, торгово-економічній та культурно-гуманітарній сферах, текст Меморандуму про взаєморозуміння з широкого кола питань двосторонніх відносин, зокрема, проблематики перетину кордону, торгівлі людьми, співпраці у сфері вищої освіти, молоді, спорту та праці. Керівники двох країн здійснили спільну поїздку до південних провінцій Таїланду з переважно мусульманським населенням, де відбулася урочиста церемонія перейменування мосту, який поєднує території країн, на «Міст дружби».

За словами малайзійського прем'єра, головною метою переговорів є створення «моделі співпраці між сусідами», важливим компонентом якої є поглиблення контактів між південними провінціями Таїланду з північними штатами Малайзії з метою активізації інвести-

цій, торгівлі та створення нових робочих місць за рахунок розбудови інтегрованої спеціальної економічної зони. Зустріч прем'єрів у південній провінції Нарасіват обома сторонами розглядалася символічною з огляду на тривалу конфліктну ситуацію в регіоні, що впродовж шести років забрала життя понад 3700 людей.

Н.Разак зазначив, що Малайзія є «виключним партнером» Таїланду і не лише у сфері економіки, а також у галузі безпеки, регіонального миру, ініціативах у рамках ASEAN та глобальної проблематики. Зі свого боку, тайський прем'єр наголосив, що дві країни є близькими друзями та сусідами чий долі та історії тісно пов'язані і ґрунтуються на взаємній повазі та довірі.

Досягнуто домовленості про будівництво двох нових «мостів дружби» та швидкісного тунелю, які поєднуюватимуть дві країни, та нових транспортних і торгових коридорів між країнами ASEAN.

Сторони дійшли згоди стосовно вирішення проблеми подвійного громадянства. Значну увагу було приділено питанням повстанських рухів у депресивних південних провінціях Таїланду, де Малайзія зобов'язалась надавати допомогу у сфері освіти, зайнятості, малого та середнього бізнесу. Відзначено необхідність створення належних умов

для збільшення потоків взаємних інвестицій. (Обсяги взаємної торгівлі між країнами продовжують збільшуватися з 16.5 млрд. дол. США у 2007 році до 18.2 млрд. дол. США 2009 року).

Прем'єр Малайзії в цілому підтримує політику уряду Таїланду щодо стратегії розбудови довіри, миру та безпеки у південних провінціях і водночас закликав населення утриматись від насильства та дотримуватись положень конституції країни. Водночас, стосовно питання майбутнього політичного статусу південних провінцій Таїланду, спостерігається різне тлумачення сторонами термінів «автономія» і «децентралізація». Візит супроводжувався суворими заходами безпеки, проте не вдалося уникнути проявів тероризму (у провінціях Яла і Нарасіват вибухами 5 бомб було поранено 14 представників охорони, а напередодні візиту в результаті вибухів та стрілянини загинуло 8 та поранено 20 осіб).

Не безпроблемними є відносини Малайзії і з іншим сусідом – Брунеєм Дарусаламом. Насамперед вони пов'язані з невирішеністю питань демаркації і делімітації кордонів за умов перспективної нафтогазоносності спірних територій. Проте, слід відзначити, що ці проблеми сьогодні близькі до свого остаточного полагодження, зокрема шляхом укладення комерційних угод про спільну участь у видобутку нафти та газу на спірних ділянках морських акваторій.

Що ж до перспектив двосторонніх відносин Малайзії з країнами Африки, Близького Сходу, Латинської Америки та Центральної Азії, то за офіційним твердженням зовнішньополітичного відомства країни, вони продовжуватимуть розвиватися, але не за рахунок активних відносин із традиційними економічними

партнерами в Європі та Америці. Японія, Європейський Союз, США, Австралія та Південна Корея залишаються сьогодні найбільшими торговельними партнерами країни, а також головними джерелами зовнішніх інвестицій та нових технологій.

Малайзія підтримує відносини практично з усіма державами світу. Чи не єдиним виключенням є Держави Ізраїль, з якою Малайзія не має офіційних відносин і громадянам якої фактично заборонений в'їзд на територію країни. При цьому офіційно наголошується, що єдиною обов'язковою умовою встановлення відносин з Ізраїлем є успішне укладення всеохоплюючої мирної угоди між Ізраїлем та Палестиною.

У питаннях урегулювання ситуації на Близькому Сході Малайзія традиційно принципово і беззастережно підтримує арабські країни активно виступаючи за скорішу імплементацію усіх відповідних резолюцій ООН, виведення ізраїльських військ з усіх окупованих арабських територій, а також надання арабському народу Палестини всіх прав та можливостей для створення і повноцінного функціонування суверенної держави. Уряд Малайзії традиційно виступає за здійснення міжнародного тиску на Ізраїль з метою прискорення завершення близькосхідного урегулювання. У зв'язку з цим можна згадати офіційний візит до Куала-Лумпур у травні 2010 року Президента Палестини М.Аббаса (що відбувся напередодні поїздки останнього до Вашингтона), в ході якого порушувалися питання політичної та економічної підтримки Малайзією цієї країни.

У січні 2010 року відбувся регіональний візит до країн Близького Сходу (Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати) Пре-

м'єр-міністра Н.Разака, в ході якого укладено Меморандум про взаєморозуміння між Малайзією та Саудівською Аравією стосовно співпраці у сфері політики безпеки та боротьби з тероризмом, нелегальним обігом наркотиків, фальсифікацією документів і транскордонною злочинністю. Характеризуючи результати візиту Н.Разак наголосив на величезному потенціалі співробітництва з Саудівською Аравією у різних напрямках і не лише у спільних інтересах двох країн, а також на благо широкого ісламського співтовариства. Обговорювались питання участі двох країн у всесвітньому міжконфесійному діалозі, розвитку ситуації в Афганістані, міжнародної боротьби з тероризмом, взаємодії у цій сфері, а також проблематика співпраці у сфері освіти. Керівник Малайзії позитивно відзначив економічні та бізнесові можливості надані Саудівською Аравією малайзійським компаніям для участі у масштабних будівельних та нафтогазових проектах в країні, а також інтерес, проявлений саудівським бізнесом в інвестиційних проектах у Малайзії.

Перебуваючи з візитом в ОАЕ, окрім офіційних зустрічей з керівництвом держави, Н.Разак ознайомився з двома великими будівельними проектами в Абу-Дабі

за участі великого малайзійського бізнесу. Значні перспективи отримані малайзійськими компаніями в ОАЕ стали можливими завдяки надійній репутації цих компаній, як виробників продукції та послуг високої якості (компанії з Малайзії отримали контракти на обслуговування найвищої у світі споруди Burj Khalifah). Н.Разак виступив перед учасниками Світового енергетичного саміту, який проходив в столиці ОАЕ і був присвячений питанням розвитку та впровадження енергетичних технологій майбутнього. Він інформував про розвиток відновлюваної енергетики в Малайзії, зокрема сонячної, термальної, приливної, гідроенергетики, реалізації державних програм розвитку відновлюваної енергетики та «зелених технологій». У присутності малайзійського Прем'єра та Наслідного Принца Абу-Дабі було підписано угоду про співпрацю між провідними енергетичними компаніями двох країн.

На субрегіональному рівні зростаючі зусилля спрямовуються на реалізацію можливих переваг концепції так званих «трикутників зростання»: «Індонезія–Малайзія–Таїланд» (IMT-GT) і «Індонезія–Малайзія–Сінгапур» (IMS-GT), а також ініціативи субрегіональної економічної спів-

праці у форматі «Бруней–Дарусалам–Індонезія–Малайзія–Філіпіни–область зростання Сходу ASEAN» (BIMP-EAGA). Визначається, що метою таких зусиль уряду Малайзії є поширення добробуту та процвітання на менш розвинені території (політика «prosperity-neighbour»).

На регіональному рівні Малайзія продовжує проводити активну лінію на зміцнення угруповання ASEAN. Така політика включає підтримку всього спектру функціональної співпраці на субрегіональній основі (наприклад, Форуму розвитку співпраці країн ASEAN і країн регіону ріки Меконг), ширшої співпраці у форматі «ASEAN+», формування необхідних умов функціонування Угоди про вільну торгівлю в рамках угруповання, а також реалізації планів створення відповідної зони інвестицій.

За умов геополітичної ситуації, яка склалася у світі та в Азіатському регіоні в результаті завершення «холодної війни», формування конкуруючих регіональних економічних структур та, водночас, невизначеності регіонального безпекового середовища, Малайзія дедалі більше уваги приділяє поглибленню співпраці в рамках ASEAN, вважаючи, що потужна та успішна регіональна Асоціація є не лише економічною необхідністю, а також і стратегічним та

безпековим імперативом. Зростання добробуту, консолідація та стабільність в рамках ASEAN, мирне співіснування держав-членів між собою, а також із сусідніми країнами є надійною гарантією безпеки та стабільності в усьому Південно-Східноазіатському і Азіатсько-Тихоокеанському регіонах.

Офіційна зовнішньополітична позиція Малайзії полягає в тому, що ширша регіональна співпраця сама по собі робить значний внесок у розвиток міжнародного примирення, сприяє економічному зростанню і забезпеченню регіонального миру та безпеки. Існує переконання, що функціонування такого регіонального угруповання як ASEAN упроваджує такі моделі відносин, які значно зменшують ризики, поглиблюючи двосторонню співпрацю, а також заохочуючи формування «звички» до відкритого діалогу з політичної та безпекової проблематики, формування заходів зміцнення довіри.

Проведення діалогу в рамках Постміністерських конференцій ASEAN (ASEAN PMC – форуми за участі міністрів закордонних справ країн Асоціації + їхніх колег з окремих провідних країн світу) та Регіонального Форуму ASEAN, в яких ключова роль надається саме ASEAN, адекватно відповідає поставленим цілям.

Малайзія відстоює позицію, що найшвидше створення «зони миру, свободи та нейтралітету» включно з безядерною зоною у Південно-Східній Азії сприятиме подальшому зміцненню регіональної безпеки.

Попри певні критичні оцінки, які часом лунають на адресу угруповання, очевидним фактом є те, що співробітництво в рамках ASEAN досягло сьогодні досить високого інтеграційного рівня, а сама Асоціація є визнаною і авторитетною. Навіть після свого розширення у другій половині 90-х років XX століття за рахунок таких країн, як В'єтнам, Камбоджа, Лаос і М'янма, асоціація жодним чином не втратила свого динамізму, мобільності, життєвості та актуальності. Навпаки, зростаючий інтерес до ASEAN, а також започаткування численних форумів секторального діалогового партнерства за участі цілої низки країн Азії, Європи, Африки та Латинської Америки віддзеркалюють високу оцінку ASEAN як потужної та впливової регіональної організації з боку світової спільноти.

Фактор глобалізації у зовнішній політиці Малайзії. На багатосторонньому рівні Малайзія проводить досить активну міжнародну політику в рамках ООН, Організації Ісламської конференції, Британ-

ської співдружності, Руху неприєднання. Зазначені форуми є корисними для Малайзії у контексті необхідності налагодження співпраці з країнами-членами, спільного пошуку рішень глобальних проблем і встановлення спільних фундаментальних правил, які регулюватимуть процеси мирного розвитку міжнародних відносин. Країна зацікавлена використовувати наявні міжнародні форуми для доведення світу своєї позиції стосовно низки актуальних питань, таких як права людини, деградація навколишнього природного середовища, тероризм, проблема біженців, демократизація, реформування Ради Безпеки ООН.

Політичне керівництво Малайзії поділяє таку точку зору, що ООН має бути ефективною організацією для забезпечення справедливого та безстороннього вирішення проблем глобального розвитку, миру та безпеки, гуманітарної діяльності, міжнародних кризових ситуацій, випадків порушення положень Статуту ООН і принципів міжнародного права. В економічній сфері Малайзія продовжує відігравати активну роль у рамках Світової організації торгівлі.

У XX столітті на зовнішню політику Малайзії, як і на політику більшості інших держав світу, помітно

впливає глобалізація. За цих умов принциповим для країни є така стратегія – взяти для себе найкраще від процесів глобалізації та зробити свій власний внесок до колективних зусиль з розбудови більш безпечного та справедливого світу, забезпечити своє конструктивне лідерство в регіоні і показати позитивний приклад країни – відповідального члена міжнародної спільноти.

Слід зазначити, що офіційна Малайзія ніколи не виявляла захоплення розвитком процесів глобалізації ані в його політичному вимірі, ані в економічному. В країні існує переконання, що попри завершення холодної війни, світ не став сьогодні безпечнішим, а іділія так званого «глобального села» не перетворилася на реальність. Старі конфлікти або не збираються вмирати, або просто заново відроджуються. Тим часом нові, часто ще кривавіші та жорстокі, продовжують виникати та забирати життя тисяч і тисяч простих людей. Серед таких упродовж останніх десятиліть найбільш чутливими для зовнішньої політики Малайзії були конфлікти навколо Боснії, Косова, Східного Тимору, деяких країн Африки, а також проблеми Палестинського врегулювання, Афганістану, Іраку, Джемми, Кашміру тощо.

Важливими проблемами, які викликають серйозну стурбованість Малайзії, є міжнародний тероризм та розповсюдження зброї масового знищення, що викликає ядерну, хімічну та біологічну загрозу. Зовнішня політика країни спрямована на забезпечення того, щоб дедалі більше держав підписали та ратифікували відповідні міжнародні конвенції, такі, як Угода про ядерне нерозповсюдження, Угода про всеохоплюючу заборону випробувань, Конвенція з біоло-

гічної зброї, Конвенція з хімічної зброї, Конвенція з наземних мін.

Економічний вимір глобалізації ще більше розчаровує офіційні кола Малайзії. Фінансова криза 1997 року, яка вдарила по всьому регіону Східної Азії, а також світова фінансова криза 2008–2009 років спричинили не лише соціальну злидненість та економічні лиха, а подекуди також і політичну нестабільність. Масове безробіття, падіння виробництва, крах фондових ринків, девальвація світових валют вивели мільйони людей за межу бідності.

На думку керівництва країни, найбільший виклик зовнішній політиці Малайзії поточного та майбутнього десятиліття лежить, насамперед, у спробах реформування міжнародних фінансових ринків та в розбудові їх нової архітектури.

Останніми роками та на майбутню перспективу зовнішня політика Малайзії спрямовується не лише на подальше економічне відродження самої країни, а й на забезпечення їй нової міжнародної ролі впливового геополітичного гравця на глобальному рівні.

Перед країною поставлені досить амбіційні завдання досягти до 2020 року рівня провідних розвинених держав світу, стати країною з високим рівнем доходів на душу населення. Послідовна реалізація цих планів створюватиме сприятливе підґрунтя для подальшого розвитку та поглиблення взаємовигідних українсько-малайзійських відносин, використовуючи факт існування виразної «суміжності» галузей економік наших країн та відповідного рівня розвитку виробничих сил. Скористатися сьогодні цими сприятливими умовами уявляється цілком актуальним, реалістичним та перспективним завданням для української зовнішньої політики.

Польща до і після Смоленська: Quo vadis?

**Владислав
АКУЛОВ-МУРАТОВ,**
кандидат наук
державного управління

Ольга БУДЬКО,
здобувач Дипломатичної
академії
при МЗС України

Частина 3

Смоленськ: за переломом – «п'ястовичі»

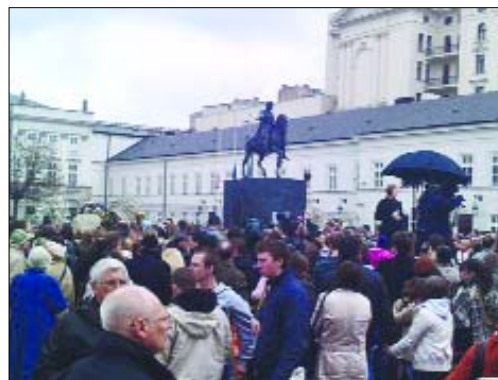
Трагедія, що сталася під Смоленськом 10 квітня 2010 року, змінила хід як європейської, так і світової історії. Це одна з тих подій, наслідки яких змінюють долі держав і народів. Авіакатастрофа, до речі, не перша в Польщі, пов'язана з загибеллю членів вищого керівної ланки країни, позбавила польський політикум частини еліти по-націоналістичному налаштованого його крила – традиціоналістів-«ягеллоновичів». Її результати виявилися вигідними багатьом учасникам європейської та світової політики, тому що відбулося фізичне усунення з політичної арени досить самостійного лідера, який, крім певної електоральної підтримки і відомої частки непередбачуваності, володів до того ж принциповістю та харизматичністю – його партія на парламентських виборах

набрала 32,11% голосів виборців, а навіть у мінімумі (лютий 2008 р.) рейтинг Л.Качинського становив 29%. До того ж сили, які його підтримували політично і, певною мірою, економічно, теж були нейтралізовані. Адже в результаті обрання демократа Б.Обами президентом США польська зовнішня політика опинилася у вакуумі, тому що «Право і Справедливість» ставила на перемогу республіканців, розраховуючи на продовження курсу витиснення Росії з її давніх сфер впливу. Тому, після цієї трагедії відбудуться і відбуваються, що ми вже спостерігаємо, серйозні системні політичні та економічні зміни як усередині самої Польщі та ЄС, так і у взаємовідносинах між Польщею, ЄС, Росією, країнами Східної Європи. За заявами польських політиків уже відбувається

зміна способів проведення політики в Польщі й дуже активний процес відповідних політичних і економічних перерозподілів. А польським політикумом, залежно від партійно-ідейної приналежності та фінансового (у т.ч. й іноземного) забезпечення, – ведеться робота в напрямі як часткового і дуже м'якого визнання в поєднанні з величезним елементом випадковості власної провини в трагедії, що сталася, так і системи прямих обвинувачень «відповідних» сил.

При аналізі списку загиблих видно, що «Громадянська платформа» понесла незначні кадрові втрати, тоді як втрати «Права і Справедливості» та їхніх найближчих союзників на коротко- і середньострокову перспективу не виправні. Це спричинило за собою, після дострокових президентських виборів при активній підтримці європейськими структурами опонентів Я. Качинського, відповідні кадрові перестановки і принципове переорієнтування політики Польщі відповідно до концепцій, запропонованими «європейцями», яка, у зв'язку з посиленням тиску, як із боку Німеччини, так і Росії, стане

більш контрольованою щодо виконання вимог Євросоюзу. На думку авторів, це негативно відіб'ється на польській економіці, особливо в довгостроковому періоді, попри те, що в 2009 р. Польща, у вигляді плати за відповідні поступки, вперше в історії увійшла в шістку найбільших економік Євросоюзу. А її ВВП зріс на 1,7%, середня зарплата – до 1300 дол. США і вона стала однією з найбільш інвестиційно привабливих країн світу (6 місце рейтингу відповідно до FDIC), показавши стійке підвищення споживання енергоносіїв, збільшення кількості побудованих житлових об'єктів і т.п., адже для Польщі зростання зайнятості – це, насамперед, інвестиції в інфраструктуру. Тому Б.Коморовський як президент і представник відповідних політичних і економічних сил має заручитися підтримкою як Берліна і Парижа, так і Москви, що, як і прогнозувалося авторами, стало очевидно з його політичних і економічних контактів і заяв. Проте такий розвиток подій для Польщі закінчиться, загалом, безвладним прийняттям і виконанням Лісабонського договору, і неминучим зверненням по допомогу

гу до Німеччині. І тоді Польща буде втягнена у світову систему економічного та політичного контролю над її територіями і ресурсами, що можна спостерігати на прикладі Ельзаса та Лотарингії. Тобто при незмінному векторі такого розвитку ситуації відбудеться чергове її розділення.

Проте «традиціоналісти» залишать за собою, навіть після дострокових парламентських виборів, наявні важелі впливу завдяки не вирішеним соціально-економічним проблемам, які залишаться як результат світової економічної кризи, адже ВВП Польщі на душу населення за паритетом купівельної спроможності становить трохи більше половини від середнього рівня ЄС (нижче тільки в Болгарії та Румунії), і які з'являться в результаті більш «слухняної» польської політики під керівництвом Брюсселя, а також особливостей польського електорального мислення: постійне коливання між вимогою допомоги під час криз від Європи і США в ім'я вирішення «історичних» місій, та ідеєю Великої Польщі в періоді відносної стабільності. Русофобство і відстоювання незалежності залишаться однією з основних тем роботи з масою електорату.

Стратегія і тактика ведення передвиборної кампанії основними претендентами на позачергових президентських виборах у Польщі була передбачена. Польські

політики як від «Права і Справедливості», так і від «Громадянської платформи», продовжували грати «патріотичною» та антиросійською картами, тим самим власними руками реалізуючи, загалом-то інтереси США, Німеччини, а також Великобританії, та меншою мірою, Франції. Через закритість провідних ЗМІ поява інших ідей, хоча б із боку інших значущих сил, у т.ч. і в парламенті, через страх осудження майже неможлива. Я. Качинський, розуміючи всю складність свого становища в передвиборній кампанії, балотувався на цю посаду, використовуючи ім'я свого загиблого брата та його ореол мучеництва, особливо в останні дні перед виборами, разом із прихованим перекладанням провини за його загибель на «деякі сили і Росію» і роблячи з поляків народ-жертву, проте не знайшов необхідної для перемоги підтримки в електораті. Основна антитеза Б.Коморовського та його партії своїм опонентам на виборах як спосіб погасити емоційну хвилю перенесення співпричетності електорату до Катинської та Смоленської трагедій, був заклик до стриманості президентської кампанії та апеляція до отриманих економічних результатів, особливо на тлі проблем із економікою країни: відкриття для поляків французького ринку праці, налагодження відносин із Росією і т.п.

Проте Б.Коморовському,

як і прогнозували автори, переміг на виборах, і тим, хто його підтримував, все одно доведеться боротися за збереження польської економіки та відстоювати її інтереси, адже залишаючись за деякими важливими напрямками в ізоляції (повз проходять газопровід «Nord stream», ширококоліїна залізниця з відгалуженнями, що веде у Відень, тощо, а це багатомільярдні інфраструктурні інвестиції), вона, у великому ступені, ґрунтується на спалюванні кам'яного вугілля та використанні сланцевого газу. А з огляду на падіння конкурентоспроможності цих проєктів дуже ймовірна відмова від видобування та подальших розробок їхніх родовищ. Тому, беручи до уваги певний спад активності аме-

тійне економічне та політичне значення в цій низці надто мале, а сумнів у реальності створення осі Париж–Берлін–Варшава–Москва надто великий. Адже виконуючи вимоги, які висуне А.Меркель, втративши опонента в особі Л.Качинського, Польщі доведеться підсилити режим економіки на соціальних програмах, чого вже домоглася Німеччина від інших країн ЄС – Греції, Румунії, Болгарії, – попри те, що вступивши в Євросоюз, всі вони надали Старій Європі в необмежений доступ свої ресурси, промисловість, кваліфіковану робочу силу, прийняли її правила гри в економіці, культурі, політиці. Однак тепер, коли вони намагаються в принципі на рівних конкурувати в загальноєвропейських інс-

риканської політики в цьому геополітичному регіоні, Польщі необхідно шукати рішення для входження її у трикутник Росія–Німеччина–Франція, зберігши, за можливості, за собою попередню політико-економічну диверсифікацію в стратегічних взаємовідносинах з Україною, Литвою та Ізраїлем, і не поступившись проєктом «Зелений коридор». А також одержати вихід на ринки Росії та колишніх радянських республік. Проте це загрожує спочатку «розділом» України, а потім і самої Польщі, тому що її самос-

титутах, а популярність в Європарламенті та Раді Європи польських політиків і функціонерів, з огляду на активність їхнього просування з боку не тільки польських еліт, різко зросла й викликає певний перерозподіл сил із загрозою можливих структурних змін, це не може не викликати дорікань із боку франко-німецького центру, адже економічна криза ще далека від завершення і німецько-(російсько)-французький тандем намагається ліквідувати його з найменшими втратами та загрозами для себе.

Такі самі складнощі очікують Польщу в збереженні свого впливу й у НАТО. Але, з огляду на події, що відбуваються на Балканах, війну в Афганістані та ситуацію в Іраку, політичні та економічні помилки, здійснені американською адміністрацією, і поява нових претендентів на світове лідерство і німецько-російський тандем у Європі, її становище в Північноатлантичному союзі більш стійке, ніж у ЄС, завдяки більш активній підтримці США. Отже, для України шлях в цю військово-політичну організацію, загалом, не закривається. І США продовжуватимуть тягти туди як Київ, так і Тбілісі, справедливо розглядаючи альянс як свій політичний проект. Проте, у випадку конфронтації, ні європейські, ні американські солдати не проливатимуть кров за Україну чи Грузію тому, що ці країни сприймаються блоком як важкий і непотрібний тягар. Хіба що США зможе використовувати їхній армійський потенціал у своїх інтересах, адже за умов, коли Західна Європа дедалі більш активно йде з-під американського впливу, для Штатів дедалі важливішою ставатиме Східна Європа.

У військовому плані Україна корисна Америці, тому що має велику армію з хорошими військовими традиціями, малочутливу до власних втрат і тягарів військової служби, і низьким грошовим забезпеченням. Проте Києву, у випадку прийому до НАТО, буде запропоновано зменшити свої збройні сили, а головним компонентом української армії стануть легкі формування, котрі, разом із польськими, будуть призначені для вирішення набагато більш важких і не вдячних окупаційно-поліцейських завдань на віддалених від Європи театрах військових дій після проведення там традиційних бойових опера-

цій американцями та англійцями, адже європейці на цю роль не підходять ні з військових, ні з політичних, ні з психологічних міркувань. Причому Україна туди перекидатиме їх самотужки, що в блоці цінуватиметься дуже високо (нині майже всіх своїх союзників американці змушені транспортувати своїми засобами). Проте в США прекрасно розуміють, що європейці заблокують вступ у НАТО і Грузії, і України, особливо після геополітичних змін, що відбулися. Тому, поки що США, як і прогнозували автори, позначатиме свою присутність в Україні через занепокоєння щодо здійснення прав людини та свободу ЗМІ.

Утім, якщо Польща як і раніше має намір впливати на загальноєвропейську політику щодо східноєвропейських держав, вона має стати ініціатором створення польсько-німецького союзу в цій сфері, попри існуючі проблеми, пов'язані зі спорудження Балтійського газопроводу РФ–Німеччина і позовами колишніх німецьких репатріантів. Адже головну роль у контактах ЄС із Росією, у силу свого потенціалу, як і раніше відіграватиме Німеччина, яку Москва оголосила своїм основним торговельним і політичним партнером у Європі. А для польсько-німецьких контактів саме відносини цих країн-членів ЄС із Росі-

єю є на сьогоднішній день однією з їхніх нинішніх проблем і вони не менш значимі для обох країн, ніж питання з німецькими вигнанцями. Проте треба розуміти, що хто б перебував при владі в Берліні, Німеччина не ризикне послабити ЄС в обмін на співробітництво з Росією. Тому налагодження хороших і добросусідських відносин із Німеччиною буде для Польщі пріоритетним у зовнішній політиці для того, щоб до її думки якнайчастіше прислухався Євросоюз. Адже в сучасній Європі намагаються не згадувати минуле – історію, факти якої в різноманітних національних державах сприймаються суперечливо, особливо, щодо Другої світової війни. І польський національний менталітет, який виріс у постійному топокліматичному середовищі й при одних і тих самих сусідах, продемонстрував стійке повторення динамічної сторони зовнішньої політики Польщі, найпереконливішим чином показавши процес переходу від політики інтегрування в європейські структури та інститути, до лінії, спрямованої на забезпечення безпеки країни за допомогою двосторонніх трактатів, як це було в 1925–1935 рр. минулого століття.

Смоленська катастрофа погіршить польсько-російські відносини. Це пов'язано із суттю російської держав-

ної системи, цілями і поведінкою російської еліти, яка, забезпечуючи свою стабільність і безпеку, зберігає постійні осередки напруженості та вміло контрольовані терористичні загрози. Адже якби боротьба з ними велася систематично, то за десять років правління В.Путіна багато чого можна було зробити без супроводження кожного сплеску подібної активності черговим «закручуванням гайок» та обмеженням громадянських свобод у Росії. Сучасна Росія дуже вразлива і втрата основних стовпів великодержавності може призвести її до війни та краху. Тому в Росії педалюється посилення впливу РПЦ в обмін на легітимізацію в очах населення нової «супереліти». А прийняття нової військової доктрини, яка дозволяє першими застосовувати в локальних конфліктах ядерну зброю, підтверджує цю слабкість, тому що сучасна Росія як система може працювати тільки екстенсивно – на економічне, політичне, територіальне розширення. Тому після Смоленської катастрофи боротьба Росії з Польщею за контроль над колишніми республіками СРСР, включаючи Україну, при попуску Європи через її залежність від поставок російських енергоносіїв і страху перед серйозними військовими діями, тільки посилиться. Тобто повториться така сама ситуація, що й у 1936 р. – «умиротворення», тільки тепер не Берліна, а Москви. І такою розмінною монетою стануть національні інтереси Польщі після репетиції Москви в Молдові, тим паче, що є прекрасний привід – багатомільярдні позови до Росії, у т.ч. і через Європейський суд по правах людини в Страсбурзі. Адже для політичної та ідеологічної підтримки ідеї-концепції «Росія встає з колін» їй знадобиться ще одна «переможна війна». Росія стоїть на шляху підготовки засто-

сування різноманітних силових методів проти України, якщо їй не вдасться вирішити свої проблеми за рахунок сил, які прийшли до влади. І якщо такий варіант буде задіяний, то за всієї очевидності симпатій усіх країн альянсу до України, НАТО не надасть їй під час її конфлікту з Росією ніякої серйозної військової допомоги навіть у вигляді поставок зброї, не кажучи вже про пряму участь у боях, як це було з Грузією, хоча військово-політичну допомогу останній з боку України важко переоцінити. Максимум, на що можна сподіватися – це прийняття невідомої політичної резолюції.

Однак, при збереженні контрольованої напруги між польською та російською елітами, Москва продовжуватиме активно працювати в напрямі поліпшення іміджу своїх відносин із Варшавою на хвилі трагедії, що сталася (у т.ч. і в самій Польщі). Проводитися ця кампанія буде за допомогою посилення впливу державних і близьких до них бізнес-структур на західні ЗМІ, уже підконтрольні Росії (Independent, Evening Standard, France-Soir, Eutelsat та ін.). Визнання польською стороною власної провини і нездоланих обставин у Смоленській трагедії, а також нівелювання впливу пам'яті щодо Катинської трагедії та пов'язаних із нею проблем є середньоперспективними стратегіч-

ними завданнями Москви, позитивне вирішення котрих і буде для неї показником успішності та правильності як діяльності, так і обраного стратегічного вектора дій російською політико-економічною елітою.

Найбільш складні на пострадянському просторі в Польщі справи з Білоруссю, на території якої проживають сотні тисяч поляків. Мінськ повсякчас тяжів до Москви, що постійно викликало негативну реакцію у Варшаві. Зберігши в Білорусі подоби Радянського Союзу, президент О.Лукашенко тривалий час ефективно протидівав проникненню польського впливу у свою державу. Однак, попри певні репресії, для служби в костьолах і викладання в польських школах туди приїжджали польські католицькі священики та вчителі, що не могло не вплинути на поширення небажаних для режиму настроїв. Тому не повинні викликати подив складні відносини О.Лукашенка з Союзом поляків Білорусі, який є агентом впливу в напрямі революційних змін у країні. Тим паче, що саме Польща надавала та продовжує надавати допомогу білоруським опозиціонерам. У результаті багаторічне безрезультатне протистояння польської влади з О.Лукашенком створило безвихідну для Варшави ситуацію. Однак після того як за останні роки відносини Москви та Мінська істотно

загострилися, Варшава стала шукати контактів із білоруським президентом, який вже не сприймається польськими політиками через призму негативності однозначним диктатором, що більше відповідає польським інтересам. Адже неможливо нікого, у т.ч. і білорусів, «ощасливити» настільки: населення виявляє дуже малий інтерес до телеканалу «Белсат» і радіостанції «Рація», на які Польща витрачає значні кошти. І такі непродумані дії значно ускладнили ситуацію польської національної меншини в Білорусі, яка розглядається там нині як п'ята колона.

Смоленська трагедія змінить Польсько-Білоруські відносини. Ведучи діалог з цих питань уже на рівних, поляки будуть змушені менше акцентувати увагу на політичних аспектах проблеми: їм доведеться змиритися з існуванням цього режиму і стати провідником його у зв'язках із ЄС, граючи на їхніх взаємних інтересах з урахуванням наслідків економічної кризи і ситуації з енергоносіями. Це забезпечуватиметься усвідомленням і сприйняттям польською елітою його сталості та розумінням необхідності налагодження контактів зі своїм північним сусідом для власного ж розвитку як компонента та регіонального лідера в ЄС. З боку ж Білорусі це будуть як економічні, так і політичні інтереси, пов'язані зі змінами взаємовідносин між Москвою і Мінськом, які плануються останнім у бік їхнього переструктурування з більшою свободою вибору. А так само пропозиції себе як надійного міжнародного партнера в різноманітних галузях діяльності. Проте антилукашенківська риторика з боку Польщі як представника ЄС залишиться.

Інакше складатимуться відносини між Варшавою і Києвом. «Помаранчеві» «демократи-реформатори»

втратили підтримку українського електорату через чвари між собою і гру на різні боки – трохи з НАТО, трохи з Росією, трохи з ЄС, але насправді – в ім'я власних олігархічних інтересів, вибудовуючи національну самосвідомість на прославленні традицій УПА. Тому відхід України від Заходу стає фактом, якому він не зможе, та й не буде особливо прагнути протистояти. Однак політикум Польщі продовжуватиме заявляти, що незалежна Україна є головною перешкодою відновленню Російської імперії, і критика її проросійськи налаштованого нинішнього керівництва енергійно триватиме. Але активно виступати за її якнайшвидшу інтеграцію в НАТО і ЄС, і бути активним лобістом інтересів Києва в Брюсселі та Вашингтоні Варшава вже не буде. Загибель президента Леха Качинського позбавляє Польщу звання «адвоката України в Європі» і означає для Києва кінець усемірної підтримки Варшавою будь-яких його євроатлантичних устремлінь: Варшава без Качинського проти альянсу України і НАТО. Відносини з Західною Україною, і не без бажання на це Варшаві, залишатимуться напруженими через ушановування місцевим населенням і елітою діяльності УПА, у т.ч. і різанини польського населення на Волині в роки війни. Однак злочини ці не будуть експонуватися так як російсько-радянські. А Східна Україна, яка є промисловим центром країни й більше тяжіє до Росії, взагалі не буде зачеплена системними двосторонніми відносинами, у т.ч. і тому, що ідеї європеїзації держави тут не знаходять розуміння. Більший акцент буде зроблений на кланово-економічні відносини, засновані на вкладенні в польську економіку зароблених і вивезених капіталів. До того ж інтереси Туреччини і Росії відітнуть

будь-які наміри до впливу на економіку і політику Криму. Проте, на що варто звернути особливу увагу, спостерігається надзвичайна кореляція за силою, послідовністю та інтенсивністю впливу між подіями і явищами економічного, культурного і політичного характеру між Польщею та Україною, що не може не змусити задуматися. При її збереженні в Києві можуть відбутися незаплановані дострокові президентські вибори.

Своєрідною альтернативою, як Заходу, так і Росії стає Китай. Маючи колосальні економічні ресурси, він ефективно використовує їх для купівлі лояльності. При цьому він, на відміну від росіян, американців чи європейців, не вимагає змінювати політичну систему чи переваги й ефективніше використовує «м'яку силу» для проникнення передусім

в Східну Європу, де привабливість Китаю для цих країн швидко зростає разом зі сферою його впливу. Адже Пекін готовий співробітничати з будь-якими режимами, установлюючи з ними особисті, часто відверто корупційні зв'язки, а авторитаризм, помножений на економічну відкритість, привабливий для китайців сам по собі. Тому та території Східної Європи Польщі доведеться вже в недалекому майбутньому серйозно зіштовхнутися з Китаєм, наприклад, в Україні з огляду на її шестимільярдний негативний сальдо-баланс у двосторонній торгівлі з цією державою і його довгострокові інтереси у цій країні з огляду на її кон'юнктурність.

Підбиваючи підсумки можна стверджувати, що трагедія, що сталася, внесла зміни в долю Польщі, сповільнивши її активний са-

мобутній розвиток. У результаті не тільки цю країну, а всю Європу очікують помітні економічні та політичні трансформації. Конфліктотензійний потенціал із Росією, попри всі старання європейців, посилюється, тому що визнання Катині росіянами – це лише спроба налагодити політичний і зміцнити економічний зв'язок із Євросоюзом через вплив на громадську думку його населення за допомогою зміни свого іміджу продовжувача ідей сталінізму, виявленого на Північному Кавказі, зі збереженням позитивності цього образу всередині країни і можливістю подальшого його нав'язування всьому іншому світу,

при цьому приховуючи цілеспрямовані обмеження громадянських свобод, і зі стратегічною метою продовжити нейтралізацію одного з найактивніших своїх супротивників – Польщу. Тому її становище в ЄС і частково в НАТО послабиться, а сфери та сила впливу в Східній Європі та країнах СНД помітно зменшаться, що не може не відбитися на Україні, яка таким чином втрачає можливості своєї політичної та економічної диверсифікації.

Лідери ЄС хочуть зміцнити зовнішню політику Союзу

16 вересня у Брюсселі відбулося засідання Європейської Ради – саміт голів держав та урядів країн ЄС. Засідання було сфокусоване на відносинах ЄС із його стратегічними партнерами.

У своєму коментарі після події Президент Європейської Ради Герман Ван Ромпей був гранично відвертим. «Коли вісім місяців тому я обійняв цю посаду, то помітив розчарування, що домінувало після Копенгагенського саміту. Загальне сприйняття було таким, ніби ЄС виключили з гри».

Тоді «ми почали розуміти, що економічна міць нових світових гравців перетворюється на реальну політичну силу», і що «нові гравці не завжди поділяють наші інтереси та наше бачення світу».

Ці нові проблеми вимагають від ЄС говорити на міжнародній арені одним голосом, вважає Ромпей. Серед найближчих пріоритетів ЄС – зробити так, аби «те, що робиться з Брюсселя та те, що робиться у столицях держав ЄС, йшло в одному напрямі».

Одна з відповідей має полягати в регулярному обговоренні зовнішньополітичних питань на зустрічах Європейської Ради. «Це засідання є одним із перших у низці зустрічей, присвячених зовнішній політиці», – каже Ромпей, додаючи, що зовнішня політика має бути на порядку денному майже кожної зустрічі Європейської Ради.

За підсумками саміту лідери ЄС ухвалили висновки, у яких наголошується на ролі зовнішньої політики ЄС та співпраці з ключовими партнерами.

«Найближчі саміти з Україною (у листопаді) та з Росією (у грудні) треба використати для поглиблення співпраці у сферах взаємної вигоди, щоб привнести більше стабіль-

ності та передбачуваності до цих двох важливих відносинах, а також для підтримки прав людини», – йдеться у висновках.

«Зокрема, саміт з Україною має принести поступ до перемовин щодо Угоди про асоціацію, зокрема відносно глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, та підкреслити роль ЄС в економічних та демократичних реформах цього важливого сусіда», – наголошують лідери Союзу.

Вони також кажуть про важливість ролі Союзу як «ефективного всесвітнього гравця», зокрема у відносинах із країнами-сусідами ЄС. Союз «відіграє ключову стабілізуючу роль у країнах-сусідах. Він забезпечив стабільність у країнах Західних Балкан, надавши країнам регіону Європейську перспективу», – підкреслюється у висновках Європейської Ради.

Для підвищення світової ролі ЄС, лідери Союзу говорили про потребу «зробити справжню вагу Європи відчутною на міжнародній арені». Це вимагає «ясної ідентифікації стратегічних інтересів та цілей» Європейського Союзу й «посилення координації між інституційними гравцями, щоб ліпше інтегрувати всі відповідні інструменти та політики, а також ефективніше використовувати саміти з країнами за межами ЄС».

Ключову роль у відносинах із країнами за межами ЄС мають відігравати зони вільної торгівлі. «Ми повинні здійснити конкретні кроки для створення зон вільної торгівлі, забезпечити більший доступ європейського бізнесу до ринків та поглибити регуляторну співпрацю з головними торговельними партнерами».

Прес-служба Європейської Ради

Україна і Республіка Польща: від історичних стереотипів до стратегічного партнерства

**Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук**

Україна – одна з небагатьох держав світу, яка, розбудовуючи відносини з європейськими країнами, спромоглася віднайти формулу подолання негативних наслідків, що склалися у міждержавних відносинах із європейськими сусідами впродовж століть, толерантно поставитися до політичних устремлінь інших держав іноді навіть через ущемлення власних інтересів. При цьому, попри важкий тягар історичних образ та історичної пам'яті, вибудува-

ла відносини з позавчорашніми противниками і вчорашніми конкурентами на засадах міжнародного права, поважаючи суверенітет, територіальну цілісність і право вибору. Тим самим Україна піднесла двосторонні відносини з важливими для її інтересів державами до рівня стратегічного партнерства.

Особливе місце в цій низці взаємовпливів належить польському факторові. Не занурюючись у глибину століть, зазначимо, що Польщі й полякам відведено чимало сторінок української історії. Були вони різноманітними: і негативними, і позитивними, оскільки відносини між сусідами, в які глибоко вплетений також етнічний чинник, не бувають простими та однозначними.

Історія відносин двох держав завжди була предметом глибокого інтересу з боку наукових кіл як України, так і Польщі. Особливої популярності тема співробітництва України–Польщі набула за часів української незалежності. Для вітчизняних

учених багатий історичний і політичний досвід Республіки Польща є привабливим із точки зору формування державності, польської ідеї, посунання держави в європейський і євроатлантичний простір [1].

Розбудова відносин сучасної України з країнами Центральносхідної Європи (ЦСЄ), зокрема з Польщею, є необхідним компонентом для збереження миру та стабільності не тільки для нашої держави, а й забезпечення безпеки як у регіональному, так і глобальному вимірі. Використовуючи досвід країн Центральносхідної Європи у закріпленні в євроатлантичному середовищі, Україна має торувати свій, власний шлях європейської інтеграції.

Республіка Польща є особливим партнером України. Ця держава виявилася не тільки першопрохідником у складних тенетах постбіполярної системи міжнародних відносин, яка спромоглася не тільки зберегти свій суверенітет у складних історичних протистояннях,

а й гідно вийти з випробувань ХХ століття і вибороти карт-бланш на офіційне місце в Європі. Орієнтуючись на уроки минувшини і набутий досвід, Польща реанімувала польсько-український союз на нових засадах європейського спрямування: не тільки толерантно поставилася до українського бажання бути в Європі, а й простягнула руку допомоги у складний час випробувань боротьбою за майбутнє.

Відносини України і Республіки Польща відрізняються багатоплановістю, насиченістю подій, проблемним характером становлення. Можна виокремити кілька етапів розвитку взаємодії двох держав. Перші з них характеризуються виходом України на міжнародну арену як суб'єкта міжнародного права, що схвально сприйняло польське керівництво, і 2 грудня 1991 р. Республіка Польща першою серед зарубіжних країн визнала державну незалежність України. 4 січня 1992 р. країни встановили дипломатичні відносини на рівні по-

сольств. Важливим кроком у формуванні нової системи двостороннього співробітництва став перший офіційний візит Президента України Леоніда Кравчука до Республіки Польща (18–19 травня 1992 р.), під час якого було підписано важливий документ – міждержавний Договір про добросусідство, дружні взаємини та співробітництво. Для поглиблення двосторонніх зв'язків особливе значення мав офіційний візит в Україну Президента Польщі Л.Валенси (24–25 травня 1993 р.), одним із головних результатів якого стало створення Консультативного комітету Президента України і Президента Республіки Польща. Діяльність Комітету президентів започаткувала наступний етап співпраці країн-сусідів. Створений комітет – безпрецедентна форма взаєморозуміння, обопільного тяжіння та співробітництва; структура провідних фахівців, які мали вивчити, проаналізувати й дати відповіді-поради главам держав на непрості питання спільних проблем, які постали в історичному, економічному та політичному вимірі.

На переконання сторін, робота комітету мала сприяти розбудові схеми безпеки в нових політичних умовах, а також розгалуженому співробітництву, поліпшенню координації спільних дій у першу чергу транскордонного співробітництва, бартерної торгівлі, у боротьбі зі злочинністю тощо. Таким чином, на початковому етапі передбачалося охопити безпекові питання. Сторони розробили статут Консультативного комітету, у ст. 2 якого йшлося про завдання створеної структури, аналіз і пропозиції щодо питань, які виникають як у відносинах між країнами, так і Центральноєвропейського регіону. Зазначимо, що на комітет випало непросте завдання: покласти початок

розв'язанню доленосних питань не тільки двох країн, а й європейської, а отже, й світової безпеки.

Офіційно консультативний комітет як своєрідний механізм гарячої лінії між президентами почав діяти за обопільною згодою керівників у квітні 1993 р., що було підтверджено відповідним протоколом, укладеним на тривалий час і який міг бути денонсований кожною стороною шляхом нотифікації. У такому разі протокол втрачав би чинність через шість місяців після денонсації. Перше засідання комітету відбулося в Києві 24–27 травня 1993 р. Комітет створив комісію експертів у галузі безпеки, економіки, гуманітарних питань. Наголосив на поглибленні економічної співпраці двох держав, яка включала б розвиток банківського співробітництва, поліпшення прикордонних переходів, розширення повітряних сполучень, узгодження позицій на ринках третіх країн, у нафтовій промисловості, а також у питаннях соціального забезпечення тощо.

Серед гуманітарних проблем особливу увагу було звернуто на необхідність подолання історичних стереотипів протистояння народів, що в інформаційному плані мало місце переважно в польській навчальній і науковій літературі. На цих питаннях було зосереджено роботу спільної комісії експертів з питань перегляду змісту підручників з історії, географії, захисту та збереження пам'яток культурної спадщини, інвентаризації пам'яток культури і можливість їх передачі на взаємних засадах відповідно до домовленостей; забезпечення умов для розвитку культури національних меншин. На другому засіданні (листопад 1993 р., м. Варшава) було розглянуто доповідь комісії експертів з питань національних меншин, а також щодо реалізації попе-

редніх домовленостей.

У галузі безпеки виокремлювалися питання про створення системи європейської безпеки, яка задовольняла б усі зацікавлені держави. Особливу увагу привернула концепція, озвучена Президентом України, про створення зони стабільності та безпеки у Центрально-Східній Європі, що в окремих пунктах збігалася з планом відомих європейських лідерів Жака Делора та Едварда Балладюра, у свій час ініційованого Європейським Союзом.

Комітет виробив критерії ставлення України до розширення НАТО на Схід, що полягало у прийнятті Польщі до Альянсу. Нагадаємо, що Україна, як безпосередній сусід Польщі, могла б заблокувати хоча б і на певний час членство Варшави у НАТО (як пізніше й набуття членства в НАТО Угорщини, Словаччини, Румунії), але не зробила цього, толерантно поставившись до прагнень поляків та інших сусідів.

Таким чином третій етап становлення і розвитку взаємодії України та Польщі є особливим з точки зору формування безпекового простору навколо наших держав і просування РП до європейських (ЗЄС) і євроатлантичних структур безпеки (НАТО). Українська сторона з розумінням поставилася до прагнення Польщі та інших країн ЦЄС набуття членства в НАТО, а польська – підтримала гарантії безпеки України. Розширення НАТО, на думку обох сторін, мало стати дієвим елементом загальноєвропейської системи безпеки. Сторони підтвердили намір

співробітничати в межах ООН, ОБСЄ, інших європейських структур по заходах превентивної дипломатії і на підставі мандату ОБСЄ або ООН у діях, що запобігають чи ліквідують можливі конфлікти. Підкреслювалося, що Україна і Польща відкидають спроби узурпації будь-якою країною права на втручання у внутрішні справи інших держав як такі, що суперечать принципам ООН і ОБСЄ.

Польща сприяла приєднанню Україні до регіональної організації Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ), а також конкретній співпраці з субрегіональним формуванням Вишеградською групою (В-4). Обидві країни підтримали двостороннє і багатостороннє співробітництво з Росією. При цьому застерегли, що деякі положення російської Воєнної доктрини викликають занепокоєння і можуть ускладнити процес розвитку відносин.

Українсько-польські відносини нині охоплюють практично всі площини двосторонньої взаємодії і простягаються на Євроатлантичний простір. Як будь-якій системі, що розвиваєть-

ся, для них характерні періоди активізації та гальмування, пошук компромісів і певного охолодження. Такі коливання можна пояснити внутрішньополітичними чинниками, світовою кон'юктурою, а також економічною взаємозалежністю як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівні. Активна участь України у творенні архітектури європейської безпеки, внутрішньополітичний курс на послідовне здійснення радикальних ринкових реформ, розпочатий у 1994 р., сприяли активізації нового етапу українсько-польських відносин.

Обидві країни визначили стан співробітництва як стратегічне партнерство. Стратегічне партнерство, за уявленням польської сторони, означає збіг позицій з основних питань міжнародної безпеки та інтеграції з європейськими та євроатлантичними структурами. Поза Україною Польща декларувала стратегічне партнерство з США і Литвою, активно підтримувала Словаччину, Латвію, Естонію на шляху інтеграції в НАТО і ЄС. Як результат, активізувалися контакти України–Польщі на всіх рівнях: загальнодержавному, міжгалузевому, підприємницькому, науковому та культурному. Пожвавив свою роботу і консультаційний комітет, на який було покладено фун-

кції координатора всього обсягу українсько-польського співробітництва. Концепція стратегічного партнерства між Україною та Польщею знаходить дедалі ширшу підтримку по обидва боки кордону як така, що відповідає головним національним інтересам країн.

Розбудова українсько-польських відносин поза глобальним рівнем відбувалася на регіональному: Європа–Польща–Україна, а також субрегіональному рівні: Польща–Росія–Україна. Водночас зазначимо: якщо з середини 90-х років українсько-польські відносини нарощували потенціали двосторонньої взаємодії, що дало привід оголосити відносини стратегічними, то наприкінці минулого століття (з 1999 р.) відбулося певне їх охолодження. Серед причин, що викликали таку ситуацію, можна вважати певну політичну пере-

орієнтацію Варшави і Києва, активізацію українсько-російських відносин. «Українське керівництво форсуватиме зближення з Росією, а інтеграцію з Європою в Києві розуміють як інтеграцію з її східною європейською частиною», – окреслили український вектор європейської політики у Варшаві. «Захід не інвес-

туватиме українську економіку, оскільки стратегічним інвестором можуть бути тільки росіяни» [2].

Водночас Польща намагалася розвивати самостійні активні відносини з Росією, тобто захищала власні інтереси. На цьому непростому тлі тодішній глава польської держави А.Квасьневський проводив чітку лінію на підтримку України в очах Заходу: українська тема порушувалася ним під час досить частих зустрічей з Президентом США, за лобюванням якого Польща успішно просувалася в європейські та євроатлантичні структури. Таким чином зміцнення українсько-польських відносин у роки незалежності позначилося підтримкою України під час її міжнародної ізоляції, спричиненої як наслідками дезінтеграції Радянського Союзу, так і міжнародними політичними кризами (касетний скандал, кольчужна справа тощо). У

цьому контексті варто зазначити виражену та далекоглядну позицію східноєвропейського сусіда.

Розширення договірної правової бази між Україною і Польщею сприяло подальшій активізації економічного співробітництва. Поза базовим Договором про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, країни уклали низку міжурядових і міжвідомчих угод [3]. Реалізація документів сприяла поглибленню зв'язків у галузі виробничої кооперації, передусім у машинобудуванні, металургії, реконструкції вугільної промисловості, переробці сільськогосподарської продукції та військово-політичній галузі, а також координації дій у розбудові прикордонної інфраструктури та розширенні мережі прикордонних переходів із залученням коштів міжнародних фінансових структур. Одним із пріоритетних напрямів реалізації стратегічного партнерства з Польщею є розвиток торгово-економічних відносин. Спільна стратегія двостороннього співробітництва полягала у впровадженні режиму вільної торгівлі: 23 січня 1997 р. підписано меморандум про заходи щодо лібералізації двосторонньої торгівлі між Україною і РП. Важливо зазначити, що в лібералізації двосторонньої торгівлі наші держави були одними з перших в Європі (!) Керівники обох держав розуміли, що такий хід сприятиме виходу

з кризи в разі поєднання цього процесу з трьома головними економічними важелями перехідного періоду – стабілізацією, становленням ринку та структурною перебудовою економіки. Активізації двостороннього співробітництва сприяла діяльність українсько-польської змішаної комі-

Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами, 2008 р.

Провідні торговельно-економічні партнери України	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис.дол. США	% до 2007р.	тис.дол. США	% до 2007р.	
Російська Федерація	15735571,9	124,2	19414212,5	115,3	-3678640,7
Туркменистан	376943,9	191,7	5631673,5	119,6	-5254729,6
Німеччина	1837105,4	111,7	7165287,8	122,9	-5328182,4
Китай	547524,8	126,8	5601545,8	169,4	-5054021,0
Туреччина	4633291,4	127,1	1950133,2	200,6	2683158,2
Польща	2338303,0	142,8	4280309,2	146,6	-1942006,2
Італія	2911728,8	108,8	2432064,4	136,0	479664,4
Казахстан	1832582,7	127,8	3118852,3	184,9	-1286269,6
Узбекистан	595271,0	171,6	2118262,6	388,0	-1522991,6

сії з питань торгівлі та економічного співробітництва. В результаті за обсягом товарообороту, який в середині 90-х років становив понад півтора мільярда доларів США, а у 2008 році – 6,5 млрд. доларів [4], Польща посідає друге після ФРН місце серед європейських країн.

Набуття Польщею членства в Євросоюзі привнесло певні зміни в схему двосторонньої співпраці. На цьому новому етапі країни були змушені шукати компромісних рішень і прийнятних виходів з ситуації, що склалася.

Об'єктивно польське економічне лобі розглядає Україну як широкий ринок збуту, тобто зону потенційного розширення економічної експансії. Рівень торгово-економічного обороту задовольняє польську сторону, але за значного від'ємного торговельного сальдо – майже 2 млрд. дол. (2008 р. експорт товарів до Польщі становив 2,3 млрд., а імпорт – 4,2 млрд. дол.) не може задовольнити Україну.

Польська сторона пояснює цей факт, передусім, широким спектром своїх товарів і більшою гнучкістю польського експорту, які здійснюють переважно середні та малі підприємства. Україна ж постачає на польський ринок переважно сировину та чорні метали. На економічному співробітниц-

тві двох країн відбиваються й політичні напруги та глобальні економічні коливання.

Подальшому співробітництву сприяє спільна діяльність українських і польських військових також і у створеному спільному батальйоні. Яскравим прикладом такої співпраці є залучення українських миротворців і будівельників до іракської кампанії, де український військовий контингент працював у складі британсько-польських сил стабілізації Іраку. Поза іншим, інвестиції НАТО за обсягом – найбільша програма інвестування в галузі безпеки в країні ЦСЄ, на яку призначено 210 млн. євро [5]. Альянсом також було надано додатково 120 млн. євро на будівництво в Польщі пунктів контролю повітряного простору подвійного призначення, профінансовано модернізацію кількох аеродромів, військово-морських баз і складів пального тощо.

Однак, поза позитивними спостереженнями, відносини України і Польщі не оминають і певні непорозуміння. Це виявилось у відміні візиту глави Польської держави в Україну (2003 р.), приводом для чого було використано ситуацію навколо меморіалу «Орлят» у Львові; загостренні з польського боку «проблеми Волині»... [6]. У польських

урядових і наукових колах перемагало антиукраїнське лобі: було проведено широку кампанію з критикою доцільності та ефективності українського напрямку політики Польщі, позитивність якого була названа «політичним романтизмом і ірраціоналізмом». Не сприяла поліпшенню ситуації і розгорнута у польських засобах масової інформації кампанія конфронтаційного характеру щодо мину-

лого і майбутнього України. Особливого розповсюдження набула ідея українського сепаратизму. Не додало позитиву введення з 1 липня 2003 р. польською стороною візового режиму з Україною. Особливе занепокоєння з цього приводу виявили польські організації в Україні: введення візового режиму вони розглядали як прагнення відштовхнути поляків від їхніх коренів, від національної культури. Пізніше ситуація була певним чином виправлена: для поляків в Україні Варшава розробила спрощене одержання віз, хоча складнощі з візового забезпечення ще залишилися. Проблемним питанням у двосторонніх відносинах виявляється і намагання Польщі, залежної від російських енергоносіїв, підтримувати деякі російські енергетичні проекти, що будуються в обхід України.

Можна припустити, що причини згаданого охолодження полягали у просуванні Польщі до Євросоюзу. Країна доводила європейським партнерам, як і американському союзникові, свою солідарність проти України «проблемного періоду». Хоча з точки зору заявленого стратегічного партнерства та його критеріїв, на наше переконання, такі різкі переміни в політичних уподобаннях польської сторони важко виправдати.

У геостратегічному вимірі до цього додавалася ще й хитке положення самої Польщі щодо провідних країн Європи – Франції та Німеччини, які насторожено ставилися до неї як «проамериканського троянського коня». Намагання керівника Польщі підтримати Україну саме в цей період наптовхувалося на негатив низки країн Євросоюзу. Дехто застерігав Польщу від активного лобіювання інтересів України, давав зрозуміти, що тим самим польська хода до ЄС уповільниться. Ймовірно, така тактика була спричинена побоюванням провідних країн ЄС у перехопленні через Польщу союзницьких ініціатив на користь заокеанського партнера, інтереси якого Польща відстоювала в європейському просторі. У такій ситуації спостерігалась переорієнтація Польщі, дистанціювання від зовнішніх проблемних партнерів, яким для Заходу на той час була Україна.

Переорієнтацію в українсько-польських відносинах польські урядові кола також пов'язували із покращенням стану польсько-російських відносин, які також піддані кон'юктурним коливанням. Відносини РП і РФ на початку нового тисячоліття, за висловлюванням урядових польських ЗМІ, набули «здорового прагматизму та історичної відповідальності». На переконання проросійських кіл у Варшаві, тодішній російський Президент В.Путін спромігся переконати росіян у необхідності співробітництва з поляками [7].

Цілком зрозуміло, чому відбулася певна переорієнтація поглядів у складній політичній ситуації. За цим криються глибокі стратегічні (питання Калінінграда) та економічні проблеми (виживання у складних умовах непередбачуваності поведінки російського партнера, світової енергетичної полі-

тики тощо). В результаті Польща зробила вибір на користь російської нафти та газу навіть на противагу альтернативним норвезьким поставкам. Для рекламного підтвердження проросійського вектора офіційна Варшава у Москві запозичила й форму проведення Року Росії. Проведенням «років» скористався й Київ. Але сподівання на те, що Рік Польщі в Україні підштовхне поляків розширити співпрацю з українською стороною не виправдалися.

Вочевидь, охолодження у відносинах Києва і Варшави зазначеного періоду не можна розглядати тільки як наслідок політичних причин. Росія та Польща — два ключові партнери офіційного Києва. Вони мають різні вектори, різні умови, різну мету щодо координат, але, по суті, переслідують суто польські та суто російські цілі в інтересах своїх держав. Польща шукає в Україні геополітичного захисту та протидії, яка, помножена на поєднання зусиль з США, протистоятиме російському тиску. Росія також переслідує свої інтереси, вбачаючи в Україні геополітичне (що включає політичне, географічне, економічне, культурне) величезне примноження своєї могутності на противагу Заходу. Отже, Москва і Варшава переслідують у своїх відносинах із Украї-

ною власні інтереси, часом — діаметрально протилежні, які мають абсолютно різний вплив на українські події, належать до різних тенденцій розвитку. Водночас і Москва, і Варшава певним чином використовують українські реалії для реалізації власних амбітних геополітичних намірів. Разом з тим, не слід забувати, що обидві країни — і Росія, і Польща — є стратегічними партнерами України, хоча кожен із учасників вкладає в це поняття суто своє бачення.

Хоча й досі політичний вплив Польщі на Україну важко порівнювати з російським. За останні роки значно посилюється російський вплив на українські реалії, зокрема, на українську економіку. Варшава за рівнем і обсягом просування на український ринок похвалитися не може. Польща не має енергоресурсів, не є стратегічним ринком ні для української металургії, ні для інших сировинних і напівсировинних товарів, які є основою українського експорту. Польські компанії не мають в Україні відповідного політичного лобі. Водночас Росія пропонує прийнятні для вітчизняного бізнесу варіанти співпраці — непрозорі оборудки, силові або договірні методи розв'язання проблем, неосяжний ринок для неконкурентоспроможних на західних ринках то-

варів, застарілу технологію тощо. До того ж, на відміну від польської, українська і російська еліти тотожні, що надає Москві відповідних переваг.

Майбутню модель розвитку відносин України — Польщі після набуття членства останньою в ЄС, певним чином окреслюють польські пропозиції щодо країн — сусідів Євросоюзу. Водночас, Польща зацікавлена у заможній, економічно модернізованій і успішній Україні. Наприкінці 2002 р. були оприлюднені пропозиції польського зовнішньополітичного відомства щодо східного виміру ЄС («Non-paper»), де, зокрема, вказувалося, що рівень відносин ЄС із Україною не має бути нижчим за рівень відносин ЄС — Росія; що Україна має отримати чітку перспективу свого можливого вступу до ЄС у разі виконання умов копенгагенських критеріїв (демократичний політичний розвиток, конкурентоспроможна ринкова економіка, свобода преси тощо). Виваженишими пропозиціями стосовно політики ЄС з європейськими країнами — не членами ЄС, на думку експертів, вбачається Східне партнерство, підготовлене Швецією і Польщею в грудні 2008 р. Українська сторона позитивно сприйняла основну мету Східного партнерства,

ональних проектах. Ця співпраця включає координацію дій з країнами міжнародних структур — В-4, ЦЕФТА, ЦЄІ, ОЧЕС тощо. А з актуальності сьогодення — розбудову єврорегіонів: розвиток двостороннього прикордонного (транскордонного) співробітництва. Це Єврорегіон «Буг», що об'єднав українські області та польські воєводства прикордоння. У межах єврорегіону реалізовувалися економічні проекти, створено спеціальну екологічну зону, центр комерційної інформації, розбудовуються прикордонні переходи. За програмою «Чистий Буг» відновлюються очисні споруди, створюються природозаповідні території. Ведеться контроль за переміщенням екологічно небезпечних вантажів, об'єктами фауни і флори, дотриманням чинного природоохоронного законодавства тощо. Поза згаданим, сторони спільно експлуатують родовища корисних копалин (вугілля й сірки); розвивають транспортну інфраструктуру за напрямками Берлін—Москва і Варшава—Київ; телекомунікаційну інфраструктуру; банківську сферу; мережу культурних установ тощо.

Проекти міжрегіональної співпраці активно підтримує Європейський Союз, який вбачає в цьому напрямі шлях до впровадження стабільності навколо ЄС і усунення можливих загроз ззовні. На спільні програми добросусідства ЄС (з 2004 року) призначив чималі кошти, з яких певні суми надходять на співпрацю Волинської, Одеської, Луганської та Львівської областей України, а також Люблінського воєводства Польщі та Брестської області Білорусі. Таким чином, членство Польщі в ЄС формує і нову модель міжрегіонального співробітництва. Об'єднавши зусилля, прикордонні регіони Польщі та України зможуть ширше ви-

що полягає у сприянні ефективній політичній асоціації та економічній інтеграції між ЄС та європейськими державами-партнерами.

Відведена Варшаві західною спільнотою роль регіонального лідера залишається за Республікою Польща, яка користується загальним бюджетом ЄС для реалізації нової конструкції східного виміру європейської політики.

На особливу увагу заслуговує співробітництво України і Польщі в регі-

користувати можливості єврорегіону в ролі лобістської структури у відносинах з європейськими фінансовими організаціями. Досвід українсько-польської взаємодії у функціонуванні єврорегіонів запозичили й інші країни.

Особливе місце у відносинах Польщі і України посідає реалізація нафтопроводу Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ, що вже стало найбільшим питанням. Упевнені, що реалізація проекту стане підтвердженням рівня стратегічності двосторонніх відносин. Постачання нафти з азербайджанських покладів сприятиме не тільки вивільненню Польщі з-під високого рівня залежності від російської нафти, а також сприятиме Україні отримати альтернативний шлях нафтопостачання.

Українсько-польський діалог активно розвивався у наступні роки. Країни підписали угоди про визнання документів про освіту і рівноцінність наукових ступенів, а також про співробітництво в сфері інформатизації; домовилися поновити співпрацю консультаційних комітетів при президентах. У с. Млин Підкарпатського воєводства Польщі було відкрито каплицю-пантеон близько могили М.Вербицького – автора мелодії Державного гімну України та ін. На міжурядовому рівні домовилися добудувати нафтогін Одеса – Броди до м. Плоцька, співпрацювати в суднобудівній, гірничо-металургійній та авіаційній галузях. Позитивним фактором сьогодення є закріплення українських позицій на польському ринку, чому сприяють проведення українсько-польських бізнес-форумів. Зростають українські інвестиції в польські підприємства: вітчизняний «АвтоЗАЗ» інвестує у бу-

дівництво заводу в польській столиці.

За обсягом і потужністю двосторонніх контактів України з країнами ЦСЄ українсько-польські відносини – визначальною стратегією. Загально визнаним став факт, що Польща – першопрохідник економічних реформ, і її досвід як у реформуванні економіки, так і в залученні іноземних інвестицій – корисний та своєчасний для України. У розбудові відносин з Республікою Польща у найближчій і подальшій перспективі Україна виходить з необхідності поглиблення стратегічного партнерства, що сприятиме формуванню системи європейської безпеки. Об'єктивні реалії вимагають від обох країн тісної взаємодії, яка гарантуватиме їм безпеку у регіональному і субрегіональному просторі. Польські керівники неодноразово наголошували, що готові підтримати Україну, і на практиці доводили свою позицію. Отже, переконання поляків в тому, що без незалежної України неможливе існування незалежної Польщі, стало своєрідним рефреном українсько-польського політичного партнерства і економічної співпраці сьогодення.

Список використаної літератури

1. Тисяча років сусідства і взаємодії / В.М. Литвин. – К., 2002; Л. Васильєва. Українці Польщі: проблеми адаптації // Зарубежный мир. – 1991. – №21; Зруйновані святині // Відродження. 1991; Трагізм української нації очима польської еліти // Відродження. – 1994. – №6; Л.Д.Чекаленко. Полонізація українських земель: про походження стереотипів // Українська діаспора. Рік III. – 1994. – №5; Україна–Польща: нові тенденції

взаємовідносин // Стратегічна панорама. – 2003. – №3–4; Зовнішня політика України: Підруч. – К., 2006.

2. P.Koscioski. Prezydent Ukrainy szuka oparcia w Rosji. Kuczma spotkal sie wczoraj z Wladimirem Putinem // Swiat. 2002. 12 grud.

3. У 1997 році було підписано низку галузевих документів, зокрема, Угоду між Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Державною митною службою України і Прикордонною вартою Республіки Польща, Головним митним управлінням Республіки Польща про тимчасове співробітництво під час проведення контролю осіб, транспортних засобів та товарів, що перетинають українсько-польський державний кордон у пункті пропуску Устилуг – Зосін; Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Польща про утримання дорожніх прикордонних мостових об'єктів на українсько-польському державному кордоні; Угоду між Державним комітетом України з медичної та мікробіологічної промисловості та Міністерством охорони здоров'я і соціального забезпечення Республіки Польща про співробітництво в галузі фармацевтики та медичного устаткування

ня; Угоду між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту і морського господарства Республіки Польща про визначення місця з'єднання запланованої автомагістралі на українському боці і автомагістралі А-4 на польському боці на українсько-польському державному кордоні в районі населених пунктів Краковець (Україна) і Корчова (Польща) та їх проходження в прикордонних областях; Програму співробітництва між Міністерством економіки України і Міністерством РП на 1997–1999 рр.

4. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2005 році. К., 2006; Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2008 рік; // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Див.: Informacja // Rzeczpospolita. 2003. 3 marca.

6. Заява Президентів України Л.Д. Кучми і Республіки Польща А.Квасьневського з нагоди 60-ї річниці волинської трагедії // Урядовий кур'єр. – 2003. 12 лип.

7. Польща по-прежньому боїться Росії // Московские новости. 1999. 9 февраля; S.Popowski. Gazociąg otnie Polsku // Rzeczpospolita. 2002. 8 pazdziernika; Informacja // Rzeczpospolita. 2002. 9 listopada

Кіпр

**– острів мрій, романтики чи розбрату,
розділений навпіл рай на Землі
чи промінь надії на єднання**

**Олександр ДЕМ'ЯНЮК,
Надзвичайний
і Повноважний Посол
України в Республіці Кіпр**

При згадці про ту чи іншу країну в людей виникає її певний асоціативний образ. В загальному уявленні Кіпр – це лазурне лагідне море, сонце, привабливі пляжі, розкішні приморські готелі, місце туризму, відпочинку і розваг. Все це справді так. Природа щедро наділила цю країну згаданими багатствами, які приваблюють мільйони туристів звідусіль, а відтак сприяють розвитку туристичної галузі, що перетворює острів на справжній туристичний рай.

Є такий вислів, що кіпріоти роблять гроші з повітря. І це не фігуральний вираз, вони справді роблять таке, досить вміло перетворюючи на тверду валюту природні дари: тепле лагідне море, сонце (340 сонячних днів на рік), сприятливі кліматичні умови, створивши на острові рай для туристів. А гостинність, щирість кіпріотів, доброзичлива атмосфера людських стосунків є важливим додатком до вище сказаного, що в цілому створює образ Кіпру як сонячного гостинного острова. (Туризм залишається одним

із найважливіших секторів економіки Кіпру, хоча останніх кілька років вже не є провідною галуззю. Туристичний сектор дає 10–11% валового національного продукту Кіпру. За міжнародними оцінками, Кіпр посідає 24-те місце із 130 за показниками туристичної конкурентоспроможності).

Однак, крім зазначеного загальновідомого аспекту уявлення про Кіпр, є ще багато інших, можливо, менш відомих – пазлів, склавши які можна створити більш-менш цілісний портрет країни.

Кіпр – це ще острів-музей, пам'ятка давнини, яка містить в собі історію дев'яти тисячоліть. Тут розквітали культури островів Егейського моря та крітомікенська, візантійська та епохи хрестоносців, давньогрецька цивілізація. Тут збереглися давні пам'ятки людини епохи неоліту (близько 7 тис. років до н.е.), унікальні пам'ятки Стародавнього Риму, народів Сходу і Середземномор'я.

Кіпр ще називають святим островом з його численними як православними храмами і монастирями, так і мусульманськими культовими місцями. Благодать Христової віри зійшла на острів ще у 45–50 роках після Р.Х., коли на кіпрській землі зазвучали проповіді учнів Христових, апостолів Павла і Варнави, які заклали початок православної апостольської церкви Кіпру. Значний внесок у зміцнення православ'я на острові зробила мати Візантійського імператора Костянтина Великого, рівноапостольна княгиня Ольга, яка привезла сюди у 326 році, зокрема, частки животворящего хреста, на якому був ро-

зп'ятий Ісус Христос, які й донині зберігаються в деяких кіпрських монастирях. Майже 50 монастирів, сотні соборів і церков оберігають духовність острова. Однією з головних святинь православ'я є ставропігіальний Кіккський монастир в горах Троодоса, в якому зберігається одна з трьох ікон Святої Богородиці, написаних Апостолом Лукою ще за її життя. Десять давніх храмів Кіпру внесені сьогодні до Переліку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО.

Усе це сприяє тому, що Кіпр з давніх часів до сьогодні є святим місцем для прощі. Слід згадати, що першим прочанином Київської русі до Кіпру був ігумен Чернігівського монастиря Даніїл, який понад 900 років тому здійснив сюди прощу (1106–1107 рр.). Кілька років провів на Кіпрі київський монах Василь Григорович Барський (перша половина XVIII ст.), який залишив нащадкам унікальні описи острова та його пра-

вославних святинь. До цієї пори в монастирі Св. Іоанна Лампадіста, церкві Св. Миколая можна знайти зроблені ним у 1735 р. настінні надписи.

Доцільним було б додати ще кілька маловідомих штрихів, які доповнили б багатогранний образ Кіпру. Виноробна культура Кіпру налічує понад 5 тисяч років. Майже п'ять тисячоліть тому на Кіпрі вже добували мідь. Ця невелика острівна країна займає 10-те місце у світі та 3-тє в Європі за кількістю кораблів, що ходять під її прапором (понад 1800). Кіпр – це ще світовий банківсько-фінансовий центр. Для романтиків і для тих, хто цікавиться міфологією, Кіпр – це острів міфів, легенд і романтики, острів Афродіти, богині кохання та цноти.

Мабуть, варто зупинитися складати пазли романтичного портрету Кіпру. Далі – без романтики. Як і в багатьох народів, в історії кіпрського народу було немало

Президент Республіки Кіпр Д.Хрістофіас з танцювальною групою українських танців школи дитячого мистецтва м. Лімассол

нелегких і трагічних сторінок. Дехто, може, знає в загальних рисах, що острів нині розділений на дві частини: північну, де проживає турецько-кіпрська громада, та південну грецько-кіпрську, розділені т.зв. буферною зоною, яка з 1964 року контролюється миротворчими силами ООН. Кіпр до цієї пори є в переліку ООН як такий, де є на сьогодні нерозв'язані конфлікти. Певно, людство за всю свою історію добре навчилося створювати конфлікти, а вирішувати їх, чи то руки не доходять, чи ще чогось бракує... Як незрозуміло та нелогічно кіпрську проблему було створено, так і нелогічно і неприродно існує вона й донині.

Коротка антологія цього конфлікту наступна. Вже понад 35 років існує т.зв. "кіпрська проблема" – проблема розділення Кіпру після окупації 20 липня 1974 р. турецькими військами понад 1/3 території острова, на якій у лютому 1975 р. в односторонньому порядку була проголошена т.зв. "Турецька федеративна держава Кіпр", а потім 15 листопада 1983 р. т.зв. "Турецька республіка північного Кіпру" (ТРПК), яка сьогодні є ніким не визнаною, окрім Туреччини. Таким чином країна була розділена на грецько-кіпрську та турецько-кіпрську частини, між якими пролягає буферна зона, на якій з обох сторін до цієї пори стоять зруйновані будівлі, збереглися барикади та стоять блокпости. Тобто тут можна побачити свого роду недолюбий музей під відкритим небом міжнародної війни, ворожнечі та безглуздя, подолати яке не вдається до сьогодні.

Кіпрська проблема тривалий час є негативним моментом в системі європейської та міжнародної безпеки. Турбулентність взаємних роздратувань Туреччини і Республіки Кіпр не лише загострює відносини між

ними, а й втягує в напругу інших міжнародних гравців – Грецію, Велику Британію (як гарантів безпеки на Кіпрі), США, НАТО, ЄС. Розв'язання кіпрського питання є головним пріоритетом як зовнішньої, так і внутрішньої політики уряду Республіки Кіпр.

Тривалий час питання вирішення кіпрської проблеми досить мляво розглядалося в рамках міжнародних організацій, насамперед ООН та ЄС. РБ ООН прийняла ряд резолюцій, які засуджують вторгнення турецьких військ на Кіпр і окупацію його північних територій, закликають Туреччину вивести війська, а також засуджують одностороннє створення т.зв. ТРПК. У березні 2004 р. сторонам був запропонований План ООН (План Аннана), для схвалення якого 24 квітня 2004 р. були проведені окремі референдуми обох громад. Цей План був відхилений 75,8% грецько-кіпрської громади, хоча 64,9% турецько-кіпрської громади проголосували „за”.

Нова надія на врегулювання кіпрського питання зажеврила з обранням 28 лютого 2008 р. Президентом РК Дімітріса Хрістофіаса та започаткуванням з 3 вересня 2008 р. під егідою ООН комплексних прямих переговорів з цієї проблеми безпосередньо між лідерами обох громад острова. Цей етап розв'язання проблеми оцінюється як перехід переговорів від багатостороннього формату, насамперед, у рамках ООН, на двосторонній рівень – налагодження безпосереднього діалогу лідерів двох громад острова та робота створених двосторонніх технічних комітетів і робочих груп. Зазначений етап оцінюється експертами як перехід від стагнації до активних двосторонніх дій.

Предметом переговорів є шість основних розділів: управління і розподіл влади; питання ЄС; економіка;

Церемонія відкриття парку Одеси у м. Ларнака в рамках побратимських відносин

власність; територіальні питання; безпека і гарантії.

На сьогодні, наперекір сподіванням і оптимістичним прогнозам та заявам лідерів, у переговорному процесі відсутні суттєві зрушення та результати щодо досягнення спільного рішення. Із стратегічних питань сторонами узгоджені лише загальні принципи формування федеральної держави. Основні ж питання, такі як розподіл повноважень суб'єктів федерації в органах влади, система управління, міжнародна політика, проблеми власності на території північного Кіпру, гарантії безпеки обох громад все ще дискутуються.

Сучасну ситуацію щодо кіпрського питання можна охарактеризувати як дещо парадоксальну, коли за умов досить активного постійного переговорного процесу відсутні значні зрушення щодо її розв'язання. Не став каталізатором врегулювання кіпрської проблеми й візит до Кіпру Генерального секретаря ООН Бан Кі-Муна, який відбувся 31 січня – 02 лютого 2010 р.

Ключовою проблемою і серйозним стримуючим чинником залишається присутність на північних територіях Кіпру неадекватної численності окупаційних сил Туреччини (понад 40

тис. проти 14 тис. збройних сил РК), а відтак, вирішення проблеми значною мірою знаходиться в руках Туреччини і залежить від її позиції, політичної волі та бажання. Це визнає як офіційна Нікосія так і інші міжнародні чинники. Міжнародна спільнота поки що не може переконати Туреччину в необхідності вивести війська з півночі Кіпру та продемонструвати конкретні кроки щодо врегулювання кіпрської проблеми. Зі свого боку, офіційна Анкара продовжує займати жорстку позицію щодо цього. Туреччина виступає проти пов'язування цієї проблем з умовами свого вступу до ЄС, продовжує стверджувати, що це питання є одним з другорядних у переговорах з ЄС щодо членства й не може визначатись як пріоритетне.

Серйозною перешкодою, яка стоїть на шляху вирішення проблеми, є розбіжності позицій переговорних сторін щодо основи майбутнього устрою держави. Грецько-кіпрська сторона відстоює позицію щодо створення двозональної, двогромадової федерації з політичною рівністю сторін, територіальною цілісністю та єдиним суверенітетом, громадянством і міжнародною правосуб'єктністю, як визначено відповідними ре-

золюціями РБ ООН. Турецько-кіпрська сторона наполягає на створенні конфедерації двох держав зі значною автономією її суб'єктів.

Проблемним є також питання права власності, залишеної греко-кіпріотами на північних територіях під час вторгнення турецьких військ, значна частина якої нині захоплена переселенцями з Туреччини.

На сьогодні найактивнішим міжнародним чинником у врегулюванні Кіпрської проблеми залишається ООН. Що ж до Євросоюзу, то проблема Кіпру для нього є однією з болючих політичних точок, зокрема, у контексті відносин ЄС–Туреччина (євроінтеграція); ЄС–НАТО (присутність окупаційних сил члена Альянсу на території країни-члена ЄС); неврегульованість питання правового статусу ТРПК та внутрішньої буферної лінії між північчю і півднем острова в рамках юрисдикції Євросоюзу, що породжує серйозну проблему нелегальної імміграції в зону ЄС з північної частини Кіпру та ін. Попри це, роль ЄС у врегулюванні кіпрського питання на даному етапі є недостатньою. Практично єдиним механізмом впливу залишається переговорний процес ЄС–Туреччина щодо її інтеграції до цієї організації. Вирішення кіпрської проблеми є однією з основних вимог до Туреччини у переговорах з ЄС щодо набуття нею членства в Європейському Союзі. Аналітики оцінюють цю ситуацію як безпорадність Європи у врегулюванні впродовж чотирьох десятиліть проблеми Кіпру, а також нелогічність позиції щодо того, що країна-окупант країни-члена ЄС розглядається як потенційна кандидатура на членство в цьому Союзі.

Щодо прогнозів перспектив і тенденцій у вирішенні кіпрського питання, то експерти зазначають, що переговори з цього питання

ввійшли в критичну стадію. Якщо найближчим часом проблему не вдасться розв'язати, то є невтішні прогнози, що шанс може бути втраченим і острів так і залишиться розділеним на дві частини, у результаті чого сторони надовго втратять можливість побудувати єдину державу з більш міцними консолідованими економікою та суспільством, а нинішнє розділення острова, яке за сучасних умов стає анахронізмом, залишиться надовго.

Провал переговорів призведе до того, що стане питання визнання ТРПК. Це ще більше загострить ситуацію як у східному Середземномор'ї, так і між окремими головними гравцями в регіоні та Європі, зокрема, у відносинах ЄС–Туреччина, а також такими політичними силами як США, ЄС, НАТО, ООН. Посилиться джерело напруги в регіоні. Це викличе також відцентрові сили між турко-кіпріотами та греко-кіпріотами. Обидві громади острова потерпають від недостатнього економічного розвитку. Сигналами, які дають такі прогнози, є нещодавні заяви Прем'єр-міністра Туреччини Т.Ердогана та лідера ТРПК Д.Ероглу, що якщо до кінця року кіпрське питання не буде врегульовано, то сторони змушені будуть йти кожна своїм шляхом.

Висловлюються прогнози, що найближчим часом події можуть розвиватися за двома сценаріями. Або сторони все-таки досягнуть прогресу й питання буде врегульоване, принаймні його ключові аспекти. Або буде оголошено про проведення нового раунду переговорів, при цьому лідери мають усвідомлювати необхідність йти на певні взаємні поступки та компроміси, насамперед, це стосується Туреччини у контексті окупації нею частини Кіпру, і визначити якісь часові рамки цього раунду.

Не виключається також і

Церемонія підняття українського прапора у штаб-квартирі миротворчих сил ООН на Кіпрі з нагоди започаткування місії українських миротворців на Кіпрі (30.10.2009)

такий небажаний варіант, як виникнення тупикової ситуації в переговорах. У цьому випадку також розглядаються два можливі сценарії. Перший – якщо у своїй осінній доповіді Генеральний секретар ООН засвідчить, що кіпрська проблема не може бути вирішена на даному етапі і модель двозональної двогромадової федерації нежиттєздатна, це може призвести до зупинення, можливо, на якийсь період, місії ООН на Кіпрі та участі організації у врегулюванні конфлікту. Сценарій другий – зміна самого процесу врегулювання проблеми, а саме, перенесення його з двостороннього на багаторонний формат, тобто в рамках міжнародної конференції за участю обох переговорних сторін, країн-гарантів (Греції, Великої Британії і Туреччини), а також інших посередників і спостерігачів. Хоча цей варіант потребуватиме значних зусиль і часу для узгодження формату конференції, враховуючи наявні розбіжності переговорних сторін з цього питання.

Міжнародне співтовариство має усвідомлювати важливість розв'язання кіпрського питання. Мають активізуватись зовнішні міжнародні чинники, в першу чергу ЄС, з метою посилен-

ня впливу на Туреччину щодо зняття такої основної перешкоди, як присутність її військ на Кіпрі. Це могло б слугувати серйозним каталізатором, який цілком реально міг би привести до довгоочікуваного позитивного рішення.

Щодо перспектив Кіпру не хотілося б вживати вислів “contra spem spero”, тому що надія завжди залишається і надихає на дії, спонукає до відшукування найскладніших рішень. Міжнародна спільнота все ще покладає сподівання на позитивне розв'язання кіпрського питання і об'єднання Кіпру. Надії надає те, що народ Кіпру завжди знаходив мудрість виходити з найскладніших ситуацій, яких було чимало в його непростій історії. Кіпріоти вірять, що на їх багатостраждальній землі запанує єдність, культура миру і взаєморозуміння. Адже роздільна т.зв. “зелена лінія” проходить не стільки по території маленького острова, вона біллю проходить через серце кожного кіпріота. Кіпр сьогодні перебуває в зоні підвищеної міжнародної уваги й сподіватимемося, що найближчим часом однією нерозв'язаною проблемою стане менше.

Що ж до українсько-кіпрських відносин, то слід зазначити, що духовна спорід-

Проведення конкурсу дитячого малюнку про Україну в рамках відзначення 19-ї річниці незалежності України

неність українського і кіпрського народів, щирість, гостинність, працелюбність зближує наші країни та сприяє розвитку відносин у багатьох сферах. Двосторонні українсько-кіпрські зв'язки розвиваються останнім часом досить динамічно. За результатами минулого року, Кіпр із загальним обсягом прямих інвестицій 8,5 млрд. дол. США посідає перше місце серед інозем-

них інвесторів у реальну економіку України. Загальний обсяг зовнішньої торгівлі між Україною і Кіпром становив у 2009 році майже 1,2 млрд. дол. Останнім часом підписано ряд двосторонніх угод, ще кілька знаходиться нині на завершальній стадії підготовки. Уряд Республіки Кіпр підтримує євроінтеграційні прагнення України. Є помітні зрушення в активізації політичного

діалогу на найвищому рівні та поглибленні торговельно-економічного співробітництва.

Виходячи з аналізу двостороннього українсько-кіпрського співробітництва, слід підкреслити зростання зацікавленості та наявний потенціал до розширення та активізації співпраці в усіх сферах, що відкриває перспективи подальшого поглиблення двосторонніх відносин, насамперед у контексті реалізації основних завдань і пріоритетів зовнішньої політики України.

Враховуючи геостратегічне положення Кіпру, він залишається важливим партнером України як в рамках ЄС, так і в Середземноморському регіоні. Слід зазначити, що й Україна є для Кіпру важливим партнером як в політичному, так і в економічному плані, свідченням чого стало, зокрема, рішення Уряду РК відкрити восени 2009 р. в Києві своє Дипломатичне представництво. Перспективи для подальшого зміцнення торговельно-економічної спів-

праці відкриває стратегія уряду РК щодо диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків і розширення ринків, у контексті якої офіційна Нікосія серед своїх потенційних зовнішньоекономічних партнерів, таких як Китай, Індія і РФ, бачить також і Україну.

Той, хто прожив на Кіпрі певний час, цікавився його історією і життям може зрозуміти магію цього невеликого сонячного острова, яка полягає в тому, що, образно кажучи, зсередини він значно більший, об'ємніший ніж ззовні. Наведений, хоча й далеко не повний перелік граней, підтверджує цю формулу. Крім того, у своїй зовнішній політиці – це "парусник", який не стоїть на місці. Республіка Кіпр активно та вміло маневрує у вирі, як світової, так і регіональної політичної турбулентності. Прикладом чого, зокрема, може слугувати те, що Кіпр одна з небагатьох європейських країн, яка з найменшими втратами "випливла" з глобальної економічної кризи.

Європейський Союз започатковує нову програму з управління відходами в Закарпатській області

6 вересня 2010 р. регіональний проект, що фінансується ЄС і має на меті вдосконалення управління відходами у східних країнах Європейської програми добросусідства і партнерства (ЄПДП Східний регіон), офіційно розпочав діяльність із реалізації проекту в пілотному регіоні України – Закарпатській області.

Проект називається «Управління відходами – ЄПДП Східний регіон» і має на меті сприяння країнам-партнерам в їхніх зусиллях щодо зниження ризиків, які виникають через неналежне управління відходами, що у свою чергу створює небезпеку забруднення довкілля для населення і для природних ресурсів, шляхом співпраці з країнами-партнерами в регіоні. Цей амбіційний 4-річний проект (5,9 мільйонів євро) є важливою складовою Східної Регіональної Індикативної програми ЄС ЄПДП. Він буде впроваджений у всіх країнах ЄПДП Східного регіону, а саме в Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдові та Україні, а також в Російській Федерації.

Головною метою є вдосконалення управління відходами шляхом підтримки найкращих стандартів на очисних підприємствах, більш ефективні попереджувальні ініціативи, збільшення обсягів збору відходів і сортування, а також збільшення

повторного використання, відновлення та безпечної утилізації відходів. У перспективі за рахунок цих дій в Закарпатській області заплановано досягти наступних результатів:

- Повна інвентаризація існуючих незаконних/невідповідних звалищ відходів у межах області;
- Інтегрована стратегія з управління відходами на 15 років для Закарпатської області.

Партнером проекту в межах країни є Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Основним бенефіціаром в Закарпатській області є Закарпатська обласна адміністрація. Інші важливі місцеві цільові групи включають Державну інспекцію з охорони довкілля, Державне управління з охорони навколишнього середовища та природних ресурсів, Закарпатське управління водних ресурсів, Санітарно-епідеміологічна служба Закарпаття, місцеві неурядові організації. Відповідно до попередніх оцінок, діяльність у пілотному регіоні в Україні буде зосереджена в основному на комунальних відходах, включаючи вирішення проблем із утилізацією пляшок з поліетиленового рефлатату, що, як доведено, є проблемою для цього гірського регіону.

Прес-служба Європейської Ради

Українська діаспора у світлі економічної глобалізації

Олександр ШАРОВ,
доктор економічних наук,
професор

Глобалізація, яка сьогодні проникла вже, здається, в усі куточки людського життя, характеризується, між іншим, і значними потоками міграції. Не можна сказати, що такий процес розпочався тільки нещодавно. Адже наслідком великих географічних відкриттів, які, наприклад, португальські дослідники вважають початком глобалізації, також стала міграція значної кількості переселенців зі Старого Світу у колонії в Африці, Америці, Азії...¹ Щоправда, трудова міграція має дещо інші причини та наслідки. Та й вони досить різноманітні. Досить згадати, що в сучасній Європі Україна займає перше місце за кількістю як емігрантів, так й іммігрантів. Але «другим номером» за обома показниками, з відставкою у 10–15 відсотків, йде Німеччина² – одна з найбільш благополучних країн Європи, справжній «економічний двигун» ЄС. Уже один цей факт дозволяє казати про те, що еміграція власного населення – не обов'язково свідчення негараздів в країні, так само, як наплив іммігрантів – ще не доказ добре налаштованого життя. Все виглядає набага-

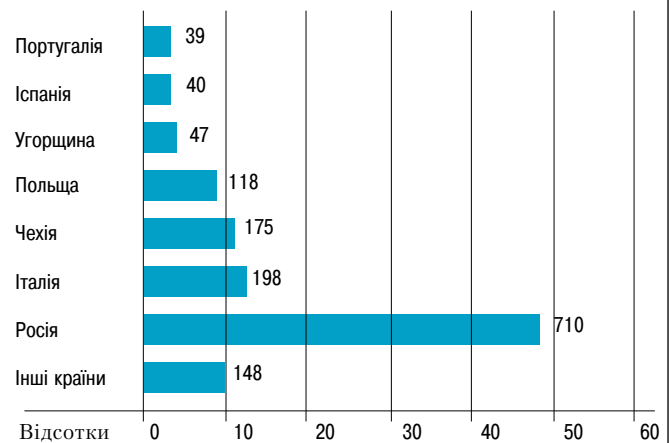
то складніше. Втім, для нас, у даному випадку, важливо, що міграцію в сучасному світі слід розглядати не тільки як постійне та всеохоплююче явище, а й як важливий фактор формування нового світового порядку. Для того, щоб проілюструвати цю тезу, дозволимо собі нагадати читачам ту роль, які відіграли та продовжують відігравати італійська, ірландська, китайська або індійська громади за кордонами власних країн. Мабуть, найчастіше в останні десятиріччя згадувалися хуацяо* і «закордонні китайці», багатомільйонна армія яких проживає не тільки в сусідніх країнах (Сінгапурі, Малайзії, Таїланді, Індонезії), а навіть у США (3 млн.), Канаді та Перу (приблизно 1,5 млн. у кожній). Досить численні громади «хуацяо» у Великій Британії (півмільйона), Франції (300 тис.), Росії (200–400 тис.) тощо. Американський експерт-сінолог, професор університету Чикаго Д. Рой доходить висновку, що наявність громад «хуацяо» забезпечує Китаю довгострокові переваги на міжнародних ринках, сприяє створенню китайської економічної наддержави в Азії та укріплює її позиції в світі. Вагомим підтвердженням такого впливу стали інвестиції хуацяо, частка яких в загальному обсязі іноземних інвестицій в Китай сягає 80 відсотків.

Останніми роками аналогічну роль починає викону-

вати й індійська громада за кордоном. Щоправда, її частка в прямих іноземних інвестиціях, які надходять до Індії, становить лише 10 відсотків. Але інший грошовий потік – перекази готівки з-за кордону – впрямую перевищують розміри цих самих інвестицій³. Не можна ігнорувати й того факту, що індійська діаспора має на своєму рахунку посаду Президента Гайани, кілька британських лордів, десятки канадських парламентаріїв, значну кількість

ходження, що етнічним індіанцям там належить 15 відсотків високотехнологічних компаній, а в славетній Силіконовій долині по 25 відсотків висококваліфікованих працівників припадає, знову ж таки, на китайців та індусів, – то вимальовується досить вражаюча картина, яка дозволяє розповсюдити тезу проф. Д.Роя ще й на Індію.

Ситуація з українською діаспорою на цьому тлі виглядає помітно скромніше. Хоча загальна кількість ді-

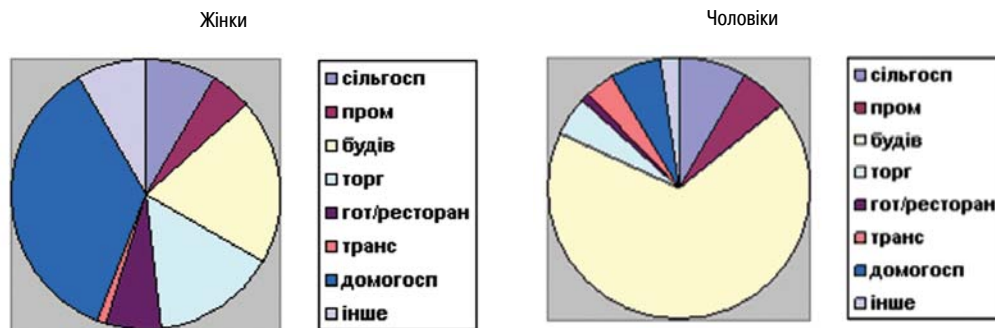
Графік 1. Країни перебування українських працівників-мігрантів, тис. осіб, % від загальної чисельності (за даними обстеження Державного комітету статистики України 2008 р.)

Джерело: «Зовнішня трудова міграція населення». – К., 2009, – С.33.

високопосадовців у країнах Африки та обох Америк. Такий політичний доробок не може залишитися непомітним у світі й, звісно, позитивно впливає на відношення до Індії в цілому. Якщо ж до цього додати, що в самих тільки Сполучених Штатах мешкає 200 тисяч мільйонерів індійського по-

аспори – тобто осіб, які вважають себе етнічними українцями, але проживають за межами України, – оцінюється в 10–15 мільйонів. У принципі, це досить високий показник, навіть, якщо порівняти його з численністю китайської діаспори, яка оцінюється в межах 35–57 млн. осіб, або індійської –

* Враховуючи, що дана стаття не присвячена спеціально дослідженню китайської еміграції, автор дозволяє собі використання цього терміна в зазначеному значенні (як це широко прийнято в публіцистиці), хоча в Китаї використовується ціла низка для зазначення різних частин «закордонних китайців», а «хуацяо», згідно з п.2 Закону КНР стосовно охорони інвестиційних прав «хуацяо», які повернулися, означає лише «китайських громадян, які постійно проживають за кордоном», причому за умови, що вони «мають законне право на проживання» у відповідній країні. Щодо «закордонних китайців», які мають іноземне громадянство, то їх називають «хуажень» тощо.

Графік 2. Сфери зайнятості українських емігрантів

20 млн. осіб⁴. Як зазначає Ю.Сидоренко (Українська всесвітня координаційна рада): «За власними твердженнями, сама українська діаспора досить чисельна, та за організаційним життям, кількістю громадських організацій – є другою у світі». Суттєве поповнення лав українців за кордоном відбулася за роки незалежності, коли, за різними експертними даними, країну залишило до 7 млн. осіб. Утім, результати обстеження трудової міграції, яке було здійснене Держкомстатом України у 2008 році стверджують, що з початку 2005 р. до 1 червня 2008 за кордоном працювало 1,5 млн. жителів України. Основними країнами перебування українських заробітчан, за даними цього обстеження, були Російська Федерація, Італія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Іспанія та Португалія. А за результатами дослідження сучасної української трудової міграції, проведеного Благодійним Фондом «Карітас», загальна кількість українців, які виїхали на заробітки до інших країн, становить 4,5 млн. У будь-якому випадку, за висновком доктора політичних наук О. Малиновської (Національний інститут проблем міжнародної безпеки), за кордоном працює до 10 відсотків працездатного населення країни.

На думку дослідників, трудова міграція з України має як негативні (втрата країною частки трудового

потенціалу, соціальне сирітство тощо), так і позитивні (адаптація співвітчизників до умов ринкової економіки та ознайомлення з новітніми технологіями, збільшення валютних надходжень, виховання відповідальності за власну долю та ін.) наслідки.

Для того, щоб краще оцінити співвідношення негативних і позитивних наслідків, подивимося на структуру та характер еміграції дещо детальніше. Передовсім ми побачимо серед емігрантів значну частку осіб найбільш продуктивного віку між 35 та 49 роками, які становлять більшість чи помітну частку серед українських трудових емігрантів в Іспанії (69,6%), Португалії (59,3%), Угорщині (53,2%), Італії (49,8%), у Чеській Республіці (42,5%) та Російській Федерації (40,3%). При цьому особи передпенсійного віку найбільше представлені серед трудових мігрантів, які працювали в Італії (20,7%) та Польщі (13,9%), найменше – у Португалії (5,9%). Найвищий середній вік трудових мігрантів в Італії та Іспанії (40 років), в інших країнах він становить 35–38 років (у Португалії – 37 років). Освітній рівень трудових мігрантів свідчить про те, що основна частка висококваліфікованих кадрів знаходить роботу в Україні: вищу освіту мають лише 13,5 % емігрантів, ще 17,3 % – базову чи неповну вищу освіту. Більше половини трудових

мігрантів (59,5%) мають середню освіту. (Щоправда, серед жінок частка осіб з вищою освітою дещо вища – до 20%).

За даними згаданого вище обстеження Державного комітету статистики України, більшість емігрантів-чоловіків (68%) зайняті у будівництві, а жінки здебільше працюють у домашньому господарстві (36%). Хоча досить висока питома вага їх зайнятості також у будівництві (20%) та торгівлі (15%).

За тими самими даними, середній заробіток мігранта становить 817 доларів США на місяць, що приблизно в 2,5 разу перевищує розмір середньої заробітної плати в Україні. При цьому спостерігається досить помітна диференціація залежно від країн перебування: від 535 (Угорщина) та 635 дол. (Польща) – до 1120 (Італія) та 1131 (Іспанія). Частка тих, хто заробляє на місяць більше тисячі доларів, знову ж таки найвища в Іспанії (80%) та Італії (77%), натомість найнижча – в Угорщині (8%) та Чеській республіці (21%). Хай там як, абсолютна більшість емігрантів (96%) витрачає на проживання лише до половини отриманих коштів, що дає можливість робити певні заощадження, грошові перекази та інвестиції в Україну.

У зв'язку з цим, мабуть, слід вказати на невірність ототожнення переказів з власне інвестиціями, ос-

кільки значна частка грошових переказів йде безпосередньо на споживання і, хоча такі валютні надходження до країни також носять у цілому позитивний характер, але за своїм впливом на економічні процеси (зростання ВВП, інфляцію, кредитні ресурси банківської системи тощо) докорінно відрізняються не тільки від прямих чи портфельних інвестицій (створення і розвиток підприємств, придбання державних облігацій та інших цінних паперів), а й від спрямування заощаджень емігрантів на строкові банківські депозити. Виходячи з наведених вище цифр, можна дійти висновку про наявність інвестиційного потенціалу трудових емігрантів у сумі до 1 млрд. дол. на місяць. Слід підкреслити, що йдеться саме про потенційну можливість, практична реалізація якої залежить від багатьох факторів, включаючи розподіл цієї суми між безпосередньо інвестиціями, грошовими переказами, заощадженнями в країні перебування тощо. У результаті, за даними обстеження Державного комітету статистики України, перекази українських емігрантів з п'яти основних країн перебування становлять 1,3 млрд. євро на рік, а за офіційними даними Національного банку України, річний обсяг переказів сягає 5,4 млрд. дол. Оскільки не всі перекази направляються емігрантами, то можна вважати, що така інформація практично збігається з оцінкою обсягів переказів українських емігрантів Світовим банком – у 4,7 млрд. дол. на рік, що дорівнює 7 відсоткам нашого експорту⁵. Слід також враховувати, що значні суми в іноземній валюті ввозяться в Україну трудовими емігрантами безпосередньо при їх поверненні (остаточному або тимчасовому) до країни або передаються «неформальними каналами». Од-

Семінар з португальськими партнерами та польськими колегами з вивчення їхнього досвіду економічного співробітництва (у тому числі – з підтримки громади)

нак, ці кошти, які, найшвидше, навіть перевищують суми офіційних переказів, на жаль, теж не носять інвестиційного характеру. Наприклад, згідно з оцінками, у Тернопільській області обсяги отриманих грошових переказів з-за кордону за рік сягають 100 млн. доларів, водночас як місцеві інвестиційні програми від закордонних інвесторів за 2002–2005 рік становлять лише 13,4 млн. доларів. Не відбулося радикальної зміни ситуації і в наступні роки. У зв'язку з цим, здається, саме час знову звернутися до світового, – а саме, китайського, – досвіду. У Китаї заохочення інвестицій з боку хуацяо здійснюється, передусім, шляхом надання їм значних преференцій. Ще у 1985 р. видано «Тимчасове положення Держради щодо пільг на інвестиції хуацяо», а у 1990 р. прийнято вже постійно діючу постанову Держради про підтримку інвестицій хуацяо. У 2000 році третя сесія Загальнокитайських зборів народних представників прийняла зовнішньоекономічну стратегію «Йти назовні», яка передбачає розширення зовнішньоекономічних зв'язків, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення позицій Китаю на світовому ринку з опорою саме на хуацяо. При

Держраді КНР створено спеціальний Комітет у справах хуацяо, який опікується всіма проблемами: від залучення інвестицій та реєстрації компаній до врегулювання економічних спорів за участі хуацяо. Усі ці рішення являють собою практичне забезпечення норми, яку зафіксовано у ст. 15 Конституції КНР: «Китайська Народна Республіка захищає законні права та інтереси хуацяо». Отже, не дивно, що, як вже згадувалося вище, частка хуацяо в загальному обсязі іноземних інвестицій сягає 80 відсотків. Крім капіталу, хуацяо забезпечили використання нових технологій, корпоративної культури та менеджменту.

Враховуючи такий досвід, було б доцільним не тільки розповсюдити на інвестиції «закордонних українців» норми та правила, які використовуються по відношенню до іноземних інвестицій, а й поширити практику розробки та пропонування для інвестицій з боку української діаспори спеціальних програм – з державним захистом і контролем, високою прибутковістю та надійністю, з орієнтацією на розвиток тих регіонів, звідки походять трудові мігранти. Однією з форм таких інвестицій могли б стати «проектні облігації» місце-

вих органів влади: позики, спрямовані на реалізацію соціально важливих програм, із забезпеченням досить високого та гарантованого відсотку, здатного становити конкуренцію заощадженням в іноземних банках або швидкому «проїданню» зароблених коштів.

Не правильним було б ствердження, що Українська держава не приділяє уваги політиці в галузі трудової міграції. Ще у 2004 році були проведені тематичні парламентські слухання, на яких підкреслювалася необхідність забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном, наголошувалося на необхідності сприяти зворотності міграції, стимулювати інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України тощо. Ці думки були використанні при розробленні у 2006 р. Стратегії демографічного розвитку України на період до 2015 р., в якій, по суті, вперше йшлося про необхідність розширення можливостей легального працевлаштування українських громадян за межами держави, а також ставилося завдання розробити та виконати програму соціальної та професійної адаптації трудових емігрантів, які повертаються додому, висувалася вимога до зде-

шевлення послуг із переказу мігрантами коштів в Україну. У проекті нової редакції Закону України «Про зайнятість населення», прийнятому Верховною Радою України у першому читанні у січні 2007 р., крім норми про право громадян на трудову діяльність за межами держави, що міститься і у чинному законі, запропоновано спеціальну статтю, присвячену сприянню зайнятості громадян за кордоном та їхньому соціальному захисту. На жаль, законодавці не приділили цьому особливої уваги, навіть враховуючи ту роль, яку відіграє трудова міграція за умов світової економічної кризи. Принаймні Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» від 25 грудня 2008 року чомусь повністю оминув цю проблематику.

Звертає на себе увагу той факт, що державна політика в галузі підтримки трудових емігрантів полягає, головним чином, у тому, що узгоджуються та підписуються відповідні угоди (наприклад, щодо соціального захисту, пенсійного забезпечення, визнання документів про освіту тощо) з урядами тих країн, у яких нова українська діаспора виникла

внаслідок різних факторів, ніяк не пов'язаних з пріоритетами з точки зору державного інтересу. Звісно, що йдеться не про те, щоб держава сприяла збільшенню еміграції або якимось чином стимулювала її збільшення. Втім, оскільки «фактори виштовхування» існують і діють, логічним було б визначення пріоритетних напрямів такої еміграції та створення сприятливих умов її спрямування саме в такі країни чи регіони світу. Адже країни-реципієнти якщо не *de jure*, то принаймні *de facto* регулюють трудову імміграцію з України, залежно від своїх цілей та пріоритетів. Не випадково, за даними 30 найбільших туристичних агентств України, наших «заробітчан» по-благливу зустрічають у таких країнах, як Чехія, Болгарія, Угорщина, Польща, Греція, Кіпр, Куба, Мальта, Індонезія та Голландія і, навпаки, «не вітають» в Італії, Франції, Іспанії, Німеччині, Австрії, Великій Британії, США, Фінляндії, Швейцарії чи Норвегії.

У зв'язку з цим можна задати ту роль, яку відіграє наявність «закордонних китайців» у тих країнах, які перетворюються на нові ринки збуту та інвестицій для Китаю. Останніми роками цю взаємозалежність можна спостерігати в країнах Африки, які могли б стати зоною нашого економічного впливу. Могли б, але чомусь вважають, що ми маємо «прорватися» до «великої двадцятки» напругу, пропускаючи «нижчі планки», немов чемпіон у стрибках у висоту. Мета, звісно, гідна, але, все таки краще готуватися до її подолання поступово. Причому реальні можливості для цього у нас є. Скажімо, у Португалії, в якій наша громада займає друге місце серед іноземних громад (після бразильців), наших медиків цінують, головним чином, як кваліфікований молодший персо-

нал, попри інститутські дипломи, підтвердити які досить складно. А таких людей – сотні. Водночас я згадую як у далекій Ботсвані тамошний міністр із задоволенням розповідав мені, який помітний вклад вносять у національну систему охорони здоров'я українські лікарі. Хоча йшлося лише про одну подружню пару з Вінниці. Умови роботи в Ботсвані, звісно, не такі, як по-європейськи комфортній Португалії, але всього кілька лікарів, щодо працевлаштування яких могла б попікуватися рідна держава, могли б забезпечити справді український примат у місцевій медицині. А якби «компанію» їм склали ще кілька десятків інженерів, комерсантів, учителів... «Кому вона потрібна – та Ботсвана», – вже чуя я у відповідь. Не скажіть: Ботсвана одна з найбагатших країн континенту. Завдяки доходам від величезних покладів діамантів вже сьогодні її ВВП на душу населення сягає більш ніж 14 тисяч доларів (нагадую: при наших – приблизно 6300) і думаю, що сьогодні нам вже запізно «хвилюватися»: бажаючих досить і без нас. «Нині кожній китайській родині, яка виїжджає в Африку, батьківщина видає підйомні – \$7000. Якщо емігранти в будь-якому місці організували хоча б чайне-поселення численністю більш як 40 чоловік, то на громаду виділяються «транші» вже у \$100 000», – каже публіцист-китаєзнавець Андрій Дев'ятов».

Аналогічна ситуація склалася і в Анголі: активність всього кількох представників української громади, однак, не залишається не поміченою, але явно недостатньою, щоб перетворити Анголу на майданчик прийому наших товарів, послуг та інвестицій. Утім до Анголи вже

в масовому порядку починають виїжджати фахівці та комерсанти з Португалії. А чекали, у принципі, на нас. Чим і скористалися, до речі, наші сусіди-росіяни, помітно представлені в Анголі як на рівні окремих осіб, так і великих корпорацій.

А може, все-таки ще не пізно визначитися з тим, у яких країнах українська громада зможе не тільки покращити свої матеріальні умови, а й прислужитися державному економічному та політичному інтересу. Визначитися і розробити (а головне – реалізувати) відповідну державну програму сприяння.

Приблизно такі цілі пропонують й інші дослідники, які здійснювали обстеження зовнішньої трудової міграції населення:

- держава має взяти на себе пошуки та освоєння нових ринків для української робочої сили, зокрема, у країнах третього світу, які потребують висококваліфікованих спеціалістів і готові гідно оплачувати їхні послуги;

- було б доцільно створити госпрозрахункові агенції з працевлаштування за кордоном під патронатом державної служби зайнятості;

- так само при центрах

зайнятості варто організувати мережу освітніх структур для підготовки осіб, які хочуть працювати за кордоном, де здійснювалися б професійна, мовна підготовка, надавалися юридичні консультації, а також інформація про особливості культури та звичаї країн призначення;

- корисним вбачається створення спеціального інформаційного центру, де накопичувалася б інформація щодо міграційної ситуації та міграційного законодавства зарубіжних країн, кон'юнктури ринку праці, можливостей працевлаштування в них⁶.

Це абсолютно не означає, що держава не повинна підтримувати емігрантів там, куди вони виїхали без «державного направлення». При цьому слід враховувати, що громада – це потенційне джерело політичних діячів, які можуть бути якщо не лобістами, то принаймні «адвокатами» України стосовно її євро інтеграційних та й взагалі глобалізаційних намірів. Коли йдеться про іноземних політиків українського походження, як правило, згадують Канаду, котрій, як кажуть, «не звикати» до українських прізвищ у політиці: Р.Гнатинин – ге-

Бізнес-семінар у Лісабоні з українською громадою з питання розвитку бізнесу за кордоном

нерал-губернатор Канади, С. Воробець – лейтенант-губернатор провінції Саскачеван, Е. Стельмах – прем'єр-міністр провінції Альберта, Р. Андрійчук – член канадського парламенту, посол і т.п. Серед європейських політиків відразу згадується П. Береговуа – французький міністр фінансів, пізніше – прем'єр-міністр. Можуть сказати, що вони представники «старих хвиль» і вже другого покоління емігрантів. Звісно, для того, щоб досягти справді високого рівня в політиці чи бізнесі взагалі-то потрібно багато часу, знань, знайомств, розуміння країни... Утім, і серед представників уже «нової хвилі» можна вказати на хоча б колишню киянку, а у 2002–2006 рр. – депутата шведського парламенту Марію Гасан. Отже, йдеться про потенційну можливість поступового економічного та політичного зміцнення українських громад у різних країнах, здобуття ними належного місця в соціальній

структурі суспільства, яке дозволить в майбутньому суттєво впливати як на дво-, так і на багатосторонні відносини України з іншими державами. Досягнення такого статусу вимагає постій-

ної та помітної підтримки з боку України. І її, на нашу думку, слід надати, незважаючи на якісь труднощі, зокрема, фінансові. Насправді, у держави достатній фінансовий ресурс, а достатність коштів для окремих цілей залежить, головним чином, від їх пріоритетності та ефективності використання наданих субсидій. Враховуючи це, видається необхідним розробка окремої державної програми, метою якої була б підтримка з боку державних органів ділової активності української громади за кордоном задля досягнення якісного зростання її економічного добробуту, який забезпечив би можливість дієвого впливу на:

- розвиток двосторонніх торгово-економічних та інвестиційних відносин;
- розширення ділових відносин між окремими регіонами обох країн, великими, а також малими та середніми підприємствами;
- створення позитивного

іміджу України та її економічної системи;

– ставлення ділових асоціацій та союзів до питань двостороннього співробітництва; – прийняття рішень щодо двостороннього економічного співробітництва з боку офіційних установ країни перебування.

У рамках реалізації такої програми при посольствах України можна було б створити Консультативно-економічні Ради (КЕР), до участі в яких запросити окремих представників громади, які мають діловий досвід, глибокі знання та широке бачення перспектив розвитку економічного потенціалу української громади в країні перебування. Ради мають розробити конкретні пропозиції щодо системи державної підтримки ділової активності української громади за кордоном. Такі пропозиції можуть стосуватися підтримки як з боку країни перебування, так і України, і мати на увазі, передусім, заходи, спрямовані на підтримку самозайнятості членів української громади (малого бізнесу), українських підприємств, які мають дочірні структури за кордоном, а також іноземних компаній, які приймають на роботу українських громадян чи мають інвестиції (дочірні структури) в Україні. Ради також допомагатимуть ідентифікувати існуючих або потенційних бізнес лідерів громади, які мо-

жуть в майбутньому здійснювати позитивний вплив на прийняття країнами перебування політичних рішень щодо питань, які пов'язані з дво- та багатосторонніми відносинами з Україною.

Мабуть, слід звернути увагу й на пропозицію тих українських експертів, які вважають, що «у дипломатичних і консульських представництвах України за кордоном у державах, які є міграційно привабливими для громадян України, доцільно запровадити посаду дипломата з міграційних питань, який, зокрема, відслідковував би міграційні процеси, у тому числі у сфері трудової міграції, займався б питаннями правової допомоги мігрантам, забезпечував захист прав і свобод українських громадян, які перебувають за кордоном»⁷.

Прогнози деяких українських експертів щодо масового повернення трудових мігрантів в Україну у зв'язку з кризою не здійснилися. Отже, слід налаштовуватися на те, що українська трудова еміграція та, як результат, – кількісна та якісна зміна української громади за кордоном – це не тимчасове явище, а один із іманентних елементів глобалізації. А тому й державна політика по відношенню до неї має виходити з довгострокових перспектив і стратегічних завдань, спрямованих на підвищення ролі України в сучасному світі. Економічна співпраця з українською громадою за кордоном – це «вулиця з двостороннім рухом»: громада забезпечує трансфер до України валютних коштів та «ноу-хау», а держава – сприяє розбудові економічного потенціалу громади. І тільки таким чином ми зможемо перетворити цю «вулицю» на одну з головних магістралей міжнародного значення.

¹ J. Nascimento Rodrigues, T. Devezas. *Pioneers of Globalization*. – Sines, 2010, – PP. 134–135.

² І. Марков «Сучасна трудова міграція українців в Європі: підсумки комплексного дослідження української трудової міграції до країн ЄС та Російської Федерації». – У зб.: «Новітня еміграція: проблеми соціального та національного сирітства». – Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою/Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2010, – С.40.

³ Parag Khanna «Bollystan: India's Diasporic Diplomacy». – *Foreign Policy Centre*, 2005, – PP. 22, 23.

⁴ Дув.: *World Migration 2010: Costs and Benefits of International Migration and Working in China* // *China Daily*. 08.04.2002.

⁵ S. Canagarajah and M. Kholmatov. *Migration and Remittances in CIS Countries during the Global Economic Crisis - Europe and Central Asia. Knowledge Brief*. World Bank. January 2010, – vol.16, – P. 3.

⁶ «Зовнішня трудова міграція населення». – К., 2009. – С.74.

⁷ Там саме, с. 76–77.

Великий Чорноморський регіон – геополітична перспектива України

Олександр ЛОЗОВИЦЬКИЙ,
кандидат політичних наук,
докторант Національної
Академії державного
управління
при Президенті України

Сучасна Україна переживає один із найдраматичніших періодів своєї історії. Перебуваючи в стані економічно-політичної кризи, вона болісно прагне подолати її та визначити власний шлях розвитку як великої демократичної держави. Вирішення цих завдань нерозривно пов'язане з тим, яке місце держава займає в новій системі міжнародних відносин.

Безсумнівно, Україна має необхідні об'єктивні умови для того, щоб зайняти гідне місце у світовій цивілізації. Але в суспільному житті можливість перетворюється на дійсність тільки через діяльність людей, активність людського фактора. Історичне майбутнє нашої держави визначається, насамперед, унікальним геополітичним становищем України, а також тим, що держава має талановитий народ із високим духовним потенці-

Potentia debet sequi justitiam, non antecedere nam silent leges inter arma

Сила має бути після справедливості, а не передувати їй, бо закони мовчать серед зброї
(Переклад з латинської)

The author examines the formation of its own policy in international relations based on balanced understanding of the changes the nature of global perspectives and interests in the transformation of the geopolitical picture of the World. There is integration of actors of the political process, which actualizes the need to

consider the transformation of values and functions of some regions in the course of globalization and regionalization as a factor in the consideration process is to reach out to solve the most important issue – understanding fundamental interests of the Ukrainian state, which should be the key to development.

Big Black Sea region is undoubtedly one of the highest priority and macro perspective, important for the dynamic development of Ukraine as a country – one of the regional leaders. The unique geopolitical, heokulturne situation in Ukraine and its extraordinarily rich resource base provide opportunities for intensification of

public policy in this direction.

Located at the crossroads between Europe and Asia, as well as between Russia and the Middle East coupled with Southern Europe through access to the Mediterranean and Central Europe from the Danube and the system of canals, the Great Black Sea region is more than a local re-

gion of strategic importance, it axis represents the increased geopolitical content in the enlarged European Union. Prolyahayuchy center “geopolitical core” by Makinderom and civilizational fault of Huntington, being marked by a number of

ethnic and political conflicts in the Black Sea in the past played a key role in shaping European history. The variety of people who lived here side by side for centuries, has always been a source of potential conflict, and cultural enrichment. From ancient times, Europeans showed enormous interest in the region. For them, it also was a source of awe, mystical beliefs, fear and a place for profitable trade.

алом, який є терплячим, невибагливим, вільним від владних амбіцій – цей народ здатний на великі соціальні здійснення.

За умов нової геополітичної картини світу, інтересам України відповідає політика добросусідських відносин як із ближнім, так і з далеким зарубіжжям. Проводячи виважену далекоглядну політику, Україна здатна забезпечити собі гідне місце шляхом інтеграції в міжнародні механізми прийняття рішень. Не відмовляючись від самостійності, керуючись національними інтересами, вона зобов'язана інтегруватися в Європу. Попри посилення ідеології та конкретної політики євразійства, пріоритетом для Ук-

раїни має залишатися прагнення одержати статус повноправного європейського учасника системи прийняття рішень. Така політика відкриває нові можливості зближення України зі слов'янськими країнами Східної Європи і, насамперед, для зміцнення активного впливу у Великому Чорноморському регіоні.

Великий Чорноморський регіон, безсумнівно, є одним з найбільш пріоритетних та перспективних макрорегіонів, важливих для динамічного розвитку України як держави – одного з регіональних лідерів. Унікальне геополітичне, геокультурне становище України та її надзвичайно багата ресурсна база надають всі можливості

для активізації державної політики в цьому напрямі.

Розташований на перехресті між Європою та Азією, а також між Росією та Середнім Сходом, з'єднаний із Південною Європою завдяки доступу до Середземного моря та з Центральною Європою через Дунай та систему каналів, Великий Чорноморський регіон є більш ніж регіоном локального стратегічного значення. Він представляє собою вісь підвищеного геополітичного змісту в розширеному Європейському Союзі. Пролягаючи в центрі «геополітичної серцевини» за Макіндером і цивілізаційного розлому за Хантінгтоном, будучи позначений низкою етнічних і політичних конфліктів, ре-

гіон Чорного моря в минулому відігравав ключову роль у формуванні європейської історії. Різноманіття народів, які жили тут пліч-о-пліч впродовж століть, завжди було як джерелом потенційних конфліктів, так і культурного збагачення. Від античних часів європейці виявляли величезний інтерес до цього регіону. Для них він водночас був джерелом благоговіння, містичних вірувань, страху та місцем вигідної торгівлі.

Після розпаду світової комуністичної системи та Радянського Союзу сучасні політичні відносини характеризуються загостренням боротьби різних центрів сили, блоків, союзів, тимчасових альянсів за сфери впливу. Геополітичні інтереси провідних країн миру стали основною рушійною силою сучасних політичних процесів. Докорінна зміна сучасного світоустрою та геополітичної ситуації на планеті після припинення ідеологіч-

ного протистояння двох соціальних систем відбувається на тлі повсюдного посилення загроз безпеки та виявів міжнародного тероризму, що актуалізує необхідність відновлення ідейно-теоретичних і методологічних основ дослідження геополітичних інтересів як важливого фактора сучасного політичного процесу. Політичний процес вибудовується відповідно до геополітичних інтересів, які за сучасних умов стають важливими факторами, які детермінують характер відносин між державами, пов'язаних із вирішенням територіальних і ресурсних проблем.

Оскільки Великий Чорноморський регіон, повний внутрішніх конфліктів, перебуває у процесі свого формування, то для нього дуже важливим є зростання співробітництва та активізація діалогу між його країнами. На цей процес може здійснити великий позитивний вплив позиція Європей-

ського Союзу, який зацікавлений у встановленні стабільності у чорноморському басейні та довкола нього. У зв'язку з цим для регіону дуже корисним буде розширення зв'язків із ЄС не лише в питанні поставок нафти й газу, а також і в плані розвитку інфраструктури шляхом побудови залізничних шляхів, енергетичних мереж, що забезпечило би зв'язок та взаємодію між Європою, Середнім Сходом, Чорноморським та Каспійським регіонами. У такій співпраці є чіткий політичний вимір, адже розвиток регіональних інфраструктур посилюватиме незалежність нових держав регіону, які перебувають у стані переходу від централізованої до ринкової економіки і від тоталітаризму до демократії.

На порядку денному гостро стоїть питання щодо створення системи ефективної спільної безпеки країн регіону, де Україні має відігравати значну роль. Одним із найефективніших шляхів вирішення проблем безпеки у цьому регіоні є запровадження за експертної та технічної допомоги Євросоюзу механізмів кризового менеджменту. Окрім того, європейський досвід надав би можливості перетворити на переваги проблеми, пов'язані з політичним, економічним, етнічним та культурним різноманіттям Великого Чорноморського регіону, подолати недовіру між чорноморськими державами і налагодити діалог між ними.

Головним пріоритетом для Європейського Союзу у відносинах із чорноморськими країнами є просування добробуту, демократії, миру, стабільності та безпеки. Ці пріоритети надзвичайно важливі для країн регіону не тільки через політичні, економічні, адміністративні, екологічні та соціальні виклики, які стоять перед ними, а й з огляду на повторювані конфлікти та

нестабільність, що має місце на сході чорноморського узбережжя.

Отже, Великий Чорноморський регіон може вирішити низку своїх проблем, налагодивши інституційні відносини із Європейським Союзом. Однак, для того, щоб зацікавити ЄС, чорноморські країни мають звернути увагу на деякі важливі моменти і, насамперед, країни регіону повинні докласти зусиль для посилення діяльності навколо цієї організації та концентруватися на поглибленні регіоналізації через кооперацію та зростання взаємодії між собою. Такі дії приведуть до чіткого імпульсу зовнішнім гравцям про наміри країн регіону позиціонувати себе як цілісний регіон. Це, у свою чергу, стане єдиним і спільним закликом для налагодження інституційних відносин із Євросоюзом.

Для Європейського Союзу Великий Чорноморський регіон, передусім, транзитер енергоносіїв. Оскільки на тлі зниження видобування газу в Північному морі посилюється залежність Європи від близькосхідної нафти та російського газу, надійне і безперервне постачання нових енергетичних ресурсів із Каспійського басейну через та навколо Чорноморського басейну набуває величезного значення. Проблема безпеки енергопостачання в Європу неодмінно викликає низку питань, пов'язаних із Каспієм. До них належать неузгодженості щодо визначення статусу Каспійського моря, змагання між країнами регіону (Болгарія, Румунія, Туреччина, Греція, а також Росія та Україна) за те, через яку з них пройдуть нові трубопроводи.

Таким чином, тема безпеки та безперервності енергопостачання через країни регіону, які важко гарантувати на тлі конфліктів і нестабільності всередині цих країн, стануть надзвичайно ак-

туальними для розширеного Європейського Союзу, особливо тоді, коли будуть реалізовані проекти, які поєднують трубопроводами Європу з Каспієм, що надовго змінить картину європейського енергопостачання.

Євросоюз також зацікавлений у просуванні демократії у Великому Чорноморському регіоні. З огляду на це, ЄС вже вніс принципи захисту прав людини та політики демократії до низки угод щодо Партнерства та співробітництва, котрі він уклав із країнами регіону. Фактично, Євросоюз став справді важливим інструментом у створенні громадянського суспільства та вільних медіа у нових незалежних державах регіону Чорноморського басейну. Однак, запровадження наявності незалежних і критичних ЗМІ та громадянських інституцій отримало опір з боку влади більшості нових незалежних держав, оскільки, на думку їх лідерів, лібералізація може становити загрозу державному існуванню. Слід зазначити, що країни регіону мають або тяжко виборені демократичні, або ж авторитарні режими. Так склалося, що у багатьох нових незалежних державах цього регіону після незалежності настав період нестабільності, а потім встановилися централізовані, авторитарні та консервативні режими, де влада сконцентрувалася в руках державних лідерів.

Однак для більш вдалої роботи слід визначитися із пріоритетами і обрати кілька найбільш цікавих та плідних площин для діяльності.

Такими пріоритетними площинами, зокрема, могли б стати енергетична співпраця, транспорт, взаємодія у галузі екології, риболовецький промисел, туризм та низка інших. Окрім того, слід розвивати сис-

тему конфліктного менеджменту, адже наявні в регіоні нерозв'язані конфлікти залишаються одним із основних гальм для розвитку співпраці в чорноморському басейні.

У регіоні Чорного моря поки що немає справжньої країни-лідера або країни-локомотиву, яка би промувала подальшу інтеграцію та ефективну співпрацю в межах чорноморського простору. Така позиція стосується не лише центру географічного розташування в регіоні як інтелектуальної та політичної спроможності до лідерства. Ця країна повинна мати волю вести за собою, а у разі потреби об'єднати береги Чорного моря задля розвитку більш регіонального підходу, вона також має виробити функціональне ядро регіональних тем розвитку, на якому можна буде сконцентруватися.

Іншими проблемами Великого Чорноморського регіону, які турбують Європу, є нелегальна міграція, наркотрафік та загальне зростання кримінальної активності. Нарешті, проблеми для безпеки в чорноморському басейні створює концентрація місць компактного проживання різноманітних національних меншин вздовж узбережжя та на кордонах між країнами регіону. Оскільки більшість цих країн мали в своїй історії міжетнічні конфлікти, нерідко в них дискримінувалися національні меншини, деякі з яких вдавалися до збройних дій задля захисту своїх прав. Це спричинило численні національні кон-

флікти, сепаратизм та мільйони біженців у регіоні. На жаль, жоден із сепаратистських конфліктів (у Нагірному Карабасі, Абхазії, Південній Осетії, Придністров'ї чи Чечні) не отримав задовільного розв'язання, і не має достатніх передумов для їх вирішення. Нестабільність, викликана наявністю цих конфліктів, сприяє розростанню криміналітету і, зокрема, торгівлі наркотиками та зброєю, тероризмові та подальшому збільшенню міграції. Отже, доки ці національні конфлікти не будуть розв'язані, в регіоні не може бути гарантована політична стабільність.

Досвід показує, що для вирішення зазначених проблем більш ефективним є не двостороннє співробітництво, а загальнорегіональна співпраця, котра задає цілісні рамки для докладання спільних зусиль. Міжрегіональна співпраця повністю відповідає філософії Євросоюзу, за якою поглиблення співробітництва із країнами-сусідами має забезпечити стабільність і розвиток.

Таким чином, співпраця в рамках Великого Чорноморського регіону може стати найуспішнішим із регіональних проектів європейського співтовариства. Оскільки жодна із країн регіону не відмовиться від поглиблення відносин із Євро-

союзом, усвідомлюючи, що це принесе їй додаткові очки у переговорах щодо можливого членства, і тому ЄС має унікальну можливість стати тут дійсно впливовою силою.

Особливої актуальності набуває питання артикуляції геополітичних інтересів, які за сучасних умов виявляються, насамперед, у забезпеченні державної безпеки, збереженні її місця та ролі на міжнародній арені, досягненні стійкого розвитку на шляху демократизації та загального цивілізаційного підйому.

Великий Чорноморський регіон у геополітичному вимірі є надзвичайно важливим для України як з погляду її економічних інтересів (вирішення проблеми енергоносіїв, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, чіткої роботи транспортних комунікацій), так і з позицій національної безпеки держави.

Сьогодні в Причорномор'ї існують різні форми регіональної взаємодії як між країнами, так і між окремими регіонами або навіть містами тих чи інших країн і, насамперед, низка пріоритетних напрямів співробітництва держав регіону у сфері безпеки:

– створення режиму вільного руху товарів, послуг і капіталів для стимулювання економічних контактів і

розширення меж виробничої та інвестиційної співпраці;

- підтримка співробітництва країн Великого Чорноморського регіону в процесах приватизації, підприємництва, зміцнення малого і середнього бізнесу, комплексне використання і охорона біологічних, мінеральних і водних ресурсів Чорного моря;

- формування банківської інфраструктури і мережі ділових центрів із метою фінансування та інформаційної підтримки як державних інвестицій, так і приватного бізнесу;

- уніфікація митної системи країн регіону, створюючи повноцінну систему багатосторонніх розрахунків;

- формування транспортної інфраструктури шляхом модернізації та створення нових транспортних комунікацій і розширення залізничного та повітряного сполучення між країнами Великого Чорноморського регіону;

- розвиток сучасної системи телекомунікацій, забезпечення надійного телефонного зв'язку між країнами Причорномор'я, зокрема, в рамках реалізації проекту про створення єдиної волоконно-оптичної лінії зв'язку між Італією, Туреччиною, Болгарією, Румунією та Україною і підключення до євразійського кабелю, який сполучає Європу з Японією і Кореєю.

Основні інтереси України щодо участі в проєктах Великого Чорноморського регіону полягають у вирішенні наступних завдань:

- Переоцінці системи пріоритетів у відносинах з державами регіону. Пошук прийнятних шляхів узгодження інтересів країн з іншими міжнародними структурами та відповідних механізмів подолання протиріч.

- Продовженні роботи над зміною української законодавчої бази, яка відповідає за міждержавне і регіональне співробітництво і створює сприятливий інвестиційний клімат у регіоні.

- Створенні зони вільної торгівлі на території країн регіону, що може бути здійснене в руслі формування європейського економічного простору. На жаль, не всі країни розуміють, що зона вільної торгівлі може стати «проміжним» торгово-економічним об'єднанням, яке надасть можливість країнам-учасникам досягти стандартів європейського ринку та інтегруватися до розширеної Європи.

- Розробці моделі взаємодії існуючих інституційних механізмів для посилення євроінтеграційних процесів, економічного розвитку і забезпечення економічної безпеки та зниження рівня економічної залежності в регіоні.

Окрім цього, поглиблення взаємовідносин між країнами регіону і структурами

безпеки Євросоюзу може збільшити стабільність у регіоні. У цьому контексті Україна має розробляти і пропонувати на розгляд у рамках засідань Рад із питань співпраці Україна–ЄС проєкти взаємодії між Європейським Союзом і Україною безпосередньо у Великому Чорноморському регіоні з можливістю залучення для їх реалізації інших держав регіону.

Підтримка демократичних процесів у країнах регіону також повинна стати одним із головних стратегічних напрямів участі України у розбудові регіонального співробітництва. Україна об'єктивно зацікавлена як у зміцненні стосунків з партнерами, котрі входять до ЄС, так і у всебічному розвитку тісних партнерських взаємовигідних відносин із усіма державами Великого Чорноморського регіону, в

ного характеру та української політичної думки і свідомості, які ґрунтувалися на принципах толерантності, терпимості, миролюбства.

У політиці України впродовж усієї її історії було дві орієнтації: перша – на внутрішні сили, друга – на зовнішні. Тому політична орієнтальність народу України, його держави була й залишається характерною рисою та особливістю теоретичних і концептуальних розробок нашої науки про політику.

В українському суспільстві сформувалися свої національний характер, психологія, свідомість і самосвідомість, культура. Вони й постають сьогодні реальними підвалинами подальшого розвитку українства, яке, зі свого боку, має великий вплив на вдосконалення якісних характеристик українського суспільства, його державності та культури.

тому числі з Росією, яка була та залишається важливим стратегічним партнером України.

Наша країна не агресивна, ніколи ні на кого не нападла, а змушена була безперервно захищатися. Й це справило особливий вплив на формування національ-

Зрозуміло, що сучасне міжнародне становище змушує й Україну виробляти в зовнішній політиці правила поведінки, які будуть адекватними ситуації в світі, та водночас відповідатимуть її власним національним інтересам. Слід зауважити, що геополітика відіграє надзви-

чайно важливу роль у важкій справі державотворення. І тому нині як одна з першочергових потреб постає формування власної активної геополітичної стратегії. Це сприятиме завоюванню та закріпленню стійкого міжнародного авторитету нашої держави, її впливу на міжнародні події.

Україна як суб'єкт світової політики має певну відповідальність і певні обов'язки, які допомагають реалізації інтересів світового співтовариства. Тобто національна визначеність України може бути забезпечена поєднанням етноісторичних цінностей із громадянськими, моральними, гуманістичними вселюдськими цінностями.

Це питання дуже тісно пов'язане з розробкою та послідовною реалізацією концепції національної безпеки. Національна безпека України полягає не тільки в умовах виживання нації, а й у її саморозвитку та творчості, зміцненні її авторитету та набутті широкої міжнародної поваги як суверенної держави й, нарешті, у можливості широкої участі України у вирішенні загальнолюдських проблем. Але для цього потрібне ще й осмислення та розуміння того, що національні інтереси України нерозривно пов'язані з загальнолюдськими й що таким чином участь України

в міжнародному політичному процесі потребує вироблення такої геополітичної лінії поведінки, яка будуватиметься на цьому взаємозв'язку і всіляко сприяє реалізації загальнолюдських інтересів.

Таким чином, чорноморське співробітництво є інтегральною частиною загальноєвропейського співробітництва. Розширення Євросоюзу та НАТО за рахунок чорноморських країн, що вже відбулося або наближається, трансформує географічні кордони Великого Чорноморського регіону в європейські та євроатлантичні кордони. Україна може стати одним з провідних елементів реалізації чорноморсько-європейської стратегії в регіоні. Особливого значення ця теза набуває за умови перспективної імплементації регіонального та транскордонного співробітництва. Як свідчить досвід західноєвропейських та східноєвропейських країн, транскордонне та міжрегіональне співробітництво мають значний позитивний вплив на розвиток міждержавних відносин, покращення ситуації в регіоні та посилення взаємовигідної співпраці країн.

Саме тому взаємодія окремих регіонів України з адміністративними одиницями інших країн та залучення до реалізації різноманітних проектів міжнародних орга-

нізацій, передусім ЄС, у рамках якого регіональна політика дуже поширена, може стати пріоритетним напрямом посилення та поліпшення результатів української зовнішньої політики в регіоні.

Успіх чи неуспіх регіонального співробітництва причорноморських держав багато в чому залежатиме від вирішення проблем економічного та політичного характеру, від того, наскільки країни-учасниці будуть готові до широкомасштабної взаємодії в інтересах всіх членів, і від того, хто стане лідером регіону. Тому Україна має максимально повно концентруватися на ключових пунктах зміцнення своєї ролі в рамках Великого Чорноморського регіону та його значенні на міжнародній арені, долаючи бюрократичні та фінансові перешкоди шляхом застосування європейського досвіду та механізмів регіонального та транскордонного співробітництва.

Швидкий і впевнений вихід на світову арену української держави як суверенного суб'єкта міжнародних відносин підтверджує, що за сучасних умов помітної демократизації механізмів як внутрішніх, так і зовнішніх

відносин між державами зростає значення національного чинника державотворчого процесу, й саме гармонійне поєднання загальноцивілізаційних тенденцій і національного змісту є найважливішою запорукою життєвості геополітичного курсу, який виробляє та здійснює країна. Українська держава, побудована на цих засадах, маючи великий природний, економічний, культурний, інтелектуальний потенціал, спроможна зробити помітний внесок у світову цивілізацію, її збереження й подальший розвиток.

Таким чином, за умов нової геополітичної ситуації сучасна Україна має об'єктивні можливості для створення механізму реалізації своїх геополітичних інтересів на основі зваженої далекоглядної політики. Не геополітичне суперництво, а саме гео економічне співробітництво держав макрорегіону є важливою умовою сталого розвитку України, поліпшення інвестиційного клімату у Великому Чорноморському регіоні в цілому, що в перспективі може гарантувати піднесення курортно-туристичної складової економіки України до світового рівня та подальше наближення нашої країни до життєвих стандартів Європейського Союзу.

Зовнішньополітичні амбіції Москви в умовах “перезавантаження” відносин з Вашингтоном

Микола ФЕСЕНКО,
старший науковий
співробітник Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

Тетяна РИБЧЕНКО,
аспірантка Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

The article titled “Moscow’s foreign policy ambitions under conditions of relations’ “reloading” with Washington” is being presented by Senior Research Fellow of Transatlantic Department of the Institute of World Economy and International Relations (WEIR) of National Academy of Science, PhD. in international relations Mykola Fesenko and Aspirant of Transatlantic Department of WEIR. The analysis is dedicated to changes in foreign politics of Russia under new circumstances that allow Moscow to get use of so-called “window of possibilities”. Both USA and Russia want an exclusive position in the non-stationary international system. The only difference is that USA wants to preserve the right to be a dominant actor and Russia, that doesn’t have equal possibilities with America, using thorough modernization is eager to make a breakthrough in international economy as well as in foreign politics.

Прагнення Росії до відновлення свого міжнародного впливу в ролі глобального «центру сили» обґрунтовується її політичним керівництвом, по-перше, неможливістю формування повноцінної системи колективного лідерства без участі РФ, по-друге, історичною приналежністю Росії, ЄС та США до трьох гілок європейської цивілізації і необхідністю визнання ними РФ як рівноправного партнера¹. Як відомо, на цьому особливо наголошує президент Росії Д.Медведев. Міністр зовнішніх справ РФ С. Лавров у своїй статті «Росія і світ у XXI столітті» також зазначає, що після 1917 р. США поступово замінили Росію у загальноєвропейському балансі, однак Європа сьогодні вже не потребує зовнішніх балансирів, що й зумовлює необхідність формуван-

ня рівноправних відносин у трикутнику Росія–ЄС–США. Міністр підкреслює наявність на політичному рівні запиту на рівноправну взаємодію трьох споріднених, але самостійних складових європейської цивілізації, наголошуючи, що «на зміну конфронтаційній парадигмі внутрішньоевропейських відносин періоду холодної війни приходить парадигма співробітництва»².

Як Америка, так і Росія, керуючись своїми національними інтересами і принципами реалізму в зовнішній політиці, прагнуть мати лідируючі позиції в ієрархії суверенних держав. Певдинка на зовнішньополітичній арені Росії або США обумовлюється асиметричністю їхніх зовнішньополітичних амбіцій. Вона виявляється в багатьох сферах,

що в цілому дозволяє стверджувати, що США легше досягнути бажаного результату, ніж Росії. Під таким результатом маємо на увазі збереження та підтримку в майбутньому лідерський позицій в світі цих великих, у прямому та переносному сенсі, держав. При цьому слід розуміти, що Росії має набагато менший ресурс для досягнення тих самих цілей, що й Америка. Але попри це Росія намагається довести, що цілком спроможна зробити «ривок» і ввійти, разом із новими претендентами, на нові лідерські позиції, у коло найрозвиненіших і найвпливовіших країн світу.

Серед показових прикладів, які свідчать про прагнення Росії набути нового статусу в оновленій міжнародній системі, є її намагання стати новим міжнародним фінансовим центром. Про це, наприклад, свідчить проведення щорічного Міжнародного економічного форуму в Санкт-Петербурзі, амбіції щодо показового проведення в Сочі Зимової

олімпіади 2014 р. Крім того, у червні 2007 р. був створений Фонд «Русский мир» (на кшталт філій німецького Інституту імені Гете, Французьких культурних центрів та ін.), метою якого проголошено популяризацію російської мови, сприяння поверненню на батьківщину росіян, які емігрували, підтримку російськомовних ЗМІ за кордоном, експертне забезпечення гуманітарного виміру зовнішньої політики Росії тощо.

З огляду на зазначене вище, слід також додати, що Росія досить болісно сприймає ігнорування її геополітичних інтересів і статусу з боку Заходу. Відповіддю на односторонні дії США в Іраку та порушення стратегічної рівноваги внаслідок виходу із Договору щодо ПРО, планів щодо подальшого розширення НАТО на Схід і розміщення систем ПРО у Польщі та Чехії, а згодом ігнорування позиції Росії щодо статусу Косова, стали кроки, спрямовані на досить жорстке відстоюван-

ня національних інтересів, зокрема, введення мораторію на виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЕ), використання енергетичного важеля впливу на ЄС у політичних цілях, співробітництво з ядерними Іраном і Сирією, досить агресивна протидія можливому наданню Плану дій щодо членства в НАТО Україні та Грузії. Із приходом до влади Д.Медведева Захід пов'язував надії на певне пом'якшення зовнішньополітичного курсу РФ. Однак в одній із перших його промов програмного характеру під час зустрічі з представниками німецьких політичних і громадських кіл у Берліні влітку 2008 року Д.Медведев досить чітко дав зрозуміти, що ліберальна риторика не заважає йому бути послідовним прибічником зовнішньополітичного курсу, започаткованого В. Путіним.

Ще у берлінській промові 2008 року Медведев традиційно наголосив на провідній ролі ООН і необхідності дотримання міжнародного права, критично оцінивши спроби її заміни «ексклюзивними форматами», а також «структурами, які запрограмовані на відновлення блокової політики», що заважає інституційному розвитку ОБСЄ та наданню нового змісту діяльності НАТО. Цілком очевидно, що дана критика була адресована в першу чергу США. Водночас, підкреслюючи необхідність налагодження рівноправного співробітництва між трьома гілками європейської цивілізації – Росією, ЄС і Північною Америкою Президент РФ виступив із амбіційною пропозицією створення на засадах багатополарності єдиного євроатлантичного безпечового простору «від Ванкувера до Владивостока» шляхом укладення Договору про європейську безпеку.

Зазначені підходи, спрямовані на позиціювання Ро-

сії як невід'ємної частини європейської цивілізації та рівноправного міжнародного партнера, були відображені також і в новій концепції зовнішньої політики РФ, затвердженій 12 липня 2008 року³. Однак у результаті російсько-грузинського конфлікту та одностороннього визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії відносини РФ із США остаточно загострилися. Це, в свою чергу, актуалізувало риторику часів «холодної війни» між політичним керівництвом обох держав, а співробітництво між Росією та ЄС було обмежено питаннями врегулювання кризи на Півдні Кавказі.

Необхідно підкреслити той факт, що конфлікт на Кавказі наніс нищівного удару по міжнародній репутації Росії, що не дозволяє розраховувати на встановлення по-справжньому партнерських відносин із Заходом і змушує її спиратись виключно на економічні та військово-політичні важелі впливу. Досить показовим стало й мовчання, а згодом пошук нейтральних дипломатичних формулювань, з боку лідерів переважної більшості країн СНД. Не підтримував позицію Росії і її основний союзник по Шанхайській організації співробітництва Китай. Першими наслідками військово-політичного характеру стало суттєве згортання співробітництва РФ–НАТО, згода Польщі та Чехії на розміщення систем ПРО США, призупинення переговорів щодо вступу Росії у СОТ, ключова роль у яких належить США, широка дискусія на Заході щодо того, як «покарати Росію».

Відтак, суттєве ускладнення міжнародної ситуації внаслідок конфлікту на Кавказі, вочевидь, вимагає відповідного коригування зовнішньополітичного курсу Росії. Як результат такої коригування можна роз-

глядати озвучені Д. Медведевим п'ять принципів зовнішньої політики РФ.

По-перше, Росія вже не наголошує на непорушності міжнародного права та провідній ролі ООН у розв'язанні міжнародних конфліктів, а заявляє про дотримання всіх норм міжнародного права у взаєминах між цивілізованими державами, тим самим залишаючи за собою право ревізії окремих міжнародно-правових норм, наслідуючи приклад США⁴. Отже, російсько-грузинський конфлікт наніс істотного удару по міжнародній репутації Росії. В зв'язку з цим, з-за значного ускладнення міжнародної ситуації внаслідок конфлікту на Кавказі, зовнішньополітичний курс Росії вимагає коригування.

По-друге, РФ вперше проголошує на рівні першочергових пріоритетів держави відхід від однополарності в міжнародних відносинах і необхідність у розбудові багатополарного світу, по суті не визнаючи за США провідної ролі в сучасній міжнародній системі.

По-третє, РФ підкреслює відмову від ізоляціоністського та конфронтаційного курсу, висловлюючи зацікавленість у розвитку повноцінних і дружніх відносин зі всіма державами світу (зі США, країнами Європи, Азії, Африки), які будуть настільки глибокими, наскільки до цього будуть готові партнери Росії, тим самим наголошуючи на обоюдовій будові будь-якого міжнародного співробітництва.

По-четверте, як безумовний пріоритет російської зовнішньої політики визнається захист життя та достоїнства російських громадян, хоч би де вони знаходились б, що теоретично може

бути підставою для втручання у справи, чи навіть порушення кордонів, країн СНД і Балтії, де мешкає значна кількість росіян.

По-п'яте, підкреслюється наявність у Росії регіонів так званих привілейованих інтересів, яким вона приділятиме особливу увагу, та налагодження довгострокових відносин із державами, що знаходяться у цих регіонах. Останній з наведених вище принципів фактично проголошує пострадянський простір регіоном «привілейованих інтересів» РФ. Посилення позицій США в цьому просторі сприйматиметься Росією різко негативно, що навіть дозволяє вести мову про чергову пропозицію відносно можливого розподілу сфер впливу, так звану «доктрину Медведева», за аналогією із «доктриною Монро» та «доктриною Брежнєва»⁵.

За таких умов країни СНД прозахідної геополітичної орієнтації стоять перед стратегічними викликами внутрішньо- і зовнішньополітичного характеру. Все це суттєво гальмує перспективи євроатлантичної інтеграції для України та Грузії на невизначений час. Водночас, жорстка реалізація четвертого та п'ятого принципів вступає в цілком логічне протиріччя із третім принципом. Сформульовані у більш конфронтаційній по відношенню до США формі, фактично, зазначені прин-

ципи продовжують курс Росії на набуття статусу одного з провідних учасників багатополарного світопорядку, в якому США втратять свою гегемонію.

Отже, ключовий зміст нової зовнішньої політики РФ відображають п'ять принципів, проголошених Д.Медведевим. Головний висновок з яких полягає в тому, що зовнішня політика Росії орієнтована на використання сучасного «вікна можливостей» для закріплення за собою лідерського статусу.

Росія не залишає свою пропозицію щодо нового Договору про європейську систему безпеку. Під час виступу на конференції зі Світової політики в Гвіані у жовтні 2008 р. Д.Медведев конкретизував свої пропозиції, окресливши можливий зміст запропонованого договору. На думку Президента РФ, договір має стверджувати всі ключові принципи Статуту ООН, зокрема, повагу до суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держав. Договір має надати гарантії єдності в трактуванні зазначених принципів і підходів щодо попередження та мирного врегулювання конфліктів на євроатлантичному просторі та, можливо, зафіксувати і сам механізм врегулювання спорів.

Крім того, договір має надавати рівноцінні гарантії безпеки усім його учасникам, що не дозволить забезпечувати одній країні власну безпеку за рахунок інших, створення інших військових союзів і коаліцій на спільному просторі. При цьому на сучасному етапі військово-політичні питання заслуговують на особливу увагу з огляду на небезпечний дефіцит спільних контрольних механізмів у цій сфері. У цьому контексті варто наголосити на тому, що в договорі пропонується закріпити положення про те, що жодна міжнародна

організація та держава (включаючи Росію) не мають ексклюзивних прав на підтримку миру та стабільності в Європі. До того ж пропонується встановити базові параметри контролю над озброєнням та військовим будівництвом, а також ввести нові процедури взаємодії за такими напрямками, як розповсюдження зброї масового знищення, наркотрафік і тероризм.

Заслуговує на увагу той факт, що обидва президента, Б.Обама і Д. Медведев, як у своїй передвиборній риторичі, так і під час намагань втілити в життя свої обіцянки, зіштовхнулися з реальними проблемами на шляху виконання своїх програм, що передусім пов'язується з глобальною фінансово-економічною кризою, пік якої співпав з початком їхнього президентства у 2008–2009 рр. У своїй недавній статті «Вперед, Росія!» Президент Медведев підкреслив необхідність в іншій економічній політиці, яка допоможе зробити Росію менш залежною від природних ресурсів і збільшить надходження від економічного зростання, яке реально відчує на собі суспільство в цілому. У цьому зв'язку слід також зазначити схожість намірів російського президента з його американським колегою. Президент Б. Обама неодноразово засуджував прибічників розколу, відсутність у США пристойних розумних дебатів із політичних, соціальних і культурних проблем, таких, як расизм, релігія, аборти, також як і загальний добробут громадян країни⁶.

Обидва президента, Б. Обама й Д. Медведев, заохочували втілення в життя нових ідей і політичних концепцій. Сьогодні, коли вони зіштовхнулися з негативною реакцією опозиції на адресу їхніх реформ, їм доведеться стати ще більш зухвалими у своїх планах. Президентіві Медведеву

знадобиться розширити цивільну власність в галузі природних ресурсів і політичну участь у Росії. Наприклад, створити систему цивільних акцій у Стабілізаційному фонді та децентралізувати владу й адміністрацію до місцевого рівня та рівня співтовариств. Президент Обама буде змушений обмежити економічну владу й політичний вплив корпорацій, а також просувати ідею більше широкого розподілу капіталів і цивільних інститутів за межі держави та ринку, у тому числі, кооперативи, підприємства із власністю працівників, банки та суспільні кредитні союзи.

Отже, у сфері зовнішньої політики обидва президенти підтримують стратегію зобов'язань, просуваючи на перше місце принципи стратегічного партнерства, відкритого для інших європейських і центральноазійських держав. Ґрунтуючись на успішних переговорах, які пройшли у Москві в липні 2009 р., президенти Медведев і Обама отримали унікальний шанс побудувати нову світову, багатоплярну систему, засновану на багатобічних зобов'язаннях, міжрегіональних мережах співробітництва, і на ключовій ролі громадянського суспільства в глобальній політиці. Необхідною передумовою на шляху втілення цих ідей в життя стає доведення заявленої ними тези про необхідність укріпляти суверенітет держави спільно із іншими націями й культурами, від чого залежить міцна демократія та ринкова економіка.

Нині багато кажуть про послаблення економічної та політичної потуги США та про нові можливості країн БРІК, і, зокрема, Росії. Але наявні статистичні дані свідчать про асиметричність зовнішньополітичних і економічних амбіцій США та РФ. США виробляють близько 20% від світового ВВП. Для порівняння, Росія

– трохи більше за 3%. Здавалося б, є всі шанси для збільшення взаємного товарообміну. Крім усього іншого, Америка є найбільшим споживачем природних вуглеводнів, а Росія їхнім найбільшим виробником. Але все виглядає більш, ніж скромно. У зовнішньоторговельному обігу Сполучених Штатів Росія займає приблизно 1%. Для порівняння: стільки ж займає й Польща чи Таїланд. Росія поставляє на американський ринок нафту та нафтопродукти (60% від всього обсягу поставок), а також алюміній, прокат і хімікати (25%). Є приклади співробітництва в інших галузях.

Заслуговує на увагу й той факт, що Росія не тільки отримала довгоочікувану відмову від розміщення системи ПРО, а й перед нею відкриваються перспективи створення спільної ПРО з Америкою, що дасть поштовх для подальшого виходу російсько-американських відносин на якісно новий рівень взаємин. У зв'язку з цим заслуговує на увагу висловлення радника президента США по Росії і Євроазії Майкла Макфолла. Він вважає, що створенню загальної системи ПРО нічого не заважає. У жовтні 2009 року в Москві вже пройшли експертні переговори на цю тему. Головною передумовою успіху стало також зближення позицій Москви й Вашингтона з іранського питання, яке було «головним каменем спотикання у відносинах між державами», підкреслив радник Обами. Нагадаємо, Дмитро Медведев натякнув на можливість введення санкцій проти Тегерана незабаром після відмови США від створення протиракетних баз у Польщі та Чехії.

По суті, Білий дім відходить від політики попередньої адміністрації, яка відкрито критикувала ситуацію з правами людини в Росії. Єдиною серйозною роз-

біжністю між Росією й США залишається визначення кордонів Грузії, відзначив радник президента США з Росії і Євразії Майкл Макфолл. Але по цьому питанню зближення в недалекій перспективі Вашингтон не очікує, тому акцент саме на цій проблемі американські дипломати робити не збиралися, для того, щоб не псувати відносини, які тільки в 2009 році почали покращуватися.

Контртенденція в політиці РФ спостерігається у спробі розколу євроатлантичної спільноти, посилює кризову перспективу в російсько-американських відносинах, що буквально диктує державам СНД здійснювати остаточний вибір форм і механізмів забезпечення національної безпеки. Минуло вже більше року після затвердження нової зовнішньої політики РФ. Вважає-

мо необхідним спробувати дати відповідь, наскільки ефективно втілюються в життя задуми Д. Медведєва. Сьогодні у світі абсолютно по-новому складається статус-кво. Новий світовий порядок, який формується, кардинально відрізняється від того, що існував ще на початку ХХІ ст. Причинами цього можна вважати світову фінансово-економічну кризу, певну зміну структури відносин між державами, а особливо те, що Сполучені Штати Америки поступово втрачають свій вплив у світі.

«Загрузнувши» в Іраку, майже нічого не досягнувши в Афганістані, США вже беззастережно не сприймають як одноосібного світового гегемона. Понад те, не надто слабкі союзники США по НАТО, такі, як Франція чи Німеччина, втомилися від постійних «підштовхувань» свого старшо-

го партнера: їхнє керівництво розуміє, що здатне й самотужки впливати на розвиток міжнародних відносин, хай не у світовому масштабі, однак на теренах Європи – це точно. Фактично світ розпрощався з епохою «холодної війни», не сприйняв ідеї однополюсності міжнародної ієрархії та перейшов у фазу «турбулентності» свого розвитку – певної невизначеності міжнародного порядку, за якої кожна більш-менш впливова країна намагається знайти в ньому власну нішу.

У «Концепції зовнішньої політики Російської Федерації», затвердженій 28 червня 2000 року Володимиром Путіним, серед основних цілей російської зовнішньої політики зазначалося «формування багатополарної системи міжнародних відносин, котра реально відображала б багатоманітність сучасного світу з усією різноманітністю його інтересів». У рамках цього завдання викремлювалися перспективи створення «поясу добросусідства» по периметру російських кордонів, сприяння усуненню вогнищ напруженості та конфліктів у прилеглих до РФ регіонах, захист прав та інтересів російських громадян і співвітчизників поза межами російської території. Так, наголошувалося на необхідності зміцнення співпраці з краї-

нами-учасницями СНД для адекватного захисту інтересів російських громадян на їхніх територіях. Ці позиції, однак у більш деталізованій формі, закріпив інший документ – «Концепція зовнішньої політики Російської Федерації» від 12 липня 2008 року, підписаний уже новим президентом РФ Дмитром Медведєвим. Хоча за його основу й узяті основні постулати «Концепції ВВП», однак наголошено було вже на існуванні багатополарного світу, вирішенні конфліктів на теренах СНД, захисті прав та інтересів російських громадян за кордоном і забезпечення їх можливістю «збереження етнокультурної самобутності російської діаспори й зв'язку з її історичною батьківщиною».

Тут варто згадати приклад російсько-грузинської війни 2008 року: забезпечуючи зв'язок населення Абхазії та Південної Осетії з їхньою «історичною батьківщиною», Росія фактично використала право захисту своїх громадян, розпочавши військові дії проти Грузії. Навесні 2008-го під час проведення саміту НАТО в Бухаресті Володимир Путін так висловився стосовно України: «Україна в тому вигляді, в якому вона сьогодні існує, була створена за радянських часів... Крім просто отриманої Україною рішенням політбюро ЦК КПРС. 90% населення там – росіяни. Хто нам може сказати, що ми там не маємо жодних інтересів? Південь та Схід України повністю російські». До речі, ці «росіяни» – військовослужбовці Чорноморського флоту РФ за 5 років служби в Севастополі отримують житло в Криму, громадянство України та українську пенсію, тобто фактично переходять у статус біпатридів (осіб, які мають подвійне громадянство), що заборонено Законом України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року.

¹ Haass R. N. *The Age of Nonpolarity: What Will Follow U.S. Dominance*. – [Електронний ресурс]: // Foreign Affairs, – May/June – 2008. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.org/20080501faessay87304/richard-nhaass/the-age-of-nonpolarity.html>

² Лавров. С.В. *Россия и мир в XXI веке*. [Електронний ресурс]: // Россия в глобальной политике. – № 4. – Июль – август. – 2008. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/33/9968.html>

³ Концепция внешней политики Российской Федерации. – [Електронний ресурс]: // Министрство иностранных дел России. – 12.07.2008. – Режим доступу: <http://www.mid.ru/ns-onndoc.nsf>

⁴ Интервью Д.Медведева телеканалу «Евроньюс». [Електронний ресурс]: // Официальный сайт Президента РФ. – Сочи. – 02.09.2008. – Режим доступу: http://www.kremlin.ru/appears/2008/09/02/2217_type63379_206085.shtml

⁵ George Friedman. *The Medvedev Doctrine and American Strategy*. [Електронний ресурс]: // – Stratfor Global Intelligence. – 02.09.2008. – Режим доступу: http://www.stratfor.com/weekly/medvedev_doctrine_and_american_strategy

⁶ Пабст А. *Эксперимент двух президентов. Кризис «умной силы»*. – [Електронний ресурс]: // Русский журнал. – 29.10.09. – Режим доступу: <http://www.russ.ru/pole/Eksperiment-dvuh-prezidentov>

Європейська безпека в умовах багатопольярного світу

Сергій ТОЛСТОВ,
директор Інституту
політичного аналізу і
міжнародних досліджень

Частина 1

Нинішній нестабільний стан європейської безпеки дедалі виразніше демонструє відсутність єдиних принципів і критеріїв. Переоцінка стереотипів відбувається на тлі динамічних процесів, які одні воліють пояснювати проявом турбулентності, інші – наслідком розбіжності інтересів і посилення напруженості, треті – результатом хаосу після недовгого й дуже невдалого досвіду однополярної системи. Втім, і необхідність однополярної гегемонії свого часу також намагалися пояснити загрозою «постбіполярного хаосу», який нібито повсюдно загрожує світовій стабільності після розпаду СРСР.

У загальному контексті міжнародних відносин можна зазначити низку суперечливих тенденцій, які відображають зміну балансу між основними центрами сили та впливу. Водночас продовжує стійко простежуватися певна інерційність процесів,

що перешкоджає структурним та інституційним змінам.

Чи не головним змістовним аспектом, який відображає зміни в міжнародній системі, можна назвати зміну комунікативних форм, які забезпечують взаємодію та узгодження підходів між основними центрами ухвалення рішень. Чимало звичних форматів координації та взаємодії втрачають свою ефективність і замінюються на інші, або ж навпаки виявляються без адекватної заміни.

По суті, сенс переходу від однополярної гегемонії до більш складного та різноманітного багатопольярного світу полягає в посиленні автономних форм поведінки основних суб'єктів, включаючи США, ЄС, Китай і Росію.

Формат безпеки традиційно визначається, виходячи з інтересів певних суб'єктів. Мається на увазі, що поняття безпеки може бути визначено з точки зору індивідуальних інтересів окремих суб'єктів (національна безпека), на основі врахування групових інтересів (колективна безпека), або ж на основі сукупних інтересів країн, що становлять певне територіальне чи політичне співтовариство (безпека, заснована на узгоджених чи консенсусних принципах). Причому, якщо при визначенні понять і чинників національної безпеки за основу приймають внутрішні та зовнішні інтереси окремої держави (у трактуванні його керівних структур, сформованих внаслідок діяльності внутрішньої політичної системи), то в оцінках поняття безпеки у більш широкому

– міжнародному (або міждержавному) контексті, частіше застосовуються принципи блоковості чи системності.

В основу поняття «міжнародна безпека» покладено певний спільний, об'єднуючий або сукупний інтерес. Але оскільки рішення все одно приймаються на національно-державному рівні, такий інтерес залишається умовним, таким, що суб'єктивно сприймається окремими учасниками міжнародної системи, дії яких спираються на власне, індивідуальне розуміння доцільності та можливості тих чи інших рішень. Такий стан справ є цілком природним з точки зору характеру міжнародної системи, що складається з обмеженої великої кількості більш-менш незалежних у своїх діях учасників. При цьому відсутність верховного органу, компетентного приймати обов'язкові рішення, створює ефект природної обмеженості поняття «міжнародна безпека». Та навіть у тому випадку, коли існування і навіть ієрархія загроз формально визнаються, це не означає, що всі учасники міжнародної системи будуть рівною мірою дотримуватися узгодженого порядку денного та задекларованих принципів.

Російський дослідник С. Леонідов у своїй роботі «Росія в системі міжнародної безпеки» зазначає, що вищі інтереси міжнародного співтовариства, які передбачають визнання необхідності виживання людської цивілізації, дикту-

ють необхідність формування систем міжнародної безпеки (глобальної та регіональних), що відповідають сподіванням всіх суб'єктів військово-політичних відносин. У цьому контексті під «міжнародною безпекою» мають на увазі такий стан системи, при якому гарантується зовнішня складова національної безпеки кожної країни, а також практично виключається загроза воєн і військових конфліктів у процесі вирішення міжнародних і регіональних протиріч. Іншими словами, передусім йдеться про вирішення спорів та подолання конфліктів невійськовими засобами.

Інституціонально роль міжнародних (регіональних) систем безпеки, їх впливу на вирішення міжнародних проблем може бути також найрізноманітнішою і залежати від «питомої ваги» країн-учасниць, їх внутрішньої структури та наявності механізмів контролю за дотриманням «курсу», узгодженого учасниками системи.

З точки зору структурно-функціонального підходу, міжнародна безпека включає військові, економічні, політичні, екологічні, культурні, інформаційні аспекти, які «за своїми масштабами і впливом виходять за національні кордони держав

і здатних впливати на безпеку інших держав» [1].

Спроби надати загальноєвропейський структуралі деяку подобу кооперативної спільноти зазнали невдачі через дві основні причини. По-перше, з середини 1990 років країни НАТО і ЄС відмовилися від намагання узгодити рішення загальноєвропейського значення і загальних політичних принципів з країнами СНД, прийнявши за основу концепцію розширення. У рамках трансформаційної логіки колишній «другий світ» мав частково ввійти до складу НАТО, ЄС і афілійованих з ними структур. Решті пострадянського простору відводилася роль напівпериферійної зони, яка не має власної геополітичної стратегії і перебуває під переважним політичним та економічним впливом західних спільнот.

По-друге, однополярна гегемонія США, в якій ЄС і НАТО відводилася суттєва, нехай і допоміжна роль, призвела до девальвації ОБСЄ і Ради Європи, які могли б стати міжнародними організаціями континентального характеру, здатними забезпечувати рівноправне представництво всіх учасників.

У підсумку можна констатувати девальвацію колишніх очікувань і більшості стереотипів, що раніше застосовувалися. З одного боку, стан європейської безпеки не дає підстав припускати ймовірного відновлення традиційних загроз, таких як міждержавні конфлікти. З іншого боку, політичні відмінності та бар'єри між основними суб'єктами взає-

модії стають дедалі відчутнішими, що відбивається на характері економічних зв'язків і формах конкуренції.

Відбувається перерозподіл ролей у спектрі існуючих міжнародних організацій та неформальних структур взаємодії. З початком світової економічної кризи у 2008 р. ситуативно зросла роль «Великої двадцятки». Грузинсько-російський конфлікт у серпні 2008 р. девальвував роль НАТО, змусивши Альянс повернутися до виконання функцій оборонного союзу. На тлі створення Митного союзу за участю Росії, Білорусі та Казахстану серйозно девальгується статус більшості пострадянських структур, включаючи СНД, ЄвразЕС та ГУАМ. Залишається не до кінця зрозумілою роль ОДКБ, незважаючи на прийняті рішення про формування колективних збройних сил і посилення ролі у забезпеченні колективної безпеки країн-членів.

Пошук нових моделей взаємодії не зустрічає у потенційних учасників діалогу активної підтримки. Євроатлантичні структури не мають наміру відмовлятися від домінуючої ролі у відносинах безпеки. 3. Бжезинський у зв'язку з цим прогнозує, що НАТО збереже свою домінуючу роль, оскільки об'єднує найбільш потужні військові можливості та економічну міць США з колективною політико-економічною вагою Європи. Таке поєднання гарантує НАТО роль важливого гравця на світовій арені, здатного протидіяти «ревізіоністському курсу» Китаю, Росії та Індії. Для підвищення ефективності НАТО рекомендується відмовитися від принципу консенсусу на користь його більш гнучкого трактування у формі рішень, які підтри-

муються переважною більшістю країн-членів. У ролі потенційного рольового призначення передбачається зробити НАТО певним «стрижнем» всесвітньої системи регіональних міждержавних об'єднань у галузі безпеки – своєрідним центром мережі керіваних Заходом організацій, блоків і союзів. Дослівно йдеться про роль НАТО як «керуючого центру глобальної мережі різних регіональних ініціатив кооперативної безпеки за участю різних держав зі зростаючим потенціалом для здійснення дій» [2].

Зі свого боку, Москва запропонувала країнам Європи проект договору, який передбачає колективне реагування на можливі конфліктні ситуації з метою забезпечення регіональної стабільності. Російський проект Договору про європейську безпеку (опублікований 29 листопада 2008 р. на сайті Президента РФ) містить дві прямі вказівки, які підтверджують першочергову відповідальність РБ ООН за підтримання міжнародного миру та безпеки. Передбачається, що учасники договору, в тому числі в рамках міжнародних організацій, військових союзів чи коаліцій, співпрацюватимуть на основі принципів неподільності та рівної безпеки і ненанесення шкоди безпеці один одного. Ці доводи мають вигляд цілком раціональних, але явно недостатні для заповнення очевидного вакууму у сфері правових та політичних гарантій раціонального самообмеження і, тим паче, не здатні встановити якісь загальні підходи й механізми, які забезпечують колективне визначення інтересів нинішнього європейського та євроатлантичного структурно-інституціонального конгломерату.

Країни НАТО, для яких питання про взаємні гарантії безпеки вже вважається

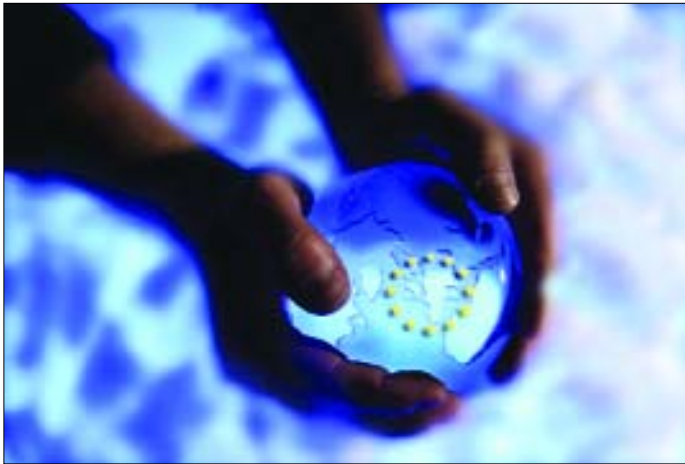

вирішеним, відмовилися від безпосереднього реагування на російський проект, пославшись на компетенцію ОБСЄ в обговоренні умов відносин у розширеному просторі «від Ванкувера до Владивостока». При цьому не відкидається доцільність обговорення запропонованого Росією пакту в рамках Ради Міністрів закордонних справ ОБСЄ.

Згідно з оцінками західних оглядачів, сенс російського проекту полягає в зобов'язаннях, що стосуються спільного захисту в разі нападу на одну з країн-учасниць пакту, хоча безпосередньо про це в російському проекті не йдеться. Відповідно, протидія країн НАТО російській ідеї нового євроатлантичного пакту безпеки базується на початковому трактуванні російських інтересів як таких, що націлені на розхитування внутрішньої єдності НАТО та припинення подальшого розширення Альянсу на схід.

Прояв тенденцій багатопolarity у світовій системі, швидше відображає процеси збільшення різноманіття (диференціації), на противагу переважаючим раніше тенденціям нарощення кількості чи міцності зв'язків (інтеграції). Однак процеси диференціації або поляризації в багатопольному світі не слід ототожнювати з подібними процесами в рамках міжнародних систем, які існували в попередні епохи. Принципи поляризації відображаються в аспектах поведінки (бажан-

ня або необхідність окремих держав позиціонувати себе як «центр сили»), соціально-економічних процесах (способи формування капіталу, рівень розвитку, доступ до технологій і масштаби їх застосування), ментальних і ментально-цивілізаційних факторах, а також у повсякденних способах реалізації партикулярних, егоїстичних інтересів. За цих умов поляризація у своїй основі відображає не стільки формування протидіючих блоків і коаліцій, скільки конкуренцію способів формування капіталу, здатність контролювати ресурси, їх розподіл і споживання. Наслідком факторів поляризації та диференціації є посилення відмінностей у зовнішньополітичній поведінці окремих держав, а також поява більш складних комбінацій їх політичних і економічних інтересів.

Оцінюючи нинішні тенденції в категоріях «конкуренція – анархія – керованість», ми стикаємося з відносною можливих оцінок міжнародних процесів, стан яких визначається ситуативним і мінливим співвідношенням стихійних і регулюючих принципів (анархії та ієрархії). Однак, оскільки будь-яка еволюція автоматично формує диференціацію та інтеграцію, йдеться також про співвідношення або переважання зазначених імпульсів, які характеризують основний зміст

процесів взаємодії державно-організованих чи недержавних суб'єктів із точки зору «структурно-ієрархічних» (просторових), або «функціонально-ієрархічних» (тимчасових) вимірювань і критеріїв. Еволюційна теорія розглядає самоорганізацію як процес, при якому організація системи спонтанно розширюється, набуває та закріплює елементи внутрішнього різноманіття без контролю за таким розширенням з боку навколишнього середовища або іншої подібної зовнішньої системи [3]. Водночас криза означає розбалансування системи, втрату здатності системи відновити рівновагу.

Однополярне чи умовно-однополярне домінування США в період 1992–2007 рр. характеризувалося переважанням тенденцій уніфікації та інтеграції, що виявилось у формі відносної синхронізації розширення НАТО і ЄС. У свою чергу не дивно, що багатополарна система принаймні на своїх ранніх етапах формування, характеризується не тільки структурно-ієрархічною (просторовою), а також функціональною диференціацією з урахуванням більш різноманітних видів діяльності або функцій.

На етапі корекції, а потім і розпаду біполярної системи, домінуючу роль грали Рада Безпеки ООН, військові блоки НАТО і ОВД і з

1975 р. – НБСЄ, як структура, створена для узгодження спільних принципів і підходів сторін із метою пом'якшення напруженості та нормалізації відносин. На етапі переходу до однополярної гегемонії новим важливим структурним елементом став євроатлантичний діалог, який дозволяв США і ЄС підтримувати узгоджену позицію щодо основних міжнародних проблем. Потім баланс був зміщений у бік розширення НАТО і односторонніх дій адміністрації США, яка все меншою мірою виявляла готовність узгоджувати свої плани та наміри з європейськими союзниками.

Криза однополярної гегемонії стала закономірним результатом перенапруження сил єдиної світової наддержави у локальних війнах і конфліктах. США, втягнені у конфлікти в Афганістані та Іраку, були змушені зосередити свої зусилля переважно на регіонах Центральної, Південної та Південно-Західної Азії. Глобальна економічна криза ще більшою мірою підсилює наслідки нерівномірності світового розвитку, сприяючи незалежному позиціонуванню Росії, Китаю, Бразилії, Туреччини та інших великих країн із економіками, що розвиваються.

За нових умов США зосереджують свої головні зусилля на спробах не допустити появи ісламського халіфату з ядерною зброєю в Південній Азії, утримання під своїм контролем зони Перської затоки, протидії посиленню регіонального впливу Ірану, мінімізації наслідків «лівого зсуву» в Латинській Америці. Відповідно, увага до Європи знизилася до настільки критичного рівня, що Президент Барак Обама у січні 2010 р. визнав можливим відмовитися від участі в щорічному саміті США–ЄС, віддаючи перевагу більш терміновим і прагматичним завданням.

Зрозуміло, це підштовхує ЄС до більш виваженої оцінки своїх політичних завдань і геополітичних перспектив, а також робить не реалістичним і практично безглуздим подальше розширення НАТО [4].

На думку заступника директора Американського інституту в Україні Дж. Джатрас, зводячи Європейську політику безпеки та оборони «до підлеглого статусу по відношенню до НАТО й насправді бажаючи, щоб вона повторила шлях вмираючого Західноєвропейського Союзу, Вашингтон розглядав будь-які можливості ЄС за рамками НАТО як загрозу чільної ролі Альянсу, в якому Сполучені Штати фактично є «рівніші за інших». Водночас Вашингтон постійно дорікає тим самим європейцям у недостатньому «розподілі навантаження», як у розуміння витрат на військові потреби у відсотковому відношенні до ВВП, так і як нині у зв'язку з небажанням направляти війська до Афганістану. Для американських громадян (і платників податків) це найгірше з можливого – ми звільняємо європейців від будь-якої серйозної відповідальності за їхню власну оборону й при цьому скаржимося на те, що вони не виділяють досить коштів і сил, про які їх просить Вашингтон» [5].

Стратегія розширення НАТО, яка відображала чи не головну тенденцію європейських міжнародних відносин останнього десятиліття, більше «не працює». Принаймні після серпневої грузинсько-російської війни 2008 р. у політичних колах Німеччини склалося стійке уявлення про необхідність стриманої політики щодо Росії, що супроводжувалося стійкою недовірою до популістів та ідеологізованих політичних авантюристів з посткомуністичних країн. Досить зіставити факти. У 2008 р. Міністр за-

кордонних справ ФРН виступив із планом мирного врегулювання відносно Абхазії, проте грузинське керівництво не звернуло на цей план належної уваги та визнало момент вдалим для спроби силового вирішення проблеми автономії, що відкололися. Підтекстом санкціонованої М.Саакашвілі військової операції в Південній Осетії був намір змусити Росію піти на поступки, спровокувавши США надати Грузії військову та політичну підтримку. Така ситуація поставила європейських членів НАТО в абсолютно неприйнятну ситуацію, підштовхуючи їх до вибору між нейтралітетом, помірним втручанням або наданням Грузії допомоги на підставі декларації Будапештського саміту НАТО, в якій була відображена перспектива вступу Грузії та України до Альянсу.

У результаті німецький уряд зробив висновок, що Німеччина не виконуватиме роль «передового бастиону», яку вона відіграла під час колишньої «холодної війни», і однозначно не повинна допускати повторення подібних експериментів у майбутньому. Тим паче, з точки зору Берліна, будь-які плани затіяти «геополітичний покер» у дусі першої та другої світових воєн уявляються абсолютно немислимыми. Відвідавши Петербург 2 жовтня 2008 р., канцлер А.Меркель ясно дала зрозуміти, що Німеччина заперечуватиме проти членства України та Грузії в НАТО і виступить проти надання їм «Плану дій» щодо членства. Оскільки рішення в НАТО приймаються консенсусом, будь-який член НАТО може заблокувати надання новому кандидату право членства в Альянсі. Це означає, що Німеччина вийшла з гри, і подальше розширення НАТО остаточно провалено.

Як зазначав Дж.Фрідман

з американського аналітичного центру «Стратфор», А.Меркель прекрасно знала позицію США з цього питання, але була готова чинити опір будь-якому американському тиску. «Німеччина не хотіла б відштовхнути від себе Америку, але готова до американському тиску, якщо такий буде». Німеччина і раніше розглядала одержимість США розширенням НАТО як таку, що не відповідає інтересам Німеччини. Тепер її позиція стала більш жорсткою та виразною.

Позиція Німеччини пояснюється не тільки залежністю від поставок російського газу. У Берліні дійшли висновку, що розширення гарантій НАТО на Україну та Грузію безглуздо, оскільки НАТО і США не мають достатніх військових сил для їхнього захисту. З військової точки зору, членство України та Грузії в НАТО створює додаткові проблеми, водночас як з політичної точки зору Берлін вважає це непотрібним подразником для Москви. Тому прийняття України чи Грузії до Альянсу в жодному аспекті не посилює європейську безпеку, проте створює постійну загрозу виникненню кризових ситуацій.

Планування наступної фази розширення НАТО неминуче передбачало виникнення нової «холодної війни». Для американських неоконсерваторів нова «холодна війна», можливість якої цілком серйозно обговорювалася у Вашингтоні, була зручним способом консолідації Заходу проти Росії та Китаю [12]. У рамках такої тенденції надання НАТО гарантій безпеки Україні чи Грузії означало б, що всім країнам НАТО, включно з Німеччиною, довелося б значно збільшити свої оборонні витрати, до чого європейські члени НАТО схильності не виявляли та не виявляють.

З точки зору Німеччини грузинсько-російський військовий конфлікт продемонстрував крихкість стану безпеки, що встановилася після 1991 р. Берлін побажав, щоб не тільки США скорюються до ворожих відносин із Росією, а й Великобританія і Франція теж виявляють схильність йти таким курсом. Друга обставина стосувалася відносин Росії з пострадянськими державами. Було очевидно, що відродження російського впливу на території колишнього СРСР могло б бути

відвернено в 1990 роки, але до 2008 року воно стало неминучим, що не дає можливість сусіднім країнам ігнорувати позицію Росії. У підсумку, Німеччина знову відчувала себе «затиснутою» між потенційно протилежними вимогами Росії та Заходу. Виходячи із цього, був зроблений принциповий висновок про те, що відновлення ситуації «холодної війни» суперечить німецьким інтересам, що має «найглибше значення для майбутнього НАТО і американсько-німецьких відносин». Оскільки військове посилення НАТО у Східній Європі неможливе без вирішального участі Німеччини, Берлін не тільки блокує плани щодо розширення НАТО, а також гальмує загострення відносин між альянсом і Росією. Якби Німеччина приєдналася до тих, хто закликає до розширення НАТО, це стало б першим кроком до конфронтації з Росією. Другим кроком були б гарантії безпеки Прибалтиці та Польщі, що призвело б до необхідності будівництва значною інфраструктури та утримання німецьких військ на російських кордонах [6].

Тут виникають цілком доречні та резонні сумніви в тому, чи є достатні підстави для такої зміни оборонної політики НАТО, і чи наявні настільки гострі протиріччя між країнами ЄС і Росією, щоб розпочати активний військовий і політичний тиск на Москву. Принаймні мету такого тиску дуже важко адекватно сформулювати. Якщо коротко й без натяків, Захід вимагає від Москви відмовитися від самостійної ролі в міжнародних відносинах. Принаймні деякі дії Заходу відносно Росії можна розцінювати як спроби примусу до відмови від політики стримування НАТО або опору його розширенню. З боку ЄС також чути заклики про скасування політичних обме-

жень діяльності опозиції, демонополізацію сектора енергетики, зняття обмежень на діяльність іноземного капіталу в гірничодобувній промисловості, беззастережного приєднання до Енергетичної хартії, що передбачає вільний транзит нафти й газу магістральними трубопроводами, а також про виконання цілої низки інших вимог щодо тарифного та цінового регулювання.

З огляду на важливість співпраці з Росією для за-

безпечення стабільності та безпеки в Європі, посадові особи ЄС всієї частіше пропонують тактику партнерства заради модернізації відносин між ЄС і Росією. (Зокрема, в 2007–2008 рр. цей термін нерідко вживав Міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмайер). ЄС начебто схильний просуватися до більш глибокої інтеграції з Росією, водночас наполягаючи на забезпеченні Росією прогресу в економічних реформах, дотриманні прав людини, політичних свобод та відмову від претензій на встановлення своєї сфери впливу у Східній Європі [7].

У контексті сучасної Європи в структурному вимірі конкуренція, суперництво та співробітництво виявля-

ються у різних формах дії та протидії, які лише частково пояснюються системою союзів і партнерств, або ж регулюються двосторонніми угодами і домовленостями. Поляризація визначається співвідношенням індивідуальних та групових інтересів, повний збіг яких суперечив би формальній логіці, а частковий збіг – ускладнюється глобальною економічною кризою. При цьому союзницькі відносини у чистому вигляді – позбавлені суперництва і конкуренції – є чистою утопією.

Список використаної літератури

1. Кулагин В.М. *Международная безопасность*. Учеб. пособие. – М.: Аспект пресс, 2007. – С. 12.
2. Brzezinski Z. *An Agenda for NATO. Toward a Global Security Web* // *Foreign Affairs*. – September / October 2009.

3. См.: Heylighen Francis. *The Growth of Structural and Functional Complexity during Evolution*. – <http://pespmc1.vub.ac.be/Papers/ComplexityGrowth.html>

4. Ash T.G. *The US has lost its focus on Europe. It's up to us to get our act together* / *Timothy Garton Ash* // *The Guardian*. 08.10.2009. – P. 31.

5. Джампас Дж. *Украина вне НАТО: Есть ли более привлекательная альтернатива?* 16.04.2009. – <http://www.aminuk.org/index.php?idmenu=212&idsubmenu=50&language=ru>

6. Лукас Е. *Нова холодна війна*. – К.: Темпора, 2009.

7. Barysch K. *Can and should the EU and Russia reset their relationship?* // *Centre for European Reform. Policy brief, February 2010*. – London: CER, 2010. – P. 1, 6.

(Продовження статті читайте в наступному номері «З.С.»)

Проект ЄС JSO–ERA сприяє співробітництву України та ЄС у космічній сфері

Проект ЄС «Офіс спільної підтримки інтеграції України до європейського дослідницького простору» (JSO– ERA), Національний інформаційний центр (НІЦ) співпраці України та ЄС у дослідництві й технологіях та Національне космічне агентство України спільно провели Інформаційний день щодо подальшої співпраці Україна – ЄС у космічній галузі. Інформаційний день відбувся 2–3 вересня 2010 року у Євпаторії (Крим) у конференц-залі Центру Національного космічного агентства України.

Завдяки своєму розвиненому науково-технічному потенціалу Україна має потужну космічну промисловість. Упродовж Інформаційного дня українські науковці та їхні колеги з Німеччини та Франції обговорили можливості залучення української космічної спільноти до участі у 7-й рамковій програмі з досліджень, технологічного розвитку та демонстраційних заходів.

Під час дводенного заходу європейські та українські експерти, які добре знаються на правилах і про-

цедурах 7РП та мають успішний досвід реалізації проектів, поділилися досвідом із дослідницькими організаціями, які зацікавлені в участі у 7РП та отриманні практичних рекомендацій щодо поглиблення співпраці та підготовки конкурентоспроможних проектних пропозицій у космічній сфері.

Проект JSO-ERA розпочав свою діяльність в Україні наприкінці серпня 2009 року. Основним його завданням є підтримка діяльності НІЦ України та сприяння ефектив-

ному співробітництву у 7РП між українськими дослідниками та потенційними партнерами європейського дослідницького простору.

На фото: Європейський Союз вже надавав Україні допомогу в рамках проекту Twinning «Прискорення українсько-європейського співробітництва у космічній сфері», що фінансувався ЄС та завершився на початку цього року.

**Прес-служба
Європейської Ради**

Транзит казахстанської нафти повертається в Україну

Як завжди, зацікавлено та предметно пройшов традиційний брифінг Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Казахстан в Україні Амангельди Жумабаєва. Цього разу він присвячувався 15-річчю з Дня прийняття Конституції – Основного Закону, за яким живе і працює країна. У своєму виступі Посол сказав, що Конституція визначила державність, демократичні цінності та суверенітет країни. Згадуючи історію розробки проекту Основного Закону, Посол зазначив, що географія пошуку була досить широкою. Як приклад він навів той факт, що Президент Республіки Казахстан Нурсултан Назарбаєв особисто проаналізував двадцять Конституцій світу. На момент прийняття рішення про необхідність нової Конституції, Казахстан вже мав власний чотирічний досвід, який навчив визначати пріоритети, цілі та засоби їхнього досягнення.

У ході брифінгу Посол розповів про важливі блоки нововведень у Конституції, посилення ролі Парламенту, органів місцевого самоврядування, зміцнення ролі політичних партій, гарантії захисту прав людини.

Живий інтерес журналістів цього разу підігрівався,

по-перше, вже більш як піврічним головуванням Казахстану в ОБСЄ. Посол назвав цю місію історичною та символічною для країни. Казахстан – перша країна СНД, всього пострадянського простору, перша країна Центральної Азії та Азійського субконтиненту з переважно мусульманським населенням, яка очолила цю впливову європейську організацію. Завдяки налагодженню головуючою країною максимальної взаємодії між всіма інститутами та підрозділами ОБСЄ, вперше за ос-

танні 5 років вдалося прийняти бюджет організації. Упродовж часу свого головування Казахстан вносить перспективні новаційні пропозиції та пропонує нові амбіційні плани. Найголовнішою з пропозицій стала ініціатива організувати в грудні саміт ОБСЄ, який не проводився з 1999 року.

Другим чинником, який підігрівав інтерес до зустрічі з Послом, було очікування вересневого візиту в Україну Президента Республіки Казахстан Нурсултана Назарбаєва. Зокрема, в політичному та еконо-

мічному аспектах. Посол розповів, що сторони планують підписати ряд угод. За його словами, Казахстан зацікавлений у поставках в Україну енергоносіїв.

Сам візит, який відбувся 14–15 вересня, підтвердив очікування щодо його конструктивного характеру. Президент України Віктор Янукович та Президент Республіки Казахстан Нурсултан Назарбаєв підписали Протокол про внесення змін та доповнень до Плану дій Україна – Казахстан на 2010–2011 роки. Також у присутності Глав держав відбулася церемонія підписання низки двосторонніх документів, спрямованих на розвиток українсько-казахстанського співробітництва. Було підписано угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Казахстану про умови розміщення дипломатичних представництв

України в Республіці Казахстан і Республіки Казахстан в Україні.

Сторони домовилися про збільшення на 8 млн. тонн обсягів транзиту казахстанської нафти українською територією. Після піврічної перерви, відновлення транспортування казахстанської нафти – це мільйони дола-

рів до бюджету України. Глави держав позитивно оцінили результати переговорів. Зокрема, казахстанський лідер зазначив, що до останнього часу транспортування нафти з використанням транзитних можливостей України було призупинено. Нині цей процес вдалося відновити. Також було прийнято важливе рішення, згідно якому Україна спільно з Росією і Казахстаном вироблятиме ядерне паливо. Було повідомлено про попередні домовленості з Президентом Росії Дмитром Медведевим з цього питання, а також про тристоронню домовленість між Росією, Казахстаном та Україною «на рівних» – по 33% – мати право брати участь у цьому проекті.

Після брифінгу Надзвичайного та Повноважного Посла Республіки Казахстан в Україні Амангельди Жумабаєва, який відзначався традиційною доброзичливістю та відвертістю, Посольство влаштувало урочистий прийом з нагоди святкування Дня Конституції Казахстану. Від імені Головного зовнішньополітичного відомства присутніх, які зібралися на свято, привітав заступник Міністра закордонних справ України Віктор Майко.

Инф. «З.С.»

“Амала” в перекладі з циганської – дружба

«Дух циганської свободи — на козацькій слободі»! Таким став девіз цьогорічного XI Міжнародного фестивалю українсько-циганського мистецтва «Амала-2010». 18 вересня у переддень його офіційного відкриття дорогими гостями свята стали представники іноземних дипломатичних місій разом зі своїми родинами. На запрошення Генеральної дирекції з обслуговування

іноземних представництв дипломати відвідали міжнародний циганський мистецький табір «Амала», який нинішньої осені оселився на шести гектарах заповідних земель неподалік від самісінького серця Києва в козацькому етнографічному центрі «Мамаєва слобода». І малеча, і дорослі, для більшості з яких відвідини циганського табору та козацького поселення відбулися

вперше, незважаючи на дощ, щиро раділи виступам циганського хору «Кияни», українського народного хору «Либідь», ансамблю танцю «Відродження», можливості прокотитися на конях, циганській кибитці та козацькому возі, а також пригоститися стравами української та узбецької, китайської, туркменської, в'єтнамської та інших національних кухонь.

Високоповажні іноземні гості охоче мандрували під парасолями вулицями козацької слободи, намагалися відчутти справжній циганський дух свободи та романтики, знайомилися з побутом, культурою і традиціями ромів, які завжди прагнули і прагнуть поваги, визнання та толерантності суспільства. Саме таке ставлення і громадян, і держави до циганської спільноти в Україні дозволило керівнику Київського державного циганського музично-драматичного театру «Романс», народному артисту України, президенту міжнародного фестивалю циганського мистецтва Ігорю Крикунову назвати «Амалу-2010» справді великим святом не тільки в Україні, а й в усьому світі.

Цього року на гостинну українську землю завітали

мистецькі циганські колективи з Угорщини, Росії, Польщі, Чехії, Норвегії та Словенії. Вони дарували глядачам найкращі зразки світового циганського мистецтва — запальні народні й сучасні пісні, романси, танці, інструментальні композиції.

— Фестиваль циганського мистецтва «Амала», — каже

у перше. Цигани — народ неспокійний, тож наступного року, — переконаний Леонід Новохатько, — вони розкинуть свій яскравий мистецький намет в іншому куточку столиці.

У нас в Україні в цілому і в Києві зокрема живуть ба-

Заступник Міністра закордонних справ України Євген Микитенко та генеральний директор ГДІП Павло Кривонос

Почесний консул Ірландії Володимир Сай та генеральний директор ГДІП Павло Кривонос

заступник голови Київської міської державної адміністрації Леонід Новохатько, — відбувається у Києві 11 років поспіль. І жодного разу не було такого, щоб він проходив двічі в одному й тому самому місці. Тож цей прекрасний парк «Мамаєва слобода» приймає циганських митців

гато національностей. Отже, працюють і гуртки художньої самодіяльності, і високопрофесійні мистецькі колективи. Тому сьогоднішнє феєричне свято циганського співу, музики й танцю у принципі — типова річ для культурного середовища Києва, — каже Леонід Михайлович. — Чим більше люди пізнають один одного, тим легше їм порозумітися, тим краще й комфортніше живеться всім. Мистецтво

циган, українців, росіян, євреїв — об'єднує наш інший прекрасний фестиваль «Усі ми діти твої, Україно». Його неодноразовими учасниками були циганські колективи, які сьогодні тут виступають у ролі господарів міжнародного форуму циганського мистецтва «Амала-2010». Взагалі, чим більше відбувається художніх, мистецьких міжнародних фестивалів, тим краще й для Києва, і для усієї країни.

Оскільки високопрофесійно організований культурно-мистецький міжнародний форум — це візитівка України, то Київська міська держадміністрація готова всіляко підтримувати такий фестивальний рух, — зазначив заступник голови Леонід Новохатько. На його думку, участь у святі циганського мистецтва послів зарубіжних країн і всьо-

Заступник Міністра закордонних справ України Євген Микитенко та Надзвичайний і Повноважний Посол Китайської Народної Республіки Чжан Сіюнь

го дипломатичного корпусу разом із родинами подарувала години прекрасного невимушеного спілкування як між собою, так і з артистами та киянами. Негода не завадила теплоті та ширості цих зустрічей, засвідчує їх активний учасник Леонід Новохатько. – І мені це надзвичайно приємно, оскільки таке спілкування віддзеркалює європейський вектор розвитку столиці України. Є міжнародні відносини – це царина, передусім, дипломатичного корпусу. А є – міжособові, людські стосунки. І ми всі разом – кияни, циганські митці й представники дипломатичних зарубіжних місій – їх сьогодні затверджували у козацькому селищі «Мамаєва слобода». Це – прекрасно. І велика подяка від Київської мерії за організацію цього свята Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв та її керівникові Павлу Кривоносу.

Україна – багатонаціональна країна. І Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв вбачає одне з головних своїх завдань у тому, щоб знайти співробітників дипломатичних місій, акредитованих в Україні, з усім розмаїттям національних культур, мов, традицій, – каже Генеральний директор ГДІП Павло Кривонос. – Я дуже задоволений, що ми долучилися до організації міжнародного цигансько-українського фестивалю «Амала-2010» саме на терені козацької «Мамаєвої слободи». Це унікальне козацьке селище розкинулося на витоках річки Либідь і є точною копією козацького поселення. Шкода, що про це історичне урочище, яке розкинулося на відстані семи кілометрів від Хрещатика, мало знають не тільки іноземні гості, а й самі кияни. Нині архітектурний ансамбль «Мамаєва слобода» складається з 98 будівель різного призначення. Для відвідування відкриті садиби титаря, козаків джур, козацького старшини, коваля, гончара, ворожки. Триповерхова дерев'яна церква «Мамаєвої слободи» в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці, оздоблена копі-

ями всіх канонічних ікон і козацьких оберегів XVII–XVIII століття, і є рідною сестрою храму, який збудували козаки на Запорізькій Січі за часів Богдана-Зиновія Хмельницького. Неможливо уявити собі козацьке селище без пасіки, водяного млина і, безумовно, шинка. У мамаївському шинку можна пригоститися і традиційними українськими стравами, і приготовленими за старовинними рецептами напоями – медовухою, варениху, оковитою, узваром та іншими. Тож, – переконаний Павло Кривонос, – за таких обставин, помножених на запальні українські та циганські пісні та танці, навіть дощова погода не завада! Про це свідчать посмішки і бадьорий настрій і дипломатичного корпусу, і всіх інших учасників дійства.

...І справді, час у «Мамає-

вій слободі» спливає непомітно. Сутеніє. У вирі нічної романтики душа проситься до пісні, а тіло – до танцю. З танцювальної толоки під звуки циганських скрипок і гітар, трієстих музик і сучасних мелодій гості не поспішають розходитись по домівках. Адже свято, як і годиться, триває «до третіх півнів».

– Та найголовніше для будь-якого свята – його післясмак, – вважає Генеральний директор ГДІП Павло Кривонос. – Тому кожний іноземний дипломат за традицією отримає згодом у подарунок кольоровий буклет і документальний фільм на добру згадку про дивовижне свято українського і циганського мистецтва у «Мамаєвій слободі» – «Амала-2010»!

**Підготувала
Ольга ТАУКАЧ**

Подих Китаю

25 серпня у рамках святкування 19-ї річниці Дня Незалежності України у Посольстві нашої держави в КНР відбулася презентація щойно виданої книжки відомої української поетеси Людмили СКИРДИ «Подих Китаю» українською та китайською мовами. До поетичної збірки, виданої видавництвом Пекінського університету, ввійшло понад 90 віршів. Ця подія стала своєрідним прологом Днів культури України в КНР, які відкрилися в Пекіні наступного дня. Якою у XXI ст. має бути роль мистецтва в побудові міжнародних відносин більш високого рівня взаєморозуміння та довіри? Чи змінилася на рубежі ХХ–ХХІ століть місія митця та в чому вона полягає сьогодні? На ці та інші запитання «З.С.» відповідає дружина Юрія Костенка – Надзвичайного і Повноважного Посла України в КНР – Людмила Скирда, для якої, за її словами, рік роботи над «Подихом Китаю» став «одним із найщасливіших років життя».

«З.С.»: У Вашому творчому доробку – понад 30 книжок майже 20-ма мовами, які були видані в 10 країнах світу. Що Вам, як поету, дала така строката географія цих збірок? Що відкрилося у процесі підготовки літературних перекладів?

Л.С.: Пані Олю, насамперед я хочу щиро подякувати Вам за підтримку і дружбу, за чудові, напрочуд енергетичні запитання, за Ваш інтерес до Китаю.

Ось уже рік як ми з чоловіком живемо та працюємо в Пекіні. Саме напередодні нашої річниці з'явилася моя нова книжка «Подих Китаю», її привезли з друкарні ще теплої й мій чоловік сказав: «Теплий подих Китаю». У цьому була й реальна і метафорична правда, оскільки збірку надзвичайно тепло зустріли в КНР.

*На цій землі, на цій землі вродливий
Співають люди, бо вони щасливі.*

*На цій землі, на цій землі прадавній
Щасливі люди, бо вони зугарні.*

*На цій землі, на цій землі священній
Люди щасливі, тож благословенні.*

(Фрагмент вірша
«China beyond the dreams»
циклу «Пекінська сюїта»)

Справді, мої книжки вийшли в багатьох країнах світу (до речі, 8 березня цього року я отримала чудовий дарунок – Посол Узбекистану вручив мені збірку поезій, щойно видану в Ташкенті), але відчуття від виходу книжки в Китаї не можна порівняти ні з чим. Щойно з'явилися повідомлення в пресі про вихід збірки, я почала отримувати вітання, тисячі читачів відвідували мій сайт, а одна жінка з Харбіну надіслала мені свого вірша, який називався «Скирда, я Вас люблю». Я була настільки зворушена, що також написала вірша, який увійде до моєї другої книжки: «Листи летять з усюди. Весь Китай читає мої вірші. Диво з див! Сто тисяч в день відвідують мій сайт, аби почуть душі мій спів».

Отже, я далека від песимістичних прогнозів на адресу поезії. Мій досвід свідчить, що поезія жива, вона має читача, а це просто чудово!!!

І ще одне важливе спостереження – хоч би де мої книжки виходили б і про що я писала б – змістом моєї поезії залишається краса світу, а не її протилежність.

Тільки повна гармонія

Людмила Скирда – автографи від автора

землі і неба, людини й природи, душі та тіла приносять мені радість і натхнення. Я зрозуміла, що мої читачі і на Заході, і на Сході цінують саме цей флер позитивного ставлення до світу.

«З.С.»: Справді, коефіцієнт корисної дії подібного видання в Китаї важко переоцінити, адже це, окрім іншого, своєрідний позитивний піар України.

Л.С.: Я з Вами абсолютно згодна. Сьогодні надзвичайно важливо нести у світ саме позитив – любов, сонце, оп-

тимізм, світло, ніжність, радість, те, в чому людина завжди і повсякчас відчуває потребу, і що так характерне для нашого красивого, талановитого, миролюбного народу.

«З.С.»: Переклад китайською зробив відомий літератор і художник Гао Ман (який перекладав твори Тараса Шевченка), ілюстрації – відомий художник Лі І. Яким чином Ви вийшли саме на ці непересічні для китайської культури постаті?

Людмила Скирда, Посол України в Китаї Юрій Костенко разом із перекладачем збірки Гао Маном

Л.С.: Що казати, перекладач для поета – це свого роду співавтор. Я сама багато перекладала і прекрасно розумію, яка це велика відповідальність. Зустріти хорошого перекладача – це просто творче щастя, яке мене супроводжує впродовж усього життя.

Минулої осені мій чоловік брав участь у святкуванні 50-річного ювілею всесвітньовідомого журналу «Китай», який видається багатьма мовами, і познайомився зі славним письменником Гао Маном, легендою китайської літератури. Він переклав майже всю російську класику – «Прапороносці» Гончара, оповідання Стельмаха, а головне, твори Шевченка та Франка. Понад те, Гао Ман талановитий художник і його портрет Шевченка, який сьогодні експонується в колекції літературного музею в Пекіні, на мою думку, один із найкращих у світі. Саме, завдяки цій чудесній людині й з'явилася моя книжка китайською мовою.

Щодо ілюстрацій, то пан Лі І також ініціатива мого чоловіка.

Творча група склалася надзвичайно швидко та органічно. «Подих Китаю» з'явився легко, немов подих. Здається, що просто Божа длань оберігала цей проект.

«З.С.»: *Ще в юнацькі роки Ви відкрили для себе китайську поезію і з того часу, як самі зазначили у передмові, знаходитеся в якомусь таємничому зв'язку з Китаєм. Як позначився на цьому зв'язку минулий рік, упродовж якого Ви у статусі дружини посла жили та працювали в Піднебесній?*

Л.С.: У чому я переконалася за цей рік остаточно, то це в тому, що читати про Китай та бачити цю країну на власні очі – це абсолютно різні речі. Яка насолода відвідувати китайські провінції, адже це цілий космос знань і вражень, традицій та

інновацій, культур і мистецтв, адже Китай – найбільша у світі багатонаціональна держава. А ще надзвичайно гарна, тут унікальна природа, зелений храм цілющої енергії.

Для дипломатичного корпусу МЗС Китаю часто влаштовує ознайомчі подорожі. Незабутнє враження на мене справила поїздка на відкриття «ЕКСПО-2010» у Шанхаї. Мені й раніше доводилося бути в цьому чарівному місті, пов'язаному з цілою низкою історичних подій, яке попри божевільну динаміку розвиток сучасних інфраструктур має дивовижний ретро-аромат. Безпрецедентна за своїми масштабами «ЕКСПО-2010» додала йому ще більшого розмаху й сучасного шарму.

Цього року я розпочала вивчати китайську мову, познайомилася з надзвичайно цікавими людьми, написала другу книжку віршів, дала безліч інтерв'ю. Мені здається, що ми з чоловіком за цей рік помолодшали років на 20. І, найголовніше, – міждержавні відносини Китаю і України отримали могутній життєтворчій імпульс – надзвичайно успішний візит нашого Президента.

*Конфуцій повернувся в сучасний Китай
Так легко і органічно,
Ніби після тривалої відпустки
Прийшов до роботи.
Це – доля генія.*

(Фрагмент вірша «Думаю про Конфуція по святкуванні «Чхунь Дзіе», цикл «Духовний простір»)

«З.С.»: *На Заході нині знову в моді все східне – від моди до релігії, від філософії – до витворів мистецтва. Яким богам – у всіх сферах життєдіяльності людської – моляться на Сході, які цінності сповідають сьогодні в Китаї?*

Л.С.: Я не помилюсь, як-

На згадку з поетесою сфотографувалися Міністр закордонних справ КНР Ян Цзечі та його дружина Ле Аймей

що скажу, що для китайців найбільшою цінністю сьогодні є родина. У це важко повірити, але ще за недовгою статистикою в країні з півтора мільярдом населення за рік розлучалось лише п'ятдесят тисяч родин. Якість життя в Китаї за останні тридцять років значно зросла. У людей з'явилися можливості, яких вони ніколи не мали: дати дітям освіту за кордоном, вивчати іноземні мови, подорожувати, купувати житло та авто, відвідувати США й спортивні клуби, купувати бренди та смачно їсти. Якщо на Заході високий прожитковий мінімум дав імпульс до руйнації

інституту родини, яка розчинилася в псевдodemократичній демагогії про різні свободи, то в Китаї статус родини значно виріс, вона стала ще міцнішою, ще потривалішою, ще щасливішою. А, враховуючи повернення Конфуція з його пропагандою родини як першооснови держави, то процес зміцнення родини, формування своєрідного культу родини, якщо хочете, стає просто державною справою.

Конфуцій вчив шанувати

батьків, поважати старших, любити дітей. Віддавна однією з найбільших доброчесностей жінки в Китаї було доглядати свекруху до її останнього подиху. Для порівняння згадайте наш «фольклор» про «любов» невістки до свекрухи, або свекрухи до невістки, і Ви зрозумієте колосальну різницю в менталітеті китайців і українців. От і виходить, елементарні істини, забуті нами, в іншого народу відіграли колосальну роль в мобілізації позитивної енергетики любові та відповідальності, енергетики, що є найкращим базисом для великих справ.

Величезне значення Конфуцій надавав освіті, яка сьогодні в Китаї є одним з головних напрямів гуманітарної політики уряду. Його ідея конкурсних іспитів для держслужбовців і не лише досі працює в Китаї, що дає реальну можливість освіченим, талановитим людям взяти участь у державотворенні. Небувалий розквіт національних мистецтв – це теж результат здійснення конфуціанських реформ. Словом, у китайців можна багато чого навчитися. Сьогоднішній економічний злет найтіснішим чином пов'язаний з підйомом національ-

Інтерв'ю китайському телебаченню

ної самосвідомості. Один із найпопулярніших сучасних девізів звучить так: «Thinking globally, making locally», тобто люби весь світ, але працюй для розквіту Китаю. Ця ідеологія знайшла величезну підтримку в китайського народу.

«З.С.»: Цикл «Українці в Китаї» – це поетичні історії про долі абсолютно різних історичних постатей Олександра Вертинського, Дмитра Хорвата, Федора Даниленка, Григорія Кулішенка і Катерини Десницької, об'єднує яких спільна Батьківщина – Україна. Чому саме на них зупинило свій вибір Ваше перо? І чи буде продовження циклу?

Л.С.: Україна і Китай – це надзвичайно цікава окрема тема, коріння якої сягає глибокої давнини. Обдарованих, талановитих, високоосвічених українців на китайських теренах було дуже багато. Не кажучи про простих людей, які емігрували тисячами з Далекого Сходу до Харбіна й далі, утворюючи й українські поселення, і

осередки «Просвіти», і церкви, і школи, і клуби, і ресторани, і т.п. Безперечно, поетичний цикл буде продовжено, але в моїх планах є і написання документальної книжки, значна частина матеріалів до якої вже зібрана.

«З.С.»: Більшість українців знають про Китай завдяки величезній кількості китайських товарів, якими насичені наші речові ринки. Якщо ж казати про ринок культурно-філософської думки – чим може здивувати сьогоднішній Китай? Які твори сучасних китайських авторів чекають на своїх перекладачів? І як Ви оцінюєте перспективи українсько-китайського співробітництва у сфері культури й мистецтва, враховуючи закладені потужні економічні та політичні підвалини?

Л.С.: Ви торкнулись воістину неозорої, грандіозної проблеми. Мене і як культуролога, і як просто чужинця буквально вражає багатство китайської культури. Я прекрасно розумію, що це результат кількатисячолітнього творення, але все одно ця нескінченність краси дуже важко усвідомлюється розумом. Щоразу хочеться вигукнути: «Але ж це просто неможливо!»

Пекінська опера і го хуа, монастирі та храми, палаци й сади, мости та пагоди, порцеляна й кераміка, папір і шовк, каліграфія і каміння... Більшість із цих явищ залишили глибокі сліди в світовій культурі. Китай – це унікальна багатошарова культурницька субстанція. Пам'ятаєте ажурні кульки з слонової кістки? Хоч скільки дивись, приглядайся, а однаково не зрозумієш, як це зроблено. Це диво!

Сьогодні не має всесвітньо відомого музею, де не

експонувалися б шедеври китайського мистецтва. Можна без перебільшення сказати, що саме Китай навчив Захід жити красиво, адже європейські королі не починали будувати палаци, доки не були закуплені нефрит та порцеляна, шовки та бронза, і т.п. у Китаї.

Ось чому я просто переконана, що в контексті наших відносин з Китаєм культура важить не менше, ніж економіка. При тім я маю на увазі не так звані культурні обміни – вони були, є та будуть. Я мрію про вивчення китайського менеджменту опікування культурою, механізмів її фінансування, підготовки кадрів і т.п. У Китаї, скажімо, не існує жодної глобальної корпорації, яка не вкладала б колосальні кошти в розвиток культури. От, скажімо, і мою книжку було видано за підтримки всесвітньо відомої корпорації «Хуавей», за що я їй безмежно вдячна.

Серце Китаю відкрите для України, нас люблять, нас чекають, але процес цей можливий лише на основах взаємності. Важко собі уявити, які величезні можливості культурного співробітництва в наших обох країнах і яка радість відкриття нового і незнамого очікує і на китайців, і на українців.

«З.С.»: Я знаю, що на

брифінгу, присвяченому виходу Вашої книжки, було понад 70 представників китайських мас-медіа, що найпопулярніші газети Китаю, в тому числі й газета № 1 – «Женьмінь жибао», надрукувала про Вас статтю, що всі китайські агентства дали звіт про презентацію збірки, і що журнал «Китай» у день Вашого народження подарував Вам велике інтерв'ю з Вами та запропонував постійну поетичну колонку на своїх шпальтах. Чим можна пояснити цей успіх, цей інтерес, що дивовижну увагу?

Л.С.: Просто все дивним чином співпало – візит Президента, вихід книжки, чудовий перекладач, підйом у наших двосторонніх відносинах, прекрасні друзі навкруг і т.п.

Цікаво, що мій чоловік все це пророкував буквально в перші дні приїзду до Пекіна. Схоже, що на небесах прихильно ставляться до нашої дружби з Піднебесною. Я вірю, що гарний початок – це лише пролог до наступного процвітання нашого взаємного тяжіння. Як сказав поет, «оце аркодужне перевисання» в бік Сходу генетично присутнє в нашій історії, а тому все, що нині відбувається має гриф «Історичний»...

Підготувала
Ольга ТАУКАЧ

Дивлюсь на нічний Ханчжоу
З вершини гори
І не вірю своїм очам:
У темному, важкому
Від снігових хмар небі,
Ніби декорація до класичної драми,
Пливе сяючий дракон.
Китайська земля ніколи
не втомиться дивувати.

(Фрагмент вірша «Зимовий Ханчжоу нагадує про вічне», цикл «Дорогами Піднебесної»)

Л.Скирда підписує книжку для Заступника Міністра культури КНР

Дипломатія мистецтва

З 25 серпня по 19 вересня у Юрмальському міському музеї проходила персональна виставка заслуженого художника України Олександра Міловзорова під філософською назвою «Шляхи». Митець запропонував латвійському глядачеві кілька серій своїх робіт, частина з яких пов'язана з його незабутніми латвійськими творчими шляхами.

– Якщо скласти всі дні та місяці, проведені на благословенній латвійській землі один до одного, вийде не менше 3 років, – підраховує художник. – Це були щасливі часи, які давали можливість творчим групам керамістів народжувати най-

сміливіші ідеї під дахом будинку творчості у Дзінтарі, який ми називали «Дурдом-Роддом». Тут ми з'являлися на світ не тільки творчо. Тут виникали родини художників, які й нині успішно працюють у Латвії та не менш успішно виставляються у

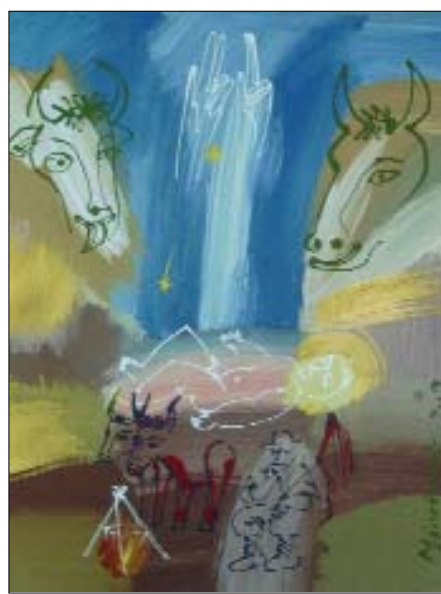
Києві – у «Галереї 36» на Андріївському узвозі, яку я задумав свого часу як майданчик мистецької дипломатії.

Юрмальський вернісаж Олександра Міловзорова, закоханого в землю і людей Латвії, не міг відбутися без чудової серії монотипів «Морозні вікна Дзінтарі» (1997 р.). Деякі свої гуашеві та акварельні замальовки, зроблені під час литовських пленерів, художник переписав олією і об'єднав у серію «Юрмала» (2009 р.).

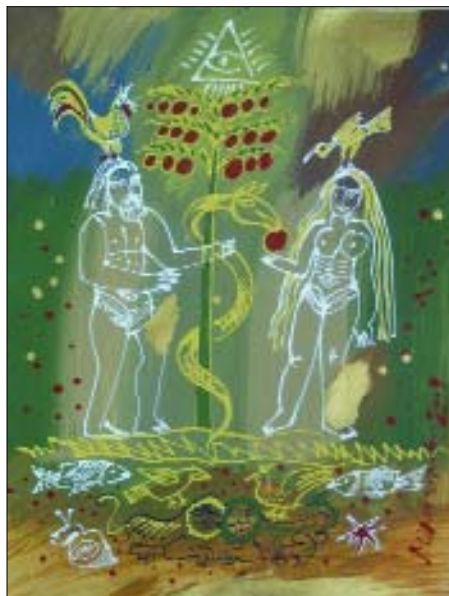
– Для «закритого суспільства», яким тоді був Радянський Союз, значення таких творчих груп за участю зарубіжних митців важко переоцінити, – згадує Олександр Міловзоров. – Групами керував художник-легенда Петерес Мартинсонс – гуру латвійської кераміки. «Я не вчитель, – казав він, – і тут не школа – працюйте!» Метою таких творчих студій була підготовка радянських керамістів до участі у найпрестижніших міжнародних експозиціях. Сам Мартинсонс був практично беззмінним лауреа-

том цих конкурсів і опікувався дуже делікатно творчою молоддю. Межі між «великими» і «зеленими» зникали. А обсяги інформації, яку ми отримували у Дзінтарі, був величезним, про що свідчили неординарні звітні виставки. І на міжнародних конкурсах учасники наших творчих груп обов'язково здобували нагороди.

Не дивно, що зв'язки, народжені ще за тих часів, залишилися дотепер. На відкриття юрмальської виставки Міловзорова прибули його друзі того часу, в тому числі з Англії та Німеччини. Завітав і керівник тодішніх молодих митців – геніальний латвійський кераміст Петерес Мартинсонс. А Олександр Кушнір, Тимчасовий повірений у справах України в Латвії, відкриваючи цю виставку 25 серпня 2010 року, справедливо відзначив той позитив, який несе творчість Міловзорова в українсько-латвійські культурні зв'язки і сказав, що після знайомства з його роботами уявлення латвійських шанувальників мис-

Серія «Золоті сторінки українського фольклору»

тецтва про рівень українського малярства і графіки безумовно зросте.

Представлена на виставці серія «Золоті сторінки українського фольклору» (2009 р.) на переконання української художниці Наталії Шоломій, демонструє віртуозне володіння засобами сучасного мистецтва й образотворчої мови. Формально художник Міловзоров використав 2 способи подачі інформації: колір передає емоційне навантаження (досягнення абстракції ХХ ст.), а лінія – невимушена та природна – сюжет (характерну рису народного мистецтва). Поєднавшись,

вони утворюють потужний візуальний ряд. У результаті глядач перетворюється на співучасника дійства сміливого експерименту, близького за силою свого впливу до одного з напрямів народної драматургії – бурлеску, характерною особливістю якого є нарочита невідповідність між темою твору та її вирішенням. Цей цикл графічних листів затверджує головну якість у народному мистецтві – у візуально-доступній формі, сповненій нестримним гумором і радістю, розкривати глибинний зміст понять і явищ, зберігаючи рух знання і досвіду з покоління у покоління – код нації.

Живописна серія, присвячена «Малим голландцям», це шедевр (2008 р.), який, на думку мистецтвознавця Світлани Чорнобородової, завдяки міловзоровським емоціям і нерву немов знімається з іконостасу історії мистецтв і наближується до сьогоденного глядача. Так народжуються авторські «НатюрВіти», де головним об'єктом стає не предмет,

а стан, розкритий властивим Міловзорову експресивним натиском.

Чільне місце в експозиції зайняла нова серія «Нібелунгенлід», присвячена 800-літтю одного з найвиразніших творів середньовічної

– Як жили ці люди? Їхнє середовище, побут, звичаї – все це дуже цікавило мене, – розповідає Олександр Міловзоров. – Виникло бажання якнайглибше зануритися у плін того часу, майже впритул познайомитися з

З серії «Нібелунгенлід»

Під час відкриття виставки «Шляхи» 25 серпня 2010 року. Зліва направо – директор Юрмальського міського музею Ітна Баумане, латвійський кераміст Петеріс Мартинсонс, заслужений художник України Олександр Міловзоров, тимчасовий повірений у справах України в Латвії Олександр Кушнір

літератури – «Пісні про Нібелунгів». Готуючись до неї, Олександр Міловзоров ретельно вивчив історичні матеріали, документи, літературу. Він намагався подумки доторкнутися до всього того, що пульсувало, страждало, боролось і гинуло далеких 8 століть тому – архітектури, побутових деталей, одягу, звичаїв.

героями епосу, відчути биття їхніх сердець. Трагічні постаті середньовіччя... Як багато збігається з історією інших країн, зокрема, з подіями того часу в Київській Русі. Ми знайомі з жорстокою смертю древлян, яким помстилася за смерть свого чоловіка князя Ігоря княгиня Ольга. Помста була русійною силою і Нідерланд-